

Povijest svijeta u svjetlu antropozofije

i kao osnova poznavanja ljudskog duha

Rudolf Steiner

SD 233

Čovječanstvo sada stoji u prisutnosti čuvara praga koji nas izaziva da poduzmemo korak u novu sferu aktivnosti, u duhovni svijet. Na ovim predavanjima, održanim usporedo s Božićnim zasjedanjem, Steiner predstavlja opširan pregled povijesti drevnih misterija i duhovnog vođenja čovječanstva. Ovo je pripremio i ohrabrilo osnivački skup za taj hrabar, odlučan čin izvršenja djela novih misterija tijekom Božićnog zasjedanja.

Ovih devet predavanja, dano je u Dornachu od 23 prosinca 1923 do 1 siječnja 1924, tijekom osnivačkog skupa Općeg antropozofskog društva. U sabranim djelima Rudolfa Steinera, izdanje koje sadrži njemačke tekstove ima naslov: *Die Weltgeschichte in Anthroposophischer Beleuchtung und als Grundlage der Erkenntnis des Menscheingeistes.*

SADRŽAJ

I:	Evolucija duše i sjećanja	24 prosinca 1923
II:	Misterije "Azije"	25 prosinca 1923
III:	Azijske misterije Efeza, Gilgameš i Eabani	26 prosinca 1923
IV:	Atlantska mudrost u misterijima Hibernije, Gilgameš i Eabani u Efezu, Logos misterije Artemide u Efezu	27 prosinca 1923
V:	Misterije Istoka, Zapada, i Efeza	28 prosinca 1923
VI:	Misterije drevnog Bliskog istoka ulaze u Europu	29 prosinca 1923
VII:	Petnaesto stoljeća i tranzicija od duše intelekta do duše svijesti	30 prosinca 1923
VIII:	Paljevina hrama u Efezu i Goetheanuma	31 prosinca 1923
IX:	Povijest svijeta u svjetlu antropozofije	01 siječnja 1924

I

EVOLUCIJA DUŠE I SJEĆANJA

24 prosinca 1923

U večernjim satima našeg božićnog okupljanja [Vidi *Die Weihnachtstagung zur Begründung der Allgemeinen Anthroposophischen Gesellschaft. Jahresausklang und Jahreswende 1923/24* od Rudolfa Steinera, Sabrana djela], želio bih vam dati neku vrstu pregleda ljudske evolucije na Zemlji, da nam pomogne da postanemo intimnije svjesni prirode i bića današnjeg čovjeka. Jer u ovo vrijeme u čovjekovoj povijesti, kada možemo već u pripremi vidjeti događaje od ogromnog značaja za cjelokupnu civilizaciju čovječanstva, svaki misleći čovjek mora biti sklon pitati: 'kako se sadašnja konfiguracija, sadašnja građa ljudskih duša pojavila? Kako je do nje došlo kroz dugi tijek evolucije?' Jer ne može se poreći da sadašnjost postaje shvatljiva tek kada pokušamo razumjeti njeno porijeklo u prošlosti.

Sadašnje doba je međutim ono koje posebno gaji predrasude u svojoj misli o evoluciji čovjeka i čovječanstva. Obično se vjeruje da je, što se tiče života duše i duha, čovjek uvijek bio esencijalno jednak kao što je i danas, kroz cijelo vrijeme koje nazivamo povijest. Istina, u odnosu na znanje, zamišlja se da su u drevnim vremenima ljudska bića bila djetinjasta, da su vjerovala u svakakve maštarije, i da je čovjek zaista postao pametan u znanstvenom smislu tek u modernim vremenima; ali ako odmaknemo pogled od aktualne sfere znanja, općenito se držalo da je duševna konstitucija koju čovjek ima danas također bila u posjedu drevnih Grka i drevnih istočnjaka. Čak i ako se priznaje da su se promjene mogle dogoditi u detaljima, ipak se u cjelini pretpostavlja da je u povijesnom periodu sve u životu duše bilo kao što je i danas. Zatim idemo dalje u pretpostavljanju pretpovijesnog života ljudi, i kažemo da tu zaista ništa nije poznato. Idući još dalje natrag, predstavljamo čovjeka u nekoj vrsti animalne forme. Dakle, u prvom redu, dok pratimo natrag povijesno vrijeme, vidimo kako život duše prolazi relativno malu promjenu. Zatim slika nestaje kao u oblaku, a prije toga opet vidimo čovjeka u njegovoj animalnoj nesavršenosti kao vrstu čovjekolikog majmuna. Takva je približno uobičajena današnja koncepcija.

Sada, sve ovo počiva na izvanrednoj predrasudi, jer se pri formiranju ovakve koncepcije, mi ne trudimo promotriti važne razlike koje postoje u duševnoj konstituciji čovjeka sadašnjeg vremena, u usporedbi čak i s onom u ne tako dalekoj prošlosti, — recimo, 11-og, 10-og, ili 9-og stoljeća. Razlika se produbljuje kada usporedimo konstituciju duše u ljudskom biću danas i kod suvremenika Misterija na Golgoti, ili kod Grka; dok ako prijedemo na drevni istočni svijet kojeg je grčka civilizacija bila, na neki način, kolonija, tamo nalazimo dispoziciju duše krajnje različitu od one od čovjeka danas. Želio bih

vam pokazati iz stvarnih slučajeva kako je čovjek živio na Istoku, recimo, prije deset tisuća, ili petnaest tisuća godina, i kako je različit bio u prirodi od Grka, i još više različit od onog što smo mi sami.

Najprije prizovimo naš vlastiti život duše. Iz njega ću uzeti primjer. Mi imamo izvjesno iskustvo; i o tom iskustvu, u kojem sudjelujemo preko naših osjetila, ili kroz našu osobnost na neki drugi način, mi formiramo ideju, koncept, i tu ideju zadržavamo u našim mislima. Nakon nekog vremena ideja se može opet pojaviti iz naših misli u našem svjesnom životu duše, kao sjećanje. Danas možda imate iskustvo sjećanja koje vas vodi natrag na doživljaj u percepciji od nekih deset godina ranije. Sada pokušajte shvatiti točno što to stvarno znači. Prije deset godina ste nešto doživjeli. Prije deset godina možda ste posjetili skup muškaraca i žena. Formirali ste ideju o svakoj od tih osoba, o njihovoj pojavi i tako dalje. Doživjeli ste ono što su vam rekli, i ono što ste skupa s njima napravili. Sve to, u obliku slika, može se pojaviti danas pred vama. To je unutarnja duševna slika koja je prisutna u vama, povezana s događajem koji se dogodio prije deset godina. Sada ne samo prema znanosti, već i u skladu s općim osjećajem, — koji je, naravno, doživljen od ljudi danas u ekstremno slabom obliku, ali ipak *jest* doživljen, — prema tom općem osjećaju takav memorijski koncept koji vraća prošlo iskustvo čovjek lokaliziran je u njegovoj glavi. On kaže: — ‘Ono što živi kao sjećanje na doživljaj prisutno je mojoj glavi.’

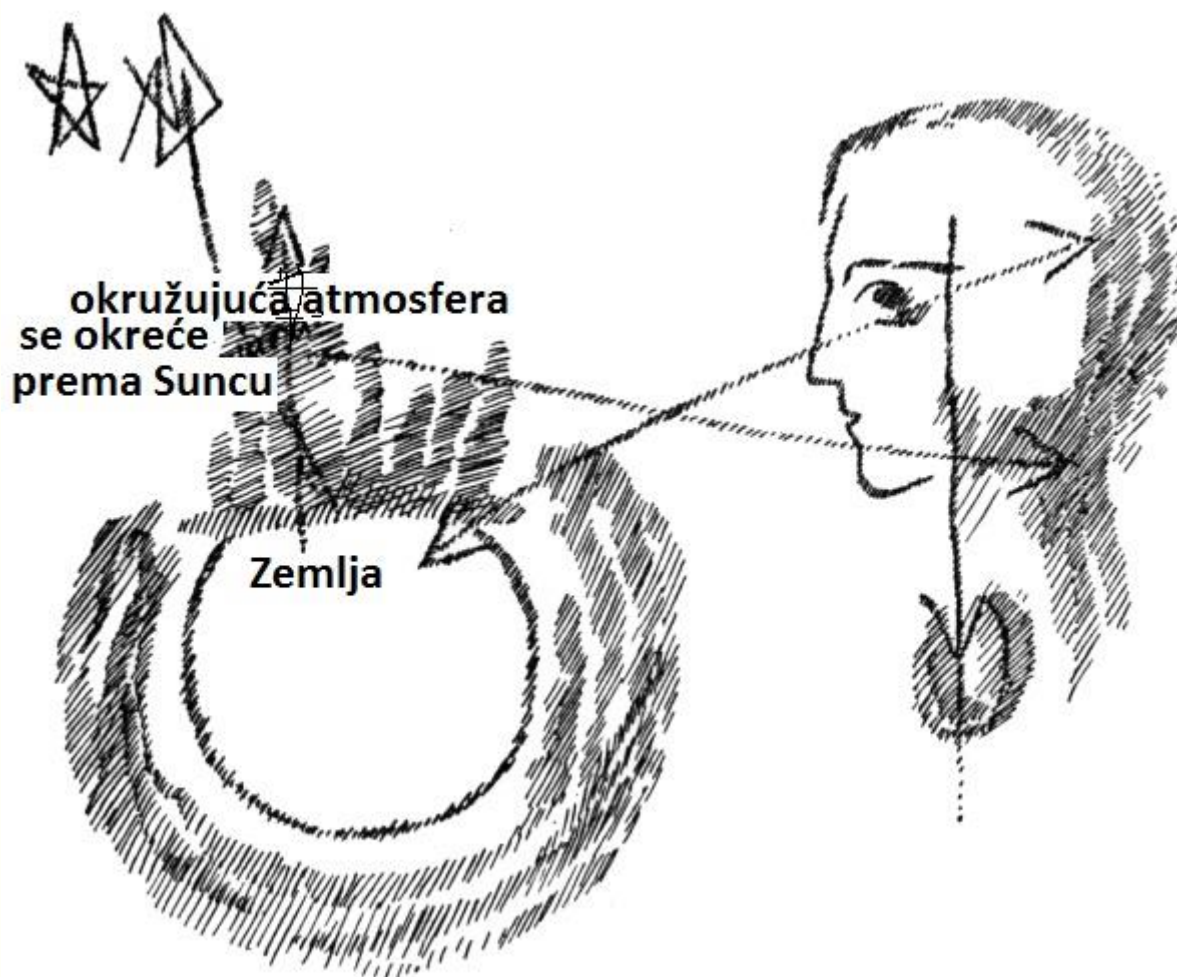
Sada skočimo daleko natrag u ljudskoj evoluciji, i razmotrimo ranu populaciju Orijenta, koje su Kinezi i Indijci kakve danas poznajemo bili samo kasniji potomci: odnosno, vratimo se zaista tisuće godina. Zatim, ako kontempliramo ljudsko biće te drevne epohe, nalazimo da ono nije živjelo na takav način da bi reklo: ‘U mojoj glavi imam sjećanje na nešto što sam proživio, nešto kroz što sam prošao, u vanjskom životu’. Nije imao takav unutarnji osjećaj ili iskustvo; to za njega jednostavno nije postojalo. Njegova glava nije bila ispunjena mislima i idejama. Sadašnji čovjek na njegov površan način misli da kao što mi danas imamo ideje, misli i koncepte, da su ih tako ljudska bića uvijek posjedovala, dok god sežu povijesni zapisi; međutim to nije slučaj. Ako s duhovnim uvidom idemo dovoljno daleko natrag, susrećemo ljudska bića koja uopće nisu imala ideje, koncepte, misli u njihovoj glavi, koja nisu doživljavala bilo kakav apstraktan sadržaj glave, već su, koliko god bilo čudno, doživljavala cijelu glavu; doživljavali su i osjećali cijelu njihovu glavu. Ti ljudi se nisu prepuštali apstrakcijama kao mi. Doživjeti ideje u glavi za njih je bilo nešto sasvim strano, ali znali su kako doživjeti njihovu vlastitu glavu. I kao što vi, kada imate sliku sjećanja, povezujete sliku sjećanja s doživljajem, pošto postoji veza između slike sjećanja i doživljaja, slično su i ti ljudi povezivali doživljaj njihove glave s Zemljom, s cijelom Zemljom. oni su rekli: — ‘U kozmosu postoji Zemlja. I u kozmosu postojim ja sam, i kao dio mene, moja glava; i glava koju ja nosim na ramenima je kozmičko sjećanje Zemlje. Zemlja je postojala ranije; moja glava kasnije. To da imam glavu to je zbog sjećanja, kozmičkog sjećanja na zemaljsku egzistenciju. Zemaljska egzistencija je uvijek tu. Ali cijela konfiguracija, cijeli oblik ljudske glave, u odnosu je s cijelom

Zemljom'. Tako je drevni istočnjak u njegovoj vlastitoj glavi osjećao biće samog planeta Zemlja. On je rekao: 'Iz cijele velike kozmičke egzistencije bogovi su stvorili, generirali Zemlju s njenim carstvima prirode, Zemlju s njenim rijekama i planinama. Ja na svojim ramenima nosim glavu; i ta moja glava je istinska slika Zemlje. Ta glava, s krvlju koja teče njome, je istinska slika Zemlje s kopnom i vodom koja nad njom protječe. Konfiguracija planina na Zemlji ponavlja se u mojoj glavi u konfiguraciji mog mozga; Na svojim ramenima nosim moju vlastitu sliku planeta Zemlja'. Upravo kao što moderni čovjek povezuje svoju sliku sjećanja s njegovim iskustvom, tako je čovjek starine povezivao cijelu njegovu glavu s planetom Zemlja. Značajna razlika u unutarnjoj percepciji!

Nadalje, kada razmatramo periferiju Zemlje, i uklopimo je, takoreći, u našu viziju stvari, ovaj zrak koji okružuje Zemlju osjećamo kao zrak prožet sunčevom toplinom i svjetlošću; i u izvjesnom smislu, možemo reći: 'Sunce živi u atmosferi Zemlje'. Zemlja se otvara univerzumu; aktivnosti koje dolaze od nje same predaje okružujućoj atmosferi, i otvara se da primi aktivnosti Sunca. Sada, svako ljudsko biće, u tim drevnim vremenima, doživljavalo je oblast na Zemlji u kojoj je živjelo kao od naročite važnosti. Drevni istočnjak bi osjećao neki dio površine Zemlje kao njegov vlastiti; ispod njega Zemlja, i iznad njega okružujuća atmosfera okrenuta prema Suncu. Ostatak Zemlje koji leži lijevo i desno, naprijed i iza — sav ostatak Zemlje stapa se u opću cjelinu.

Tako ako je drevni istočnjak živio, na primjer, na indijskom tlu, on je indijsko tlo doživljavao kao posebno važno za njega; međutim sve ostalo na Zemlji, istočno, zapadno, južno od njega, nestalo je u cjelini. Nije se mnogo zamarao načinom na koji je Zemlja u tim drugim dijelovima bila ograničena ostatkom kozmičkog prostora; dok je s druge strane ne samo tlo na kojem je živio bilo nešto važno, već je i produžetak Zemlje u kozmičkom prostoru u toj oblasti bila za njega stvar od velike važnosti. Način na koji je mogao disati na tom konkretnom tlu on je osjećao kao unutarnji doživljaj velike važnosti.

Danas nemamo naviku pitati, kako netko diše na ovom ili onom mjestu? Mi smo naravno još podložni povoljnim ili nepovoljnim uvjetima za disanje, ali nismo više svjesni te činjenice. Za drevnog istočnjaka to je bilo drugačije. Način na koji je mogao disati za njega je bilo veoma duboko iskustvo, a to su također bile i mnoge druge stvari koje zavise od naravi zemljine veze i kontakta s kozmičkim prostorom. Sve što se odvija da bi činilo Zemlju, cijelu Zemlju, od ljudskog bića tih ranih vremena je osjećano kao nešto što je živjelo u njegovoj glavi.

Sada, glava je ograđena čvrstim kostima lubanje, zatvorena je gore, sa dvije strane i otraga. Ali ima neke izlaze; ima slobodan otvor dolje prema prsima. A bilo je od posebne važnosti za čovjeka starijih vremena da osjeća kako se glava relativno slobodno otvara u smjeru grudiju. (vidi crtež). I kao što je unutarnju konfiguraciju glave morao osjećati kao sliku Zemlje, tako je morao i uvesti okruženje Zemlje, sve što je iznad i oko Zemlje, u vezu s otvaranjem prema dolje, okretanjem prema srcu. U tome je vidio sliku toga kako se Zemlja otvara kozmosu. Za čovjeka tih drevnih vremena bilo je moćno iskustvo kada je rekao: 'U mojoj glavi osjećam cijelu Zemlju. Ali ta Zemlja se otvara mojim grudima koje u sebi nose moje srce. I to što se događa između glave, grudiju i srca, slika je onoga što je iz mog života izneseno u kozmos, izneseno u okružujuću atmosferu koja je otvorena Suncu'.

Za njega je bilo veliko iskustvo, i ono od dubokog značenja, kada je mogao reći: 'Ovdje u mojoj glavi živi Zemlja. Kada idem dublje, tamo se Zemlja okreće prema Suncu; moje srce je slika Sunca'. Na taj je način čovjek starijih vremena postigao ono što odgovara našem životu osjećaja.

Mi još uvijek imamo apstraktni život osjećaja. Ali tko od nas znade išta direktno o svom srcu? Kroz anatomiju i fiziologiju, mislimo da znamo nešto, ali

to je otprilike koliko bi znali o nekom papier-mâché (materijal od kašastog papira nap.pr.) modelu srca kojeg bi imali pred sobom. S druge strane, ono što mi imamo kao osjećajni doživljaj svijeta, to čovjek starijih vremena nije imao. Umjesto toga on je imao doživljaj njegova srca. Baš kao što mi povezujemo naš osjećaj sa svijetom u kojem živimo, baš kao što mi nekog volimo ili ga susrećemo s antipatijom, bilo da volimo ovaj ili onaj cvijet, bilo da smo skloni ovome ili onome, baš kao što mi povezujemo naše osjećaje sa svijetom — ali sa svijetom istrgnutim, takoreći, u zračnu apstrakciju, iz čvrstog, tvrdog kozmosa — na isti način je drevni istočnjak povezivao njegovo srce s kozmosom, odnosno, s onim što odlazi od Zemlje u smjeru Sunca.

Opet, mi danas kažemo: Ja ću prošetati. Znamo da naša volja živi u našim udovima. Drevni čovjek Istoka imao je bitno drugačiji doživljaj. Ono što zovemo 'volja' bilo mu je sasvim nepoznato. Sudimo sasvim pogrešno kada vjerujemo da je ono što zovemo mišljenje, osjećanje i volja bilo prisutno među drevnim istočnim rasama. To uopće nije bio slučaj. Imali su doživljaj glave, što je bio doživljaj Zemlje. Imali su doživljaj grudi ili srca, što su bili doživljaji okruženja Zemlje sve vani do Sunca. Sunce odgovara doživljaju srca. Zatim su imali daljnje iskustvo, osjećaj širenja i protezanja u njihove udove. Oni postaju svjesni vlastitog čovječstva u pokretima njihovih nogu i stopala, ili njihovih ruku i šaka. Oni su sami bili unutar pokreta. I u tom širenju njihovog bića u udove, osjećali su direktnu sliku njihove veze s zvjezdanim svjetovima. (vidi crtež). 'U mojoj glavi imam sliku Zemlje. Ondje gdje se moja glava slobodno otvara prema dolje i doseže dolje do srca, imam sliku onog što živi u zemljinom okruženju. U onom što osjećam kao snage mojih ruku i šaka, mojih stopala i nogu, imam nešto što predstavlja vezu koju Zemlja nosi s zvijezdama koje žive daleko vani u kozmičkom prostoru'.

Kada je stoga čovjek želio izraziti doživljaj koji je imao kao ljudsko biće 'volje' — uzet ćemo današnji izraz, — on nije rekao: Ja hodam. To možemo vidjeti iz samih riječi koje je koristio. Niti je rekao: Ja sjedim. Ako istražujemo drevne jezike u odnosu na njihov finiji sadržaj, svuda nalazimo da bi za djelovanje koje mi opisujemo govoreći: Ja hodam, drevni istočnjak bio rekao: Mars me sili, Mars je aktivan u meni. Hodanje naprijed je osjećano kao Mars impuls u nogama.

Hvatanje za nešto, osjećanje i dodirivanje rukama, bilo je izraženo govoreći: Venera radi u meni. Ukazivanje na nešto drugoj osobi bilo je izraženo govoreći: Merkur djeluje u meni. Čak i kada je prosta osoba tražila nečiju pažnju gurajući ga ili udarajući, djelo bi bilo opisano govoreći: Merkur je radio u toj osobi. Sjedenje je bilo aktivnost Jupitera, a ležanje, bilo za odmor ili iz puke lijenosti, bilo je izraženo govoreći: Predajem se impulsima Saturna. Tako je čovjek u njegovim udovima osjećao široko prostranstvo kozmosa vani. Znao je da kada otiđe od Zemlje u kozmički prostor, dolazi u zemljino okruženje i zatim u zvjezdane sfere. Ako je od njegove glave išao prema dolje, prošao je kroz isto iskustvo, samo ovaj puta unutar vlastitog bića. U njegovoj glavi bio je na

Zemlji, u grudima i srcu u okruženju Zemlje, u udovima je bio u zvjezdanom kozmosu vani.

Sa izvjesnog gledišta ovakvo iskustvo je za čovjeka savršeno moguće. Jao nama, jadnim današnjim ljudima, koji mogu doživjeti jedino apstraktne misli! Što su one zapravo, u većini? Veoma smo na njih ponosni, ali sasvim zaboravljamo što je daleko veće od najpametnije od njih, — naša glava; naša glava je mnogo bogatija u sadržaju nego najpametnija od naših apstraktnih misli. Anatomija i fiziologija malo znaju o čudu i misteriji moždanih vijuga, ali jedna jedina vijuga mozga je više veličanstvena i snažnija nego apstraktno znanje najvećeg genija. Bilo je jednom vrijeme na Zemlji kada čovjek nije kao mi bio samo svjestan misli koje leže okolo, takoreći, već je bio svjestan njegove vlastite glave; osjećao je glavu kao sliku Zemlje, i ovaj ili onaj dio glave je osjećao — recimo, optički talamus ili *corpora quadrigemina* — kao sliku izvjesne, fizičke brdovite konfiguracije Zemlje. Nije samo srce sa Suncem povezivao u skladu s nekom apstraktnom teorijom, on je osjećao: 'Moja glava stoji u istom odnosu s mojim grudima, s mojim srcem, kao i Zemlja sa Suncem'. To je bilo vrijeme kada je čovjek rastao zajedno, cijelim svojim životom, s kozmičkim univerzumom; postao je jedno s kozmosom. I to je našlo izraz u cijelom njegovom životu.

Kroz činjenicu da mi danas smještamo naše slabašno mišljenje na mjesto naše glave, upravo kroz tu činjenicu u mogućnosti smo imati konceptualnu memoriju, možemo zapamtiti stvari u sjećanju. Mi formiramo slike u mislima onog što smo doživjeli kao apstraktno sjećanje u našoj glavi. To nije mogao napraviti čovjek starijih vremena koji nije imao misli, ali je još imao glavu. Nije mogao formirati slike sjećanja. I tako, u tim oblastima drevnog Istoka gdje su ljudi još bili svjesni njihove glave, ali još nisu imali misli pa stoga ni sjećanja, u izvanrednom stupnju nalazimo razvijeno nešto za što ljudi danas opet počinju osjećati potrebu. Dugo vremena tako nešto nije bilo potrebno, i ako se danas potreba za tim vraća to je zbog onog što mogu samo nazvati aljkavost duše.

Ako bi u to vrijeme o kojem sam govorio netko ušao u oblast nastanjenu ljudima koji su još bili svjesni njihove glave, grudiju, srca i udova, na svakom koraku bi vidio male klinove smještene na zemlji i označene nekim znakom. Ili je tu i tamo znak napravljen na zidu. Takve spomenice bi se našle razbacane po cijelim naseljenim oblastima. Gdjegod se nešto dogodilo, čovjek bi postavio neku vrstu spomena, i kada bi se vratio na to mjesto, u spomenu koji je napravio opet bi iznova proživio događaj. Čovjek je rastao zajedno s Zemljom, s glavom je postao jedno s njom. Danas u svojoj glavi samo napravi bilješku o nekom događaju. Kao što sam već ukazao, mi još jednom počinjemo nalaziti da je nužno praviti bilješke ne samo u našoj glavi već također i u bilježnici; to je zbog kao što sam rekao, aljkavosti duše, ali to ćemo ipak trebati raditi sve više. Međutim u to vrijeme nije bilo toga kao što je pravljenje bilješki čak i u nečijoj glavi, jer misli i ideje jednostavno nisu postojale. Umjesto toga, zemlja je bila nakićena znakovima. I iz te navike, tako prirodno stečene od ljudi u starijim vremenima, pojavio se cijeli običaj pravljenja spomenika i spomen ploča.

Sve što se dogodilo u povijesnoj evoluciji čovječanstva ima svoje porijeklo i uzrok u unutarnjem biću čovjeka. Ako ćemo biti iskreni, trebali bi priznati da moderan čovjek nema ni najmanje pojma o dubljoj osnovi podizanja spomen ploča. Podižemo ih iz navike. One su međutim relikti drevnih spomenika i znakova podignutih od čovjeka u vrijeme kada nije imao memoriju kakvu mi imamo danas već je bio podučan, da na svakom mjestu na kojem je imao iskustvo, da tamo podigne spomen, tako da kada ponovno dođe tim putem može ponovno doživjeti događaj u njegovoj glavi; jer glava može prizvati sve što ima vezu sa Zemljom. 'Predajemo Zemlji ono što je naša glava doživjela' — bio je princip starijih vremena.

I tako moramo ukazati na veoma rano vrijeme na drevnom Istoku, epohu *lokalizirane memorije*, kada je sve prirode memorije bilo povezano s podizanjem znakova i spomen ploča na Zemlji. Memorija nije bila unutra, već vani. Svuda su bile spomen ploče i memorijalno kamenje. To je bila lokalizirana memorija, sjećanje povezano s mjestom.

Čak i danas još uvijek nema malu vrijednost za čovjekov duhovni razvoj to da bi trebao ponekad koristiti svoju sposobnost za ovu vrstu memorije, za memoriju koja nije unutar njega već se otvara u vezi s vanjskim svijetom. Dobro je ponekad reći: Neću *pamtiti* ovo ili ono, već ću tu ili tamo postaviti *znak*, ili simbol; ili, pustiti ću da moja duša rastvori doživljaj o određenim stvarima, samo u vezi s natpisima ili znakovima. Objesiti ću, na primjer, sliku Madone u kutu moje sobe, i kada je slika ispred mene, u mojoj duši ću osjetiti sve što mogu osjetiti okrećući cijelu dušu prema Madoni. Jer postoji suptilan odnos prema stvari koja tako intimno pripada domu kao slika Madone koju srećemo u domovima ljudi, kada krenemo malo istočnije u Europi; ne moramo čak ni ići do Rusije, nalazimo ih svuda u Srednjoj Europi. Sva iskustva ove prirode su u stvari relikti epohe lokalizirane memorije. Memorija je vani, prikačena za mjesto.

Drugi stupanje je dosegnut kada čovjek prelazi od lokalizirane do *ritmičke memorije*. Tako najprije imamo, lokaliziranu memoriju; i drugo, ritmičku memoriju.

Sada dolazimo do vremena kada je, ne iz neke svjesne, suptilne finese, već ravno iz njegova vlastitog unutarnjeg bića, čovjek razvio potrebu življenja u ritmu. Osjećao je potrebu reproducirati, unutar sebe, ono što je čuo tako da je formiran ritam. Ako je njegov doživljaj krave, na primjer, sugerirao 'mu', on je nije jednostavno zvao 'mu', već 'mu-mu', — možda, u veoma drevnim vremenima, 'mu-mu-mu'. Odnosno, percepcija je takoreći naslagana u ponavljanje, tako da proizvede ritam. Isti proces možete slijediti u formiranju mnogih riječi danas; i možete vidjeti kako mala djeca još osjećaju potrebu za ta ponavljanja. Tu opet imamo nasljeđe koje dolazi iz vremena kada je prevladavala ritmička memorija, vremena kada čovjek uopće nije imao memoriju onog što je samo doživio, već samo onog što je doživio u ritmičkoj formi, — u ponavljanjima, u ritmičkim ponavljanjima. U svakom slučaju je

morala postojati neka sličnost između niza riječi. ‘Moć i noć’, ‘stoka i stol’ — ovakvo postavljanje iskustva u ritmički niz je zadnji relikv ekstremne težnje da se sve dovede u ritam; jer u ovoj drugoj epohi, koja je slijedila epohu lokalizirane memorije, ono što nije bilo postavljeno u ritam nije bilo zadržano. Iz te ritmičke memorije razvila se sva drevna umjetnost stihova — zaista sva metrička poezija.

Tek na trećem stupnju razvija se ono što još i danas poznajemo, — *vremenska memorija*, kada više nemamo točku u prostoru na koju se memorija prikači, niti je više zavisna o ritmu, već kada ono što je umetnuto tijekom vremena može biti ponovno evocirano kasnije. Ta naša sasvim apstraktna memorija treći je stupanj u evoluciji memorije.

Sada se prisjetimo točke u vremenu ljudske evolucije kada ritmička memorija prelazi u vremensku memoriju, kada se ta memorija najprije pojavila, koju mi s našom jadnom apstraktnošću misli potpuno uzimamo zdravo za gotovo; memorija kojom mi neku stvar evociramo u slikovnoj formi, više ne trebamo koristiti polusvjesna ili nesvjesna ritmička ponavljanja da bi je opet prizvali.

Epoha tranzicije od ritmičke memorije do vremenske memorije je vrijeme kada je drevni Istok slao kolonije u Grčku, — početak kolonija zasađenih od Azije u Europi. Kada Grci pričaju priče o herojima koji su prešli iz Azije i Egipta da se nastane na grčkom tlu, oni u stvari pričaju kako su veliki heroji došli iz zemlje ritmičke memorije da potraže klimu gdje ritmička memorija može preći u vremensku memoriju, u pamćenje u vremenu.

Mi dakle možemo sasvim točno definirati vrijeme u povijesti kada se ova tranzicija dogodila, — naime, vrijeme uspona Grčke. Jer ono što bi mogli nazvati grčka domovina bio je dom ljudi sa snažno razvijenom ritmičkom memorijom. Tamo je živio ritam. Drevni istok se zaista ispravno shvaća jedino ako ga vidimo kao zemlju ritma. I ako smjestimo raj samo onoliko natrag koliko ga smješta Biblija, ako položimo scenu raja u Aziji, tada je moramo vidjeti kao zemlju s najčistijim ritmovima koji odzvanjaju kozmosom i opet se evociraju u čovjeku kao ritmička memorija, — zemlju gdje je čovjek živio ne samo doživljavajući ritam u kozmosu, već i sebe kao kreatora ritma.

Slušajte Bhagavad-Gitu i uhvatiti ćete naknadni odjek onog moćnog ritma koji je jednom živio u doživljaju ljudi. Njegov odjek ćete čuti također i u Vedama, i čuti ćete ga i u poeziji i književnosti — da uzmemo modernu riječ — Zapadne Azije. U svemu tome žive odjeci tog ritma koji je jednom cijelu Aziju ispunjavao veličanstvenim sadržajem i, noseći unutar sebe misterije okruženja Zemlje, učinio da to ponovno odjekuje u ljudskim grudima, u kucanju ljudskog srca. Zatim dolazimo do još drevnijih vremena, kada ritmička memorija vodi natrag do lokalizirane memorije, kada čovjek čak nije imao ritmičku memoriju već je podučan, da na mjestu na kojem je imao doživljaj, podigne spomenik. Kada je bio daleko od mjesta, nije trebao nikakav spomenik; ali kada bi došao

ponovno tamo trebao se sjetiti doživljaja. Ipak nije bio on sam taj koji se sjećao; spomenik, sama Zemlja, ga je podsjetila. Kao što je glava slika Zemlje, tako je i za čovjeka s lokaliziranom memorijom spomenik na Zemlji evocirao njegovu vlastitu sliku u glavi. Čovjek je u potpunosti živio s Zemljom; u njegovoj vezi s Zemljom imao je svoju memoriju.

Evandjelje sadrži pasus koji podsjeća na ovu vrstu memorije, gdje nam je kazano da je Krist napisao nešto na Zemlji.

Period kojeg smo ovako definirali kao tranziciju od lokalizirane memorije do ritmičke memorije, vrijeme je kada je drevna Atlantida silazila a prvi post-atlantski narodi su lutali prema istoku u smjeru Azije. Jer najprije imamo lutanja od drevne Atlantide — kontinenta koji danas formira dno atlantskog oceana — pravo preko Europe u Aziju, a zatim lutanja opet natrag od Azije u Europu. Migracija atlantskih naroda u Aziju označava tranziciju od lokalizirane memorije do ritmičke memorije, koja kasnije ima svoj završetak u duhovnom životu Azije. Kolonizacija Grčke označava tranziciju od ritmičke memorije do vremenske memorije — memorije koju još uvijek danas nosimo u sebi.

1. Lokalizirana memorija
2. Ritmička memorija.
3. Vremenska memorija.

I unutar ove evolucije memorije leži cijeli razvoj civilizacije između atlantske katastrofe i uspona Grčke, — sve što nam odjekuje od drevne Azije, dolazeći nam u obliku legendi i saga radije nego kao povijest. Nećemo stići ni do kakvog razumijevanja evolucije čovječanstva na Zemlji gledajući uglavnom vanjske pojave, istražujući vanjske dokumente; radije moramo fiksirati našu pažnju na evoluciju onog što je unutar čovjeka; moramo razmotriti kako je stvar kao što je sposobnost memorije razvijena, prolazeći u svom razvoju od izvana u unutarnje biće čovjeka.

Znate koliko snaga memorije znači današnjem čovjeku. Čuli ste za osobe koje preko nekog stanja bolesti odjednom nalaze da je dio njihovog proteklog života, kojeg bi se trebali sasvim lako sjetiti, bio potpuno izbrisan. Takvo strašno iskustvo je zadesilo mog prijatelja prije njegove smrti. Jednog dana je otišao iz kuće, na željezničkoj postaji kupio kartu do određenog mjesta, tamo sišao i kupio drugu kartu. Sve je to napravio, izgubivši sjećanje na njegov život do trenutka kupovanja karte. Sve je izvršio sasvim razumno. Njegov razum je bio čvrst. Međutim njegova memorija je bila izbrisana. I našao se, kada se njegova memorija vratila, u utočištu u Berlinu. Poslije je dokazano da je u tom periodu lutao preko pola Europe, bez da može povezati iskustvo s ranijim

iskustvima njegova života. Memorija se nije ponovno probudila u njemu dok nije našao svoj put — on sam nije znao kako — u utočište u Berlinu.

Ovo je samo jedan od bezbroj primjera koje susrećemo u životu i koji nam pokazuju kako duševni život današnjeg čovjeka nije potpun osim ukoliko niti sjećanja mogu neprekinute dosegnuti natrag do izvjesnog perioda nakon rođenja.

S ljudima ranijih vremena koji su razvili lokaliziranu memoriju, to nije bio slučaj. Nisu znali ništa o tim nitima memorije. Oni bi, s druge strane, bili nesretni u njihovu duševnom životu, osjećali bi se kao što se mi osjećamo kada nas nešto lišava našeg ja, ako ne bi bili okruženi spomen pločama koje bi prizvale u njima ono što su doživjeli; i ne samo sa spomenicima koje su sami podignuli, već također i sa spomenicima podignutim od njihovih predaka, ili od njihove braće i sestara, slične konfiguracije kao i njihovi vlastiti i koji su ih vodili u kontakt s njihovom vlastitom braćom. Dok smo mi svjesni nečeg iznutra kao uvjetom da budemo potpuni, za te ljude prošlih vremena uvjet treba tražiti izvan njih — u svijetu vani.

Trebamo pustiti da se cijela slika ove promjene u čovjekovoj duši odvije pred našim očima da bi shvatili njen značaj u povijesti čovjekove evolucije. Promatranje ovakvih stvari počinje bacati svjetlo na povijest. Danas sam želio pokazati, posebnim primjerom, kako su čovjekov um i duša evoluirali u odnosu na jednu sposobnost — sposobnost memorije. Ići ćemo dalje da tijekom sljedećih predavanja vidimo kako se događaji iz povijesti počinju otkrivati u njihovom pravom obliku kada ih ovako osvjetlimo sa svjetlom izvedenim iz znanja o ljudskoj duši.

II

MISTERIJE "AZIJE"

25 prosinca 1923

Iz prethodnog predavanja biti će vam jasno da je ispravan pogled na povijesnu evoluciju čovječanstva moguće steći jedino kada se uzmu u obzir potpuno različita stanja uma i duše koji su prevladavali tijekom različitih epoha. U prvom dijelu mog predavanja pokušao sam definirati azijski period evolucije, izvorni drevni Istok, i vidjeli smo da moramo gledati natrag na vrijeme kada su potomci rasa Atlantide tražili njihov put na istok nakon atlantske katastrofe, krećući se od zapada na istok i postupno naseljavali Europu i Aziju. Sve što se u drevnoj Aziji odvijalo u vezi s ovim narodima bilo je pod utjecajem stanja duše naviknute i usklađene na ritam. Na početku azijskog perioda još imamo daleki odjek onog što je u svoj punini bilo prisutno na Atlantidi — lokalizirane memorije. Tijekom orijentalne evolucije ta lokalizirana memorija prelazi u ritmičku memoriju, i pokazao sam kako s grčkom revolucijom dolazi do velike promjene koja je iznjedrila novu vrstu memorije, vremensku memoriju. To znači da je azijski period evolucije (sada govorimo o onome što se s pravom može nazvati azijski period, jer ono na što upućuje povijest je u stvari kasniji i dekadentni period) bio doba ljudi potpuno različito konstituiranih od ljudi kasnijih vremena. I vanjski događaji povijesti u tim danima mnogo više nego u kasnijim vremenima bili su zavisni o karakteru i konstituciji čovjekova unutaršnjeg života. Ono što je živjelo u čovjekovom umu i duši također je živjelo u cijelom njegovom biću. Odvojeni život misli i osjećaja, kakav mi danas imamo bio je nepoznat. Mišljenje koje se nije osjećalo povezanim s unutaršnjim procesom ljudske glave, bilo je nepoznato. Takav je također bio i apstraktni osjećaj koji nije znao za vezu s cirkulacijom krvi. Čovjek je u tim vremenima imao mišljenje koje je iznutra doživljeno kao "događaj" u glavi, osjećaj koji je doživljen u ritmu disanja, u cirkulaciji krvi, i tako dalje. Čovjek je cijelo njegovo biće doživljavao kao nedjeljivo jedinstvo.

Sve je ovo usko povezano s potpuno drugačijim doživljajem kojeg je čovjek imao o njegovom odnosu prema svijetu oko njega, prema kozmosu, prema duhovnom i fizičkom u kozmičkoj cjelini. Sadašnji čovjek živi, recimo, u gradu ili na selu, i njegovo iskustvo varira u skladu s time. Okružen je šumama, rijekama i planinama; ili, ako živi u gradu, opeke i žbuku pogled mu susreće na svakom koraku. Kada govori o kozmičkom i nadčulnom, gdje on misli da je to? Ne može ukazati na sferu koju može pojmiti kao ono gdje su kozmičko i nadčulno smješteni. Nigdje se ne može uhvatiti, ne može to shvatiti: čak i duhovno, ne može to shvatiti. Međutim nije bilo tako u drevnoj orijentalnoj struji evolucije. Za Orijentalca, svijet oko njega što mi danas zovemo naše fizičko okruženje, bio je najniži dio kozmosa shvaćenog kao jedinstvo. Čovjek je oko sebe imao ono što je sadržano u tri carstva prirode, oko sebe je imao rijeke, planine, i tako dalje; ali za njega je to okruženje bilo skroz naskroz prožeto duhom, prožeto i isprepletano s duhom. Orijentalac drevnih vremena bi rekao:

Ja živim s planinama, živim s rijekama; ali također živim s elementarnim bićima planina i rijeka. Živim u fizičkoj oblasti, ali ova fizička oblast je tijelo duhovne oblasti. Oko mene je duhovni svijet, najniži duhovni svijet.

Tu dolje je bila ova oblast koja je za nas postala zemaljska oblast. Čovjek je u njoj živio. Ali je sebi predstavio da ondje gdje ova oblast završava druga oblast počinje, zatim iznad te opet druga; i konačno najviša oblast koju je moguće dosegnuti. I ako ćemo imenovati te oblasti u skladu s jezikom koji je nama postao aktualan u antropozofskom znanju — drevni Orijentalac je imao druga imena za njih, ali nije važno, mi ćemo ih imenovati za nas — tada ćemo imati gore, za najvišu oblast, Prvu hijerarhiju: Serafini, Kerubini, Prijestolja; zatim Drugu hijerarhiju: Kirioteti, Dinami, Eksuziji; i Treću hijerarhiju: Arhaji, Arhanđeli, Anđeli.

I sada dolazi četvrta oblast gdje žive ljudska bića, oblast u koju prema našoj metodi spoznaje mi danas smještamo puke objekte i procese prirode, ali gdje je drevni Orijentalac osjećao da cjelokupna priroda prodire elementarnim duhovima vode i zemlje. To je bila Azija. Azija znači najniža duhovna oblast, u kojoj je on, kao ljudsko biće, živio. Morate se sjetiti da je sadašnja koncepcija stvari koju imamo u našoj običnoj svijesti bila nepoznata čovjeku onih vremena. Bila bi besmislica pretpostaviti da je za njega na bilo koji način bilo moguće zamisliti takvu stvar kao što je materija lišena duha. Govoriti kao mi, o kisiku i dušiku za drevnog Orijentalca bilo bi čisto nemoguće. Za njega je kisik bio duh, to je bilo ono duhovno biće koje je radilo kao stimulirajući i poticajni agent na ono što je već posjedovalo život, ubrzavajući životne procese u živom organizmu. Dušik, o kojem danas razmišljamo kao sadržanom u atmosferi zajedno s kisikom, također je bio duhovan; to je bilo ono što je tkalo kroz kozmos, radeći na onom što je živo i organsko na takav način da to pripremi za primanje duševne prirode. Takvo je bilo znanje koje je Orijentalac starine imao, na primjer, o kisiku i dušiku. I sve je procese prirode poznao na takav način, u njihovoj vezi s duhom; jer su mu današnje koncepcije bile nepoznate. Bilo je nekoliko pojedinaca koji su ih znali, i oni su bili posvećenici. Ostatak čovječanstva kao običnu svakodnevnu svijest imao je svijest vrlo sličnu budnom snu; to je bilo stanje sna koje se kod nas javlja samo kod nenormalnog iskustva.

Drevni Orijentalac je išao okolo s tim snovima. Gledao je na planine, rijeke i oblake, i sve vidio na način na kakav se stvari mogu vidjeti i čuti u tom stanju sna. Predstavite sebi što se današnjem čovjeku može dogoditi u snu. On spava. Odjednom se u snu pred njim pojavljuje plamteća vatra. On čuje povik 'Vatra!' Vani na ulici prolazi vatrogasno vozilo, da negdje ugasi vatru. Ali kakva li je samo razlika između koncepcije rada vatrogasne brigade koja može biti formirana od ljudskog intelekta na njegov suhoparan način uz pomoć obične čulne percepcije, i slika koje san može dočarati! Za drevnog Orijentalca međutim, sva njegova iskustva su se manifestirala u takvim slikama sna. Sve vani u carstvima prirode u njegovoj je duši bilo transformirano u slike.

U tim slikama sna ljudi su doživljavali elementarne duhove vode, zemlje, zraka i vatre. I spavanje mu je opet donijelo druga iskustva. Spavanje za njega nije bilo ono teško spavanje koje imamo kada legnemo, kako kažemo, 'kao

klada' i ništa o sebi ne znamo. Vjerujem kako ovih dana ima ljudi koji tako spavaju, zar nema? Ali tada nije bilo tako: čak i kod spavanja čovjek je još imao tupi oblik svijesti. Dok je s jedne strane, kako danas kažemo, odmarao tijelo, duhovno je tkalo u njemu u duhovnoj aktivnosti vanjskog svijeta. I u tom tkanju percipirao je bića Treće hijerarhije. Aziju je percipirao u njegovom običnom stanju budnog sanjanja, odnosno u onom što je bila svakodnevna svijest tog vremena. Noću, u spavanju, percipirao je Treću hijerarhiju. I s vremena na vrijeme u njegovo spavanje je ušla još prigušenija i mračnija svijest, ali svijest čije iskustvo se utisnulo duboko u misao i osjećaje. Tako su ti istočni narodi najprije imali njihovu svakodnevnu svijest gdje je sve bilo promijenjeno u imaginacije i slike. Slike nisu bile toliko stvarne kao one iz još starijih vremena, na primjer vremena Atlantide ili Lemurije, ili epohe Mjeseca. Ipak su one bile još prisutne, čak i tijekom ove azijske evolucije. Po danu su, dakle, ljudi imali te slike. A pri spavanju su imali iskustvo koje bi se moglo odjenuti u ove riječi: — Mi smo 'odspavali' običnu zemaljsku egzistenciju, ulazimo u oblast anđela, arhanđela i arhaja i živimo među njima. Duša se oslobađa od organizma i živi među bićima više hijerarhije.

Ljudi su u isto vrijeme znali da dok su živjeli u Aziji s gnomima, undinama, silfama i salamanderima, odnosno s elementarnim duhovima zemlje, vode, zraka i vatre, — kod spavanja, dok se tijelo odmaralo, doživjeli su bića Treće hijerarhije u planetarnoj egzistenciji, u svemu što živi u cijelom planetarnom sustavu koji pripada Zemlji.

Bilo je međutim trenutaka kada bi spavač osjetio: Pristupa mi krajnje čudna oblast. Uzima me k sebi, odvlači me od zemaljske egzistencije. To nije osjećao dok je bio uronjen u bića Treće hijerarhije, već samo kada se umiješalo još dublje stanje spavanja. Iako nikada nije bilo prave svijesti o onom što se odvijalo tijekom stanja spavanja treće vrste, ipak ono što je tada doživljeno od Druge hijerarhije duboko se utisnulo u cijelo biće čovjeka. A iskustvo je ostajalo u njegovim osjećajima kada bi se probudio. Tada je mogao reći: Bio sam milošću blagoslovljen od viših duhova, čiji život je izvan planetarne egzistencije. Tako su drevni narodi govorili o onoj hijerarhiji koja obuhvaća Kiriotete, Diname i Eksuzije. Ovo što sada opisujemo uobičajeno je stanje svijesti ovog drevnog azijskog perioda. Prva dva stanja svijesti — buđenje-spavanje, spavanje-buđenje i spavanje, u kojima je Treća hijerarhija bila prisutna — bila su doživljena od svih ljudi. I mnogi su, preko posebnog doprinosa prirode, također doživjeli umiješanost dubljeg spavanja, tijekom kojeg je Druga hijerarhija igrala u ljudskoj svijesti.

A posvećenici u misterijima, — oni su primili još već stupanj svijesti. Kakve je to bilo prirode? Odgovor je zapanjujući; jer činjenica je, posvećenici drevnog Istoka stekli su istu svijest kakvu vi danas imate danju! Vi je razvijete na savršeno prirodan način u drugoj ili trećoj godini života. Ni jedan drevni Orijentalac nikada nije stekao ovo stanje svijesti na prirodan način; morao ga je umjetno u sebi razviti. Morao ga je razviti iz buđenja-sanjanja, sanjanja-buđenja. Dok god je išao okolo s tim buđenjem-sanjanjem, sanjanjem-buđenjem, svuda je vidio slike, oslikavajući na više-manje simbolički način ono što mi danas vidimo u jasnim obrisima; kao posvećenik međutim, postigao je

da vidi stvari kao što ih mi danas vidimo s našom običnom sviješću. Posvećenici, pomoću njihove razvijene svijesti, postigli su da nauče ono što svaki dječak i djevojčica uči danas u školi. Razlika između njihove svijesti i normalne današnje svijesti nije ta da je sadržaj bio različit. Naravno apstraktni oblici slova koje mi danas imamo tada su bili nepoznati; napisana slova bila su u intimnijoj vezi sa stvarima i procesima kozmosa. Čitanje i pisanje je u tim danima ipak bilo učeno od posvećenika; premda naravno samo od njih, jer čitanje i pisanje se mogli učiti samo s tom jasnom intelektualnom sviješću koja je za današnjeg čovjeka prirodna.

Pretpostavljajući da se taj svijet drevnog Istoka ponovno pojavio, nastanjen ljudskim bićima koja imaju vrstu svijesti koju su imala u onim starim vremenima, i vi dođete među njih s vašom sadašnjom sviješću, tada bi za njih vi svi bili posvećenici. Razlika ne leži u sadržaju svijesti. Vi bi bili posvećenici. Ali u trenutku kada bi vas ljudi prepoznali kao posvećenike, odmah bi vas izbacili iz zemlje na bilo koji način; jer bi im bilo sasvim jasno da inicirana osoba ne bi trebala znati stvari na način na koji ih mi danas znamo. Ne bi trebala, na primjer, moći pisati kao što mi danas možemo. Ako bi se prenio u um čovjeka tog vremena, i susreo takvog pseudo-posvećenika, odnosno, uobičajeno pametnog čovjeka sadašnjice, o njemu bi rekao: On može pisati, na papiru pravi znakove koji nešto znače, i nema pojma kako je đavolski tako nešto raditi bez imati svijesti da to može biti napravljeno samo u službi božanske kozmičke svijesti; on ne zna da čovjek može raditi takve znakove samo kada osjeća kako Bog radi u njegovoj ruci, u samim njegovim prstima, radi u njegovoj duši, omogućujući joj da se izrazi preko tih slova. U tome leži sva razlika između posvećenika starih vremena i običnog čovjeka današnjice. To nije razlika u sadržaju svijesti, već u načinu shvaćanja i razumijevanja stvari. Čitajte moju knjigu [*Kršćanstvo kao mistična činjenica*](#), koje se novo izdanje nedavno pojavilo, i upravo na početku ćete naći istu naznaku u vezi esencijalne prirode posvećenika starih vremena. To je u suštini uvijek tako tijekom evolucije svijeta. Ono što se u čovjeku razvija u kasnijem periodu na prirodan način u prethodnim je epohama moralo biti stečeno preko inicijacije.

Preko ovakvih stvari kakve sam vam naveo, moći ćete otkriti radikalnu razliku između stanja uma i duše kakva prevladava među istočnim narodima pretpovijesnih vremena i onih od kasnije civilizacije. To je bilo drugo čovječanstvo koje je moglo Aziju nazvati posljednjim ili najnižim nebesima i pod time shvaćati njihovu vlastitu zemlju, prirodu koja je bila okolo njih. Oni su znali gdje su bila najniža nebesa.

Usporedite to s koncepcijama koje ljudi danas imaju. Koliko je čovjek današnjeg vremena daleko od toga da sve oko sebe vidi kao najniža nebesa! Većina ljudi ne može misliti o tome kao o 'najnižim' nebesima iz jednostavnog razloga jer nemaju nikakvog znanja o bilo kakvim nebesima!

Dakle vidimo kako je u tom drevnom istočnom vremenu duhovno duboko ušlo u prirodu, u svu prirodnu egzistenciju. Ali sada također među tim narodima nalazimo nešto što većini nas sada lako može izgledati ekstremno barbarski. Za čovjeka tog vremena izgledalo bi strašno barbarski ako bi netko mogao pisati s osjećajem i načinom mišljenja s kojim mi danas možemo pisati;

to bi mu izgledalo posve đavolski. Ali s druge strane kada mi danas vidimo kako je u tim vremenima kao nešto sasvim normalno bilo prihvaćeno da se narod treba pokrenuti od Zapada na Istok, treba pobijediti — često s velikom okrutnošću — drugi narod već pod okupacijom i od njih napraviti roblje, tada se to mora činiti barbarskim velikoj većini od nas.

To je, međutim, općenito govoreći, supstanca orijentalne povijesti nad cijelom Azijom. Dok su ljudi kao što sam opisao imali, visoku duhovnu koncepciju stvari, njihova vanjska povijest se odvijala u nizu osvajanja i porobljavanja. To mnogim ljudima nesumnjivo izgleda kao ekstremno barbarski. Danas, premda se agresivni ratovi još ponegdje javljaju, ljudi u vezi toga imaju nelagodu savjesti. I to je točno čak i za one koji podupiru i brane takve ratove; njihovoj savjesti nije sasvim lako.

U onim vremenima, međutim, čovjek je imao savršeno jasnu svijest u odnosu na te ratove agresije, osjećao je da je takvo osvajanje bilo želja bogova. Težnja za mirom, ljubav za mir, koja se javila kasnije i raširila velikim dijelom Azije, zaista je proizvod mnogo kasnije civilizacije. Pribavljanje zemlje osvajanjem i porobljavanje njene populacije istaknuta je osobina rane civilizacije Azije. Što više idemo dalje u pretpovijesna vremena, više nalazimo da se događa ova vrsta osvajanja. Osvajanja Xerxes-a i drugih iz njegova vremena zaista su samo blijeda sjena onog što se odvijalo u ranijim dobima.

Sada, postoji sasvim konkretan princip u pozadini tih osvajanja. Kao rezultat stanja svijesti koje sam vam opisao, čovjek je stajao u potpuno drugačijem odnosu prema svom bližnjem a također i prema svijetu oko njega. Izvjesne razlike između različitih dijelova nastanjene Zemlje danas su izgubile svoje glavno značenje. U to vrijeme te su se razlike osjećale na sasvim drugi način. Dati ću vam, kao primjer, nešto što se često događalo.

Recimo da je osvajački narod pošao od sjevera Azije, šireći se nekim drugim područjima Azije i podčinio populaciju sebi. Što se doista dogodilo?

U karakterističnim primjerima koji su pravi izraz trenda povijesne evolucije, nalazimo da su agresori bili — kao narod ili kao rasa — mladi, puni mladih snaga. Sada, što danas znači biti mlad? Što to znači za ljude naše sadašnje epohe evolucije? To znači nositi u sebi u svakom trenutku života dovoljno snaga smrti osiguranih za one duševne snage koje su potrebne procesima umiranja u čovjeku. Jer, kao što znate, mi u sebi imamo, bujajuće, klijajuće snage života, međutim te životne snage nisu snage koje nas čine razmišljajućim, mislećim bićima; upravo suprotno, čine nas slabim, nesvjesnim. Snage smrti, snage uništenja, koje su također stalno aktivne u nama — i tijekom spavanja su svaki puta iznova nadjačane od životnih snaga, tako da mi ne sakupimo zajedno sve snage smrti sve do jednog konačnog događaja smrti — to su snage koje potiču razmišljanje, samosvijest. Tako stoje stvari sa sadašnjim čovječanstvom. Sada je mlada rasa, mladi narod, kakvog sam opisao, patio od vlastitih pretjerano snažnih životnih snaga, i stalno imao osjećaj: Osjećam kako moja krv neprestano udara u stjenke mog tijela. Ne mogu to izdržati. Moja svijest neće postati razmišljajuća svijest. Zbog same moje mladosti ne mogu razviti moje potpuno čovještvo.

Običan čovjek ne bi ovako bio govorio, ali su posvećenici u misterijima govorili na ovaj način, i oni su bili ti koji su vodili i usmjeravali tijekom povijesti.

Tu je onda bio narod koji je imao previše mladosti, previše životnih snaga, premalo u sebi onog što je moglo dovesti do razmišljanja i mišljenja. Oni su ostavili njihov kraj i osvojili oblast gdje je živio stariji narod, narod koji je na neki način primio u sebe snage smrti, jer je već postao dekadentan. Mlada nacija je krenula protiv stare i podčinila je. Nije bilo nužno da se utemelji krvna veza između osvajača i porobljenih. Ono što je nesvjesno radilo u duši između njih radilo je na pomlađujući način; radilo je na sposobnostima razmišljanja. Ono što je osvajač trebao od robova koje je sada imao u svom dvorištu bio je utjecaj na njegovu svijest. Morao je samo skrenuti pažnju na te robove i težnja za nesvjesnim je u njegovoj duši bila ugašena, razmišljajuća svijest je počinjala svitati.

Ono što danas moramo postići kao pojedinci u to je vrijeme bilo postignuto živeći zajedno s drugima. Narod koji je bio suočen sa svijetom kao osvajači i gospodari, mladi narod, koji nije posjedovao punu snagu razmišljanja, trebao je oko sebe, takoreći, narod koji je u sebi imao više snaga smrti. U savladavanju drugog naroda, preko toga je dobio ono što je trebao za vlastitu evoluciju.

I tako nalazimo da ti orijentalni sukobi, često strašni i pokazujući tako barbarski aspekt, u stvari su ništa drugo nego impulsi ljudske evolucije. Oni su se morali dogoditi. Čovječanstvo se ne bi moglo razviti na Zemlji, da nije bilo tih strašnih ratova i borbi koje nam izgledaju toliko barbarske.

Već u tim starim vremenima posvećenici misterija vidjeli su svijet onako kako to izgleda danas. Jedino su s tom percepcijom ujedinili drugačiji stav uma i duše. Za njih, sve što su doživjeli u jasnim, ostrim obrisima — jednako kao što mi danas doživljavamo vanjske objekte u jasnim obrisima, kada percipiramo s našim osjetilima — bilo je nešto što je došlo od bogova, što je baš za ljudsku svijest došlo od bogova. Jer kako su se vanjski objekti predstavljali posvećeniku onih vremena? Postojao je možda bljesak munje (uzmimo jednostavnu i očitu ilustraciju). Dobro znate kako bljesak munje izgleda današnjem čovjeku. Ljudi starijih vremena nisu ga tako vidjeli. Vidjeli su živa duhovna bića kako se kreću na nebu, i ostru liniju bljeska koja je potpuno nestala. Vidjeli su roj, procesiju duhovnih bića kako jure preko ili u kozmičkom prostoru. Sijevanje kao takvo nisu vidjeli. Vidjeli su roj duhova kako lebdi i kreće se kozmičkim prostorom.

Posvećenik je također vidio, s ostalima, taj duhovni roj, ali je on u sebi razvio percepciju koju mi imamo danas, i za njega je, slika počinjala blijedjeti i nebeski roj je postupno izašao iz pogleda, i tada je bljesak munje mogao postati jasan.

Cijela priroda, u obliku u kojem je mi danas vidimo, mogla se u starim vremenima dobiti samo kroz inicijaciju. Ali što je čovjek osjećao prema takvom znanju? Na tako stečeno znanje nije nikako gledao s nebrigom s kakvom se na znanje i istinu danas gleda. Postojao je jak moralni element u čovjekovu doživljaju znanja. Ako naš pogled usmjerimo na ono što se događalo s iskušenicima misterija, nalazimo da to moramo opisati na sljedeći način. Kada

je nekoliko pojedinaca, nakon što su prošli ozbiljne unutarnje testove i kušnje, bilo inicirano u gledanje prirode, što je danas dostupno svima, oni su sasvim prirodno imali ovaj osjećaj: razmotrite čovjeka s njegovom običnom sviješću. On vidi roj elementarnih bića kako jašu zrakom. Ali upravo zato jer ima takvu percepciju, on je lišen slobodne volje. On je potpuno predan božansko-duhovnom svijetu. Jer u ovoj budnosti-sanjanju, sanjanju-budnosti, volja se ne kreće slobodno, prije je to nešto što struji u čovjeka kao božanska volja. I posvećenik, koji je vidio da iz tih imaginacija dolazi munja, naučio je reći: Ja bih morao biti čovjek koji je slobodan kretati se u svijetu *bez bogova*, onaj za koga su bogovi sadržaj svijeta bacili u ništavilo.

Sada morate shvatiti, to stanje bi za posvećenika bilo nepodnošljivo, da za njega nije bilo trenutaka koji su bili kompenzacija za to. Takve trenutke je on imao. Jer dok je s jedne strane posvećenik učio doživjeti Aziju od Boga napuštenu, od duha napuštenu, također je upoznao još dublje stanje svijesti od onog koje doseže do Druge hijerarhije. Poznajući svijet lišen Boga, također je upoznao svijet Serafina, Kerubina i Trona.

U određeno vrijeme u epohi azijske evolucije, približno u sredini — kasnije ćemo morati preciznije govoriti o datumima — stanje svijesti posvećenika je bilo takvo da su oni išli okolo po Zemlji s percepcijom carstava Zemlje veoma blizu onoj koja je u posjedu modernog čovjeka; međutim, oni su je osjećali, u njihovim udovima. Njihove udove su osjećali oslobođene od bogova u zemaljskoj supstanci lišenoj bogova.

Međutim, kao kompenzaciju za to, u toj bezbožnoj zemlji sreli su visoke bogove Serafina, Kerubina i Trona. Kao posvećenici upoznavali su, ne više sivo-zelena duhovna bića koja su bila slike šume, slike stabala, kao posvećenici upoznavali su šumu lišenu duha. Međutim, njihova je kompenzacija susreta s šumskim bićima Prve hijerarhije, bila da bi susreli neko biće iz kraljevstva Serafina, Kerubina i Trona.

Sve ovo, shvaćeno kao da oblikuje socijalni život čovječanstva, esencijalna je osobina u povijesnoj evoluciji drevnog Istoka. I pokretačka sila za daljnju evoluciju leži u potrazi za prilagodbom između mladih rasa i starih rasa, tako da mlade rase mogu sazreti kroz udruživanje sa starima, s dušama onih koje su podčinili. Koliko god gledali daleko natrag u Aziju, svuda nalazimo kako mlade rase koje same ne mogu razviti sposobnost razmišljanja, kreću u potragu za njima u agresivnim ratovima.

Kada, međutim, okrenemo pogled od Azije na Grčku zemlju, nalazimo nekako drugačiji razvoj. Preko u Grčkoj, u vrijeme punog cvata grčke kulture, nalazimo narod koji je doista znao kako ostarjeti, ali starenje nije mogao prožeti punom duhovnošću. Mnogo puta sam morao skrenuti pažnju na karakterističnu grčku izreku: Bolje prosjak u svijetu živih nego kralj u oblasti sjena. Niti smrti vani u prirodi, niti smrti u čovjeku, Grk se nije mogao prilagoditi. Nije mogao naći pravi odnos sa smrću. S druge strane, međutim, tu smrt je imao unutar sebe. I tako kod Grka nalazimo, ne težnju za promišljajućom sviješću, već shvaćanje i strah od smrti.

Takav strah od smrti nije se osjećao kod mladih istočnih rasa; *oni* su kretali u osvajanja, kada su se kao rasa našli u nemogućnosti da smrt dožive na pravi način. Unutarnji konflikt, međutim, koji su Grci doživljavali sa smrću postao je sa svoje strane unutarnji impuls koji pogoni čovječanstvo, i vodio je do onog što znamo kao Trojanski rat. Grci nisu imali potrebu smrt tražiti u rukama strane rase da bi stekli moć razmišljanja. Grci su trebali doći u pravi odnos s onim što su osjećali i doživjeli od smrti, bilo im je potrebno da nađu unutarnju živu misteriju smrti. I to je vodilo do onog velikog konflikta između Grka i naroda Azije iz kojeg su potekli. Trojanski rat je rat tuge, Trojanski rat je rat straha. Vidimo Grke suočene jedne s drugima, koji su u sebi osjećali smrt ali nisu znali, takoreći, što s njom napraviti, i orijentalne rase koje su bile sklone osvajanjima, koji su željeli smrt a imali je nisu. Grci su imali smrt, ali su bili zbunjeni kako joj se prilagoditi. Trebali su infuziju još jednog elementa, prije nego su mogli otkriti njene tajne. Ahil, Agamemnon — svi ti ljudi u sebi su nosili smrt, ali nisu joj se mogli prilagoditi. Gledali su preko na Aziju. Tamo su u Aziji vidjeli ljude koji su u obrnutom položaju, koji pate pod direktnim utjecajem suprotnog stanja. Preko su ljudi koji ne osjećaju smrt na intenzivan način kako je osjećana od samih Grka, preko su ljudi za koje je smrt nešto čime život obiluje.

Sve to je na predivan način izraženo od Homera. Gdjegod postavlja Trojance nasuprot Grcima, svuda nam omogućuje da vidimo taj kontrast. Možete to vidjeti, na primjer, u karakterističnim likovima Hektora i Ahila. I u tom kontrastu je izraženo ono što se odvija na granici Azije i Europe. Azija je, u tim starim vremenima, imala, takoreći, preobilje života u odnosu na smrt, žudjela za smrću. Europa je imala, na grčkom tlu, preobilje smrti u čovjeku, i čovjek je bio zbunjen kako pronaći pravi odnos prema tome. Tako sa drugog gledišta vidimo Europu i Aziju postavljene nasuprot jedna druge.

Na prvom mjestu, imamo tranziciju od ritmičke do vremenske memorije; sada u ljudskoj organizaciji imamo ova dva sasvim različita doživljaja u odnosu na smrt. Sutra ćemo kontrast razmotriti detaljnije, na kojeg sam na zatvaranju današnjeg predavanja mogao samo ukazati, i tako se približiti punijem razumijevanju tranzicije koja je vodila od Azije u Europu. Jer to ima dubok i snažan utjecaj na evoluciju čovjeka, i bez da to shvatimo ne možemo doći do razumijevanja evolucije koju sada prolazimo.

III

AZIJSKE MISTERIJE EFEZA, GILGAMEŠ I EABANI

26 prosinca 1923

Prije trinaest godina, gotovo na današnji dan, na ciklusu predavanja [*Okultna povijest. Povijene osobe i događaji u svjetlu duhovne znanosti*] koji sam dao u Stuttgartu između Božića i Nove godine, govorio sam o istim događajima koje ćemo izložiti u sadašnjem ciklusu predavanja. Samo ćemo morati nekako promijeniti stajalište. Na prva dva predavanja trudili smo se steći razumijevanje za radikalnu promjenu u čovjekovu životu misli i osjećaja do koje je došlo tijekom ljudske evolucije, pretpovijesne kao i povijesne. Na današnjem predavanju, u svakom slučaju na početku, nećemo se trebati vraćati više od nekoliko tisuća godina.

Znate da sa stajališta znanosti duha, kao od ogromne važnosti u njenim posljedicama za ljudsku evoluciju, moramo gledati na takozvanu atlantsku katastrofu koja je Zemlju pogodila u vrijeme obično poznato kao kasnije ledeno doba. To je bio posljednji čin u propasti atlantskog kontinenta, kontinenta koji danas oblikuje dno atlantskog oceana; i poslije toga imamo kao što smo često opisivali, pet velikih uzastopnih epoha civilizacije, koje vode sve do u naše vrijeme. O dvije najranije nemamo traga u povijesnoj tradiciji, jer literatura preostala na Istoku, čak i sve što je sadržano u veličanstvenim Vedama, u dubokoj filozofiji Vedante, samo je odjek onoga što bi trebali opisati, ako se želimo podsjetiti tih drevnih epoha. U mojoj *Tajnoj znanosti* uvijek sam o njima govorio kao o drevnoj indijskoj i drevnoj perzijskoj.

Danas se nećemo morati toliko vraćati natrag; usmjeriti ćemo naše misli na period koji sam često označio kao egipatsko-kaldejski, period koji prethodi grčko-latinskom. Već smo morali skrenuti pažnju na činjenicu da su se između atlantske katastrofe i grčkog perioda, dogodile velike promjene u odnosu na čovjekovu moć memorije i također u odnosu na socijalni život čovječanstva. Memorija kakvu imamo mi danas — vremenska memorija, pomoću koje se možemo vratiti natrag u vremenu — nije postojala u tom trećem post-atlantskom periodu; čovjek je tada imao, kao što smo opisali na ranijem predavanju, memoriju koja je bila povezana s ritmičkim doživljajem. I vidjeli smo kako se ta ritmička memorija nastavlja na još raniju memoriju koja je bila posebno snažna u atlantskom periodu, naime, lokaliziranu memoriju, gdje je čovjek u sebi nosio samo svijest o sadašnjosti, ali je koristio svakakve stvari koje je našao u vanjskom svijetu ili koje je sam tamo postavio, kao spomenike pomoću koji su predstavljali vezu s prošlošću; i ne samo s njegovom vlastitom prošlošću, već s prošlošću čovječanstva općenito.

U vezi toga ne smijemo misliti samo o spomenicima koji su bili na Zemlji; u tim drevnim vremenima konstelacije nebesa su služile ljudima kao i spomenici, posebno u njihovom ponavljanju i u varijacijama tih ponavljanja. Iz konstelacija ljudi su percipirali kako su stajale stvari u ranijim vremenima.

Tako su nebesa i Zemlja radili skupa da za drevno čovječanstvo izgrade lokaliziranu memoriju.

Sada, čovjek davno prošlih vremena bio je različit u cjelokupnoj konstituciji njegova bića od čovjeka kasnijih vremena, a još više od čovjeka našeg vremena. Čovjek danas, u njegovom budnom stanju, nosi ego i astralno tijelo u sebi neprimijećeno, takoreći; većina ljudi ne primjećuje kako fizičko tijelo u sebi nosi, zajedno s eterskim tijelom, mnogo važnije organizacije nego što je samo, naime, astralno tijelo i ego-organizaciju. Vi ste, naravno, upoznati s ovim vezama. Međutim drevno čovječanstvo je tu činjenicu njihova bića osjećalo sasvim različito.

I tom se čovječanstvu mi moramo vratiti, kada idemo natrag do treće epohe post-atlantske civilizacije, — egipatsko-kaldejske. U to vrijeme čovjek je sebe doživljavao kao duh i dušu još u velikoj mjeri izvan njegova fizičkog i eterskog tijela, čak i kada je bio budan. Znao je kako razlikovati: Ovo imam kako moj duh i dušu, — mi, naravno, zovemo to ego i astralno tijelo — i to je povezano s mojim fizičkim tijelom i mojim eterskim tijelom. On se kretao svijetom u ovom doživljaju dvostrukosti. Njegovo fizičko i njegovo etersko tijelo nije nazivao 'Ja'. Nazivao je 'Ja' samo njegovu dušu i duh, ono što je bilo duhovno i na neki način povezano s njegovim fizičkim i eterskim tijelom, imalo s njima vezu koju je mogao opaziti i osjetiti. I u tom duhu i duši, u tom ego i astralnom tijelu, čovjek je bio svjestan ulaska božansko-duhovnih hijerarhija, jednako kao što danas osjeća ulazak prirodnih supstanci u njegovo fizičko tijelo.

Današnje čovjekovo iskustvo u fizičkom tijelu je slijedeće prirode. On zna da s procesom prehrane, procesom disanja, prima supstance vanjskih carstava prirode. Ranije, one su vani; zatim su unutar njega. One ulaze u njega, prodiru u njega i postaju dio njega. U ranijem dobu, kada je čovjek doživljavao izvjesnu separaciju njegove duševno-duhovne prirode od njegove fizičke i eterske prirode, on je znao da su anđeli, arhanđeli i druga bića sve do najviših hijerarhija, sama duhovna supstanca koja prodi u njegovu dušu i duh i postaje — ako tako mogu reći — dio njega. Tako da je u svakom trenutku života mogao reći: u meni žive bogovi. I na njegov ego je gledao, ne kao da je izgrađen odozdo pomoću fizičkih i eterskih supstanci, već kao da mu je milošću poklonjen odozgo, kao da dolazi od hijerarhija. Kao breme, ili radije kao vozilo, u kojem se osjećao iznesen naprijed u fizički svijet kao u vozilu života — tako je pojmio njegovu fizičko-ettersku prirodu. Ukoliko to nije jasno shvaćeno, nećemo razumjeti odvijanje događaja u evoluciji čovječanstva.

Ovaj tijek događaja možemo pratiti s referencom na mnoge različite primjere. Danas ćemo slijediti jednu nit, istu onu koju sam dotakao prije trinaest godina, kada sam govorio o onom povijesnom dokumentu [Ep o Gilgamešu je otkriven u ruševinama palače Assurbanipal napisan klinastim pismom na dvanaest ploča.] koji predstavlja najdrevniju fazu evolucije koju ćemo sada razmotriti, — mislim na, Ep o Gilgamešu.

Ep o Gilgamešu dijelom ima karakter sage, i tako ću vam danas predstaviti događaje koje sam opisao prije trinaest godina, kako se izravno manifestiraju u duhovnoj viziji.

U određenom gradu u Maloj Aziji — u epu se zove Uruk — živio je čovjek koji je pripadao osvajačkom tipu o kojem smo govorili na zadnjem predavanju, tipu koji je izvirao tako vjerno i prirodno iz mentalnih i socijalnih uvjeta vremena. Ep ga naziva Gilgameš. Dakle moramo imati posla s osobnošću koja je sačuvala mnoge osobine čovječanstva ranijeg vremena. Međutim, iako je jasno, za ovu osobnost da je imala, takoreći, dvostruku prirodu, — da je s jedne strane imala duhovno-duševnu prirodu u koju su sišli bogovi, a s druge strane, fizičko-etersku u što ulaze supstance Zemlje i kozmosa, — ipak je činjenica da je reprezentativni narod tog vremena već prolazio kroz tranziciju prema kasnijem stupnju ljudske evolucije. Tranzicija se sastojala u ovome. Ego-svijest, koja je prije relativno kratkog vremena bila gore u sferi duha i duše, sada je, ako se smijem tako izraziti, uronila dolje u fizičko i etersko, tako da je Gilgameš bio jedan od onih koji više nisu govorili 'Ja' duhovno-duševnom dijelu njihova bića, u kojem su osjećali prisutnost bogova, već su počeli govoriti 'Ja' onom što je u njima bilo zemaljsko i etersko. To je bio stupanj razvoja u ljudskom duševnom životu tog vremena.

Ali usporedo s ovim stanjem duše, gdje je ego iz duha i duše povučen dolje i kao svjesni ego ušao u tjelesno i etersko, ta osobnost je još u sebi osjećala navike koje pripadaju prošlosti; i posebno naviku doživljavanja memorije samo u vezi s ritmom. Također je još zadržala onaj unutarnji osjećaj da treba upoznati snage smrti, jer samo snage smrti mogu čovjeku dati ono što ga dovodi snagama razmišljanja.

Sada zahvaljujući činjenici da u osobi Gilgameša imao posla s dušom koja je već prošla kroz mnoge inkarnacije na Zemlji i sada je ušla u novi oblik ljudske egzistencije koju sam upravo opisao, nalazimo ga u toj točki fizičke egzistencije koja u sebi nosi crtu nezvjesnosti. Opravdanost, takoreći, navike osvajanja, opravdanost, također, ritmičke memorije, počela je gubiti svoju valjanost za Zemlju. I tako su iskustva Gilgameša u potpunosti bila iskustva doba tranzicije.

Stoga dolazi do toga da kada je ova osobnost, u skladu sa starim običajem, osvojila i zauzela grad koji je u epu nazvan Uruk, u gradu dolazi do razmirica. U početku ga se nije voljelo. Gledalo ga se kao stranca i zaista nikada se ne bi sam mogao suočiti s teškoćama koje su je javljale kao posljedica njegova zauzimanja grada. Zatim se pojavljuje, jer ga je sudbina vodila tamo, još jedna osobnost — Ep o Gilgamešu ga naziva Eabani [Tekst na klinastom pismu je Enkidu ili Engidu.] — osobnost koja je relativno kasno sišla na Zemlju iz planetarne egzistencije koju je čovječanstvo Zemlje neko vrijeme vodilo, što ćete naći opisano u mojoj knjizi *Osnove tajne znanosti*.

Znate kako su se tijekom atlantske epohe duše spustile, neke ranije, neke kasnije, s različitih planeta, povukavši se tamo sa Zemlje u veoma ranom stupnju evolucije Zemlje.

Kod Gilgameša imamo posla s individualnošću, koja se relativno rano vratila na Zemlju; Tako do vremena o kojem govorimo on je već doživio mnoge zemaljske inkarnacije.

Kod druge individualnosti koja je također došla u grad imamo posla s onim tko je relativno dugo ostao u planetarnoj egzistenciji i tek je pronašao svoj put

natrag na Zemlju. O tome možete čitati s ponešto drugačijeg gledišta u mojim predavanjima iz Stuttgarta prije trinaest godina.

Sada je ova druga individualnost stvorila intimno prijateljstvo s Gilgamešom; i zajedno su mogli utemeljiti socijalni život grada na zaista stabilnoj osnovi. To je bilo moguće jer je toj drugoj osobnosti preostalo dosta znanja koje je došlo od tog boravka u kozmosu izvan Zemlje, i bilo je sačuvano za nekoliko inkarnacija nakon povratka na Zemlju. Imao je, kao što sam rekao u Stuttgartu, neku vrstu prosvijetljene spoznaje; vidovitost, nad-sluh i ono što bi mogli zvati nad-spoznaja. Tako u jednoj osobnosti imamo ono što je preostalo od starih navika osvajanja i ritmički usmjerene memorije, a u drugoj ono što joj je preostalo od vizije i prodiranja u tajne misterije kozmosa. I iz zajedničkog dotjecanja te dvije stvari, tamo je izrasla, kao što je zaista općenito bio slučaj u tim starijim vremenima, cijela socijalna struktura tog grada u Maloj Aziji. Mir i sreća se spustila na grad i njegove stanovnike, i sve bi bilo u redu, da se nije odigralo nešto što je cijeli tijek stvari postavilo u drugom smjeru.

U tom gradu je postojao Misterij, Misterij božice, i taj Misterij je očuvao veoma mnogo tajni koje se odnose na kozmos. Bio je, međutim, u smislu tih vremena, ono što mogu nazvati sintetički misterij. Odnosno, u tom Misteriju sakupljena su otkrivenja iz raznih misterija Azije. I sadržaj tih misterija je bio kultiviran i tamo podučavan na različite načine u različita vremena. Osobnosti koja u epu nosi ime Gilgameš to nije bilo lako shvatiti, i misteriju je prigovorio da su njegova učenja kontradiktorna. I s obzirom na to da su dvije osobnosti o kojima govorimo bile one koje su zaista u svojim rukama imale cijeli poredak u gradu i da su pritužbe došle iz tako važnog središta, uslijedile su nevolje; i stvari su postale toliko teške da su svećenici misterija apelirali na one moći koje su u bivšim vremenima bile dostupne ljudima u misterijima. Neće vas iznenaditi kada čujete da se u drevnim misterijima čovjek stvarno mogao obratiti duhovnim bićima viših hijerarhija; jer, kao što sam vam jučer rekao, za drevnog orijentalca, Azija nije bila ništa drugo nego najniža nebesa i u tim najnižim nebesima čovjek je bio svjestan prisutnosti božansko-duhovnih bića i s njima je imao odnos. Takav odnos je posebno bio kultiviran u misterijima. I tako su se svećenici Ištar misterija okrenuli onim duhovnim snagama kojima su se uvijek okretali kada su tražili prosvjetljenje; i došlo je do toga da su te duhovne snage gradu donijele određenu kaznu.

Ono što se dogodilo bilo je u to vrijeme izraženo na slijedeći način: Nešto što je zaista viša duhovna sila, u Uruku djeluje kao animalna snaga, kao strašna avetinjska animalna snaga. Stanovnike su snašle svakakve nevolje, fizičke bolesti a posebno bolesti i poremećaji duše. Posljedica je bila da je osobnost koja je bila privržena Gilgamešu i koja se u epu naziva Eabani, umrla; ali da bi se misija druge osobnosti mogla nastaviti na Zemlji, s tom osobnošću je ostao duhovno povezan, čak i nakon smrti. Dakle kada razmatramo kasniji život i razvoj osobnosti koja u epu nosi ime Gilgameš, još uvijek u tome moramo vidjeti zajednički rad dvije osobnosti; ali sada na takav način da u sljedećim godinama Gilgamešova života on prima intuicije i prosvjetljenja od Eabania, i

tako nastavlja djelovati, premda sam, ne djeluje jednostavno iz njegove vlastite volje, već iz volje obojice, iz stapanja volje obojice.

Ovo što sam vam ovdje predstavio nešto je što je bilo sasvim moguće u tim starijim vremenima. Čovjekov život misli i osjećaja tada nije bio tako jednokratno i ujedinjen kao što je danas. Stoga nije mogao imati doživljaj slobode, u smislu u kojem ga mi danas poznajemo. Bilo je sasvim moguće, bilo za duhovno biće koje se nikada nije inkarniralo na Zemlji da radi kroz volju zemaljske osobnosti, ili, kao što je ovdje bio slučaj, za ljudsku osobnost koja je prošla kroz smrt i živjela u egzistenciji nakon smrti, da se obrati i djeluje kroz volju osobnosti na Zemlji. Tako je bilo s Gilgamešom. I iz onog što je na ovaj način rezultiralo iz stapanja dvije volje, Gilgameš je mogao raspoznati s značajnom jasnoćom na kojoj točki on sam stoji u povijesti čovječanstva. Preko utjecaja duha koji ga je nadahnuo, počeo je shvaćati da je ego uronio dolje u fizičko i etersko tijelo, — koji su smrtni; i od tog trenutka problem besmrtnosti počinje igrati snažnu ulogu u njegovom životu. Sva njegova stremljenja su nekako pokušavala naći put u srce tog problema. Misteriji, u kojima je sačuvano ono što bi se u to doba moglo na Zemlji reći u vezi besmrtnosti, nisu njihove tajne spremno otkrili Gilgamešu. Misteriji su još imali njihovu tradiciju, i u njihovoj tradiciji je također u velikoj mjeri bilo sačuvano znanje koje je na Zemlji bilo prisutno u atlantskim vremenima, kada je među ljudima vladala drevna izvorna mudrost.

Međutim, nositelji te izvorne mudrosti, koji su jednom kružili na Zemlji kao duhovna bića, davno su se povukli i na Mjesecu zasnovali kozmičku koloniju. Jer puka je djetinjarija pretpostaviti da je Mjesec mrtvo smrznuto tijelo kojeg opisuje moderna fizika. Mjesec je, prije svega, kozmički svijet onih duhovnih bića koja su bila prvi veliki učitelji zemaljskog čovječanstva, koja su jednom zemaljskom čovječanstvu donijela prvobitnu mudrost i koja su se, kada je Mjesec napustio Zemlju i tražio za sebe mjesto u planetarnom sustavu, također povukla i uzela svoje prebivalište na tom Mjesecu.

Onaj tko danas kroz imaginativnu spoznaju može steći pravo znanje o Mjesecu, također stječe znanje i o duhovnim bićima na toj kozmičkoj koloniji, koji su jednom za čovječanstvo na Zemlji bili učitelji drevne mudrosti. Ono što su podučavali bilo je sačuvano u misterijima, a također i impulsi čime je sam čovjek mogao doći u određeni odnos s tom drevnom mudrošću.

Osobnost koja je u epu nazvana Gilgameš nije, međutim, imala živu vezu s tim misterijima Male Azije. Ali preko nadčulnog utjecaja prijatelja koji je, u egzistenciji nakon smrti, još bio ujedinjen s njim, u Gilgamešu se pojavio unutarnji impuls da u svijetu traži načine kojima bi mogao doći do iskustva u vezi besmrtnosti duše. Kasnije, u Srednjem vijeku, kada je čovjek želio naučiti nešto u vezi duhovnog svijeta, uronio bi u svoje vlastito unutarnje biće. U još modernijim vremenima, moglo bi se reći da je slijedio još više unutarnji proces. U tim starijim vremenima, međutim, o kojima govorimo, to je bila stvar jasnog i konkretnog znanja čovjeka da Zemlja nije samo gruda stijena kao što knjige iz geologije vode nekog da zamišlja, već da je Zemlja živo biće, — živo biće, štoviše, obdareno dušom i duhom. Kao što slični insekt koji ide po ljudskom biću može o tom ljudskom biću nešto naučiti dok prolazi preko nosa i

čela, ili kroz njegovu kosu, kao što insekt stječe svoje znanje putujući preko ljudskog bića, tako je i u onim vremenima upućujući se na putovanje Zemljom i upoznajući Zemlju s njenim različitim konfiguracijama i mjestima, čovjek stjecao uvid u duhovni svijet. I to je mogao napraviti, bilo da mu je dopušten pristup misterijima ili ne. Uistinu nije površan izvještaj onaj koji prenosi kako su Pitagora i ostali lutali nadaleko i naširoko da bi stekli njihovo znanje. Ljudi su obilazili Zemlju da bi primili ono što im je otkriveno u njenim mnogobrojnim konfiguracijama, u svemu što su mogli vidjeti iz različitih formi i oblika Zemlje na različitim mjestima; i ne samo o Zemlji samo u njenom fizičkom aspektu, već također o Zemlji kao duši i duhu.

Danas ljudi mogu putovati u Afriku, u Italiju, — a ipak, s izuzetkom vanjskih detalja, u koje zjape i bulje, njihov doživljaj na tim mjestima može se veoma malo razlikovati od njihova doživljaja kod kuće. Jer čovjekova osjetljivost za duboke razlike koje postoje između različitih mjesta na Zemlji je nestala.

U periodu s kojim se sada bavimo, nije bila izumrla. Tako je impuls za lutanje Zemljom i time primanje nečeg što bi pomoglo rješenju problema besmrtnosti, za Gilgameša simboliziralo nešto puno značenja.

Tako se uputio u svoja lutanja. I ona su za njega imala rezultat od veoma velikog značaja. Došao je u oblast gotovo istu onu koji mi danas nazivamo Burgenland (Gradišće nap.pr.), okrug o kojem se mnogo govorilo u posljednje vrijeme i oko kojeg je bilo dosta spoticanja oko toga da li bi trebao pripadati Mađarskoj ili ne. Cijelo socijalno stanje zemlje se naravno uvelike promijenilo od tog dalekog vremena. Gilgameš dolazi tamo i tamo nalazi drevni Misterij — Visoki svećenik misterija se zvao Xisuthros [To je sumersko ime Ziusudra korišteno od Berossus-a, svećenika Bel-a u Babilonu, koji je napisao povijest Babilona i Kaldeje na Grčkom oko 280 pr.n.e. temeljenu na arhivima hrama u Babilonu. Na klinastom pismu to je Utnapishtim.] u epu — drevni Misterij koji je bio izvorni nasljednik, takoreći, starih atlantskih misterija; jedino, naravno, u promijenjenom obliku, što nužno mora biti slučaj nakon što je prošlo toliko dugo vremena.

I bilo je tako da su u tom starom misterijskom centru znali prosuditi i ocijeniti sposobnost spoznaje koju je Gilgameš posjedovao. On se susreo s razumijevanjem. Bio mu je nametnut test, onaj koji je u tim danima često nametan učenicima misterija. Trebao je proći određene vježbe, potpuno budan, sedam dana i sedam noći. To je bilo previše za njega, pa se podvrgnuo samo zamjeni ili alternativni za test. Za njega su pripremljene određene supstance, kojima se zatim poslužio, i pomoću njih primio izvjesno prosvjetljenje; premda, kao što je uvijek slučaj kada neki posebni uvjeti nisu osigurani, prosvjetljenje može biti upitno u nekim aspektima. Ipak je stupanj prosvjetljenja bio tu, određeni uvid u velike veze u univerzumu, u duhovnu strukturu univerzuma. I tako, kada je Gilgameš završio svoja lutanja i vraćao se ponovno kući, on je ustvari posjedovao visoki duhovni uvid.

Putovao je duž Dunava, slijedeći rijeku na sjevernoj obali, dok ponovno nije došao kući, kući po njegovom izboru. Ali prije nego je stigao kući, pošto nije

primio inicijaciju u post-atlantske misterije kako sam opisao, već umjesto toga na nekako nesiguran način, podlegao je prvom iskušenju koje ga je napalo i pao u strašan bijes zbog događaja o kojem je obaviješten, — nešto, u stvari, o čemu je čuo da se dogodilo u gradu. O događaju je čuo prije nego je došao do grada, i izbila je gnjevna oluja; i kao posljedica, prosvjetljenje koje je primio bilo je gotovo potpuno zatamnjeno, tako da je kući došao bez njega.

Ipak je, — i to je osobita karakteristika ove osobnosti — on još imao mogućnost, preko veze s duhom umrlog prijatelja, gledanja u duhovni svijet, ili barem primanja informacija odande.

Međutim, jedna je stvar pomoću inicijacije steći direktan uvid u duhovni svijet, a druga primiti informacije od osobnosti koja je u uvjetima nakon smrti. Ipak, sa sigurnošću možemo reći da je nešto od uvida u prirodu besmrtnosti ostalo s Gilgamešom. Upravo ostavljam po strani iskustva koja je čovjek prošao nakon smrti; ona još ne utječu veoma snažno na svijest o sljedećoj inkarnaciji, niti su utjecala u onim danima; — na život, na unutarnju konstituciju ona utječu veoma snažno, ali ne i na svijest.

Sada imate pred sobom ove dvije osobnosti koje sam opisao i koje su zajedno dovele do izražaja mentalnu i duhovnu konstituciju čovjeka u trećem post-atlantskom periodu civilizacije otprilike oko sredine njenog razvoja, — dvije osobnosti koje su još živjele na takav način da je cijeli način njihova života sam po sebi snažan dokaz dualnosti u čovjekovoj prirodi. Jedan — Gilgameš — bio je svjestan te dualnosti; bio je jedan od prvih koji će doživjeti silazak ego-svijesti, silazak ega u fizičku i etersku prirodu u čovjeku. Drugi je, utoliko što je prošao samo nekoliko inkarnacija na Zemlji, imao vidovito znanje, pomoću kojeg je mogao znati da ne postoji nešto kao što je materija, već da je sve duhovno i takozvano materijalno samo još jedan oblik duhovnog.

Sada možete zamisliti da, ako je čovjekovo biće bilo tako konstituirano, on zasigurno nije mogao misliti i osjećati ono što mi mislimo i osjećamo danas. Njegovo svekoliko mišljenje i osjećanje zaista je bilo potpuno različito od našeg. I ono što su takve osobnosti mogle primiti putem poduke bilo je naravno sasvim različito od onog što se danas podučava u školama ili na sveučilištima. Sve duhovne ili kulturne prirode što su ljudi u tim danima primili došlo im je iz misterija, otuda se širilo što je moguće šire među ljudima svakakvim kanalima. Mudri ljudi, svećenici, bili su oni koji su bili stvarni učitelji čovječanstva.

Sada je to bila osobina te dvije osobnosti da u inkarnaciji koju smo opisali oni nisu mogli, upravo zbog njihove posebne konstitucije duše, pristupiti misterijima njihovog vlastitog kraja. Onaj koji je u epu nazvan Eabani stajao je blizu misterijima preko njegovog boravka u izvan zemaljskim oblastima kozmosa; onaj koji je nazvan Gilgameš doživio je vrstu inicijacije u post-atlantske misterije, koja je međutim u njemu samo djelomično urodila plodom. Rezultat svega toga je bio da su obojica osjećala u vlastitom biću, takoreći, nešto što ih je činilo udruženim s prvobitnim vremenima zemaljskog čovječanstva. Obojica su sebi mogli postaviti pitanje: Kako smo postali ono što

jesmo? Kakvog smo udjela imali u evoluciji Zemlje? Postali smo ono što jesmo kroz evoluciju Zemlje; kakvu smo ulogu mi igrali u njenoj evoluciji?

Pitanje besmrtnosti koje je bilo slučaj takve patnje i konflikta za Gilgameša, u tim danima je bilo povezano s nužnim pogledom u evoluciju Zemlje u prvobitnim vremenima. Ne može se misliti ili osjećati — koristeći riječi u smislu iz onih vremena — o besmrtnosti duše ukoliko se u isto vrijeme nema vizija kako su ljudske duše koje su već bile tamo u veoma ranim fazama zemaljske evolucije, tijekom utjelovljenja drevnog Sunca i drevnog Mjeseca, vidjele kako im pristupa, ono što je kasnije postalo ono što zovemo zemaljsko. Ljudi su osjećali da pripadaju Zemlji. Osjećali su da, da bi upoznali sebe, ljudi moraju promatrati i prepoznati njihovu vezu s Zemljom.

Sada, tajno znanje koje je kultivirano u svim misterijima Azije, prije svega je bilo kozmičko znanje; njegova mudrost i njegova učenja otkrivala su porijeklo evolucije Zemlje u vezi s kozmosom. Tako da se u tim misterijima pred ljudima pojavilo na živi način, na takav način da je u njima moglo postati živa ideja, široka vizija, pokazujući im kako je Zemlja evoluirala, i kako je u dizanjima i uzburkavanju supstanci i snaga Zemlje, sve to preko perioda evolucije Sunca, Mjeseca i Zemlje, sa svim tim supstancama evoluirao i čovjek. Sve to je postavljeno pred ljude na najživopisniji način.

Jedan od misterija gdje su takve stvari podučavane, nastavio se do u mnogo kasnije vremena. To je bio misterijski centar Efeza [Rudolf Steiner je detaljno govorio o tome u šestom predavanju ciklusa [*Znanje misterija i misterijski centri*](#)]. Ovaj misterij je u samom središtu svog svetišta imao sliku boginje Artemide. Kada danas pogledamo sliku božice Artemide, imamo možda samo groteskan utisak ženske forme s mnogim dojkama. To je zato jer nemamo ideju kako su te stvari bile doživljene u starija vremena; i unutarnji doživljaj evociran ovakvim stvarima jedino je što je važno. Učenici misterija su morali proći kroz određenu pripremu prije nego su vođeni do pravog središta misterija. U misterijima Efeza središte je bila ova slika božice Artemide. Kada je učenik doveden do središta, on postaje jedno s takvom slikom. Dok je stajao pred slikom, izgubio je svijest da je bio tamo pred njom, zatvoren u vlastitoj koži. Stekao je svijest da je on sam ono što slika jest. Identificirao se sa slikom. Ta identifikacija sebe u svijesti s božanskom slikom u Efezu imala je slijedeći učinak. Učenik nije više samo gledao vani na carstva Zemlje koja su bila oko njega — kamenje, stabla, rijeke, oblake i tako dalje — već kada bi se osjećao kao jedno sa slikom, kada bi takoreći ušao u sliku Artemide, primio bi unutarnju viziju njegove veze s carstvima Etera. Osjećao se kao jedno sa svijetom zvijezda, kao jedno s procesima u svijetu zvijezda. Nije se osjećao kao zemaljska supstanca unutar ljudske kože, osjećao je njegovu kozmičku egzistenciju. Osjećao se u eterskom. I dok je tako radio, pred njim su se pojavljivali raniji uvjeti doživljaja Zemlje i čovjekova doživljaja na Zemlji. Počinjao je vidjeti što su ti raniji uvjeti bili. Danas mi na Zemlju gledamo kao na veliki komad kamena ili stijene, s velikim dijelom površine prekrivene vodom i okruženu sferom zraka koji sadrži kisik i dušik i druge supstance, — sadrži, u stvari, ono što ljudsko biće treba za disanje. I tako dalje i tako dalje. A kada ljudi krenu objašnjavati i špekulirati o onom što danas prolazi kao

znanstvena spoznaja, tada dobijemo zaista fini rezultat! Jer jedino pomoću duhovne vizije može se prodrijeti u uvjete koji su prevladavali u najranija prvobitna vremena. Međutim, takva duhovna vizija, koja se tiče prvobitnih uvjeta na Zemlji [Vidi peto predavanje u *Znanje misterija i misterijski centri.*] i kod čovječanstva stečena je od učenika u Efezu, kada su se poistovjetili s božanskom slikom; promatrali su i razumjeli kako ono što je ranije okruživalo Zemlju kao atmosfera nije bilo ono što je danas; oko Zemlje, na mjestu gdje je danas atmosfera, bila je iznimno fina bjelančevina, nestalna, fluidna bjelančevinasta supstanca. I vidjeli su kako je sve što je živjelo na Zemlji za vlastiti postanak trebalo snage ove nestalne, fluidne bjelančevinaste supstance, koja je bila raštrkana Zemljom, i kako je također sve živjelo u njoj. Vidjeli su također da ono što je u izvjesnom smislu već unutar te supstance — fino distribuirano ali svugdje s tendencijom za kristalizaciju — kako je ono što je bilo prisutno u fino distribuiranom stanju kao silicijeva kiselina bilo u stvari vrsta čulnog organa za Zemlju i u sebe je moglo sa svih strana primiti imaginacije i utjecaje iz okolnog kozmosa. I tako su u silicijevoj kiselini sadržanoj u zemaljskoj bjelančevinastoj atmosferi svuda bile imaginacije, konkretno, izvana prisutne.

Ove imaginacije imale su oblik gigantskih, biljkolikih organizama, i iz onog što je bilo, takoreći, 'imaginirano' na taj način u Zemlju, kasnije se razvila, preko apsorpcije atmosferske supstance, — biljka; sve što je biljkolike prirode. U početku je to bilo u okruženju Zemlje, u nestalnom, fluidnom obliku; i tek kasnije je uronilo u tlo i postalo ono što nam je poznato kao biljka.

Osim silicijeve kiseline, u tu bjelančevinastu atmosferu ugrađena je još jedna supstanca, vapno, u fino raspršenom stanju. Opet, iz vapnene supstance, pod utjecajem zgušnjavanja bjelančevine pojavilo se animalno carstvo. I ljudsko biće se osjećalo unutar svega toga. Ono se osjećalo jedno s cijelom Zemljom. Živjelo je u onom što se formiralo kao biljka na Zemlji kroz imaginaciju, živjelo je također u onom što se razvilo na Zemlji kao animalno, na način na koji sam opisao. Svako pojedino ljudsko biće se osjećalo rašireno nad cijelom Zemljom, osjećalo se jedno sa Zemljom. Tako da su ljudska bića bila sva — kao što sam to opisao za platonovo učenje u mojoj knjizi *Kršćanstvo kao mistična činjenica*, u odnosu na ljudsku sposobnost za ideje — sva su bila jedna unutar drugih.

Sada je sudbina dovela do toga da su se dvije osobnosti, o kojima sam govorio u Stuttgartu i o kojima vam opet govorim ovdje, reinkarnirale kao sljedbenici Misterija Efeza, i s dubokom posvećenošću su primili u njihove duše stvari koje sam vam oslikao u kratkim crtama. Time su njihove duše bile, na neki način, iznutra uspostavljene. Preko misterija sada su kao zemaljsku mudrost primili ono što im je ranije bilo dostupno jedino iskustveno, — uglavnom nesvjesno iskustvo.

Tako je ljudsko iskustvo tih osobnosti bilo podijeljeno između dvije odvojene inkarnacije. I time su nosili unutar njih snažnu svijest o čovjekovoj vezi s višim, duhovnim svijetom, i u isto vrijeme snažnu, intenzivnu sposobnost da dožive i osjete sve što pripada Zemlji.

Jer ako imate dvije stvari koje neprestano teku zajedno, tako da ih ne možete razdvojiti, tada se one stapaju i gube jedna u drugoj. Ako se, s druge strane, one pokažu jasno vidljive, tada jednu možete suditi po drugoj. I tako su te dvije osobnosti mogle u jednu ruku prosuditi duhovno višeg svijeta koje im je došlo kao rezultat životnog iskustva i koje je u njima živjelo kao odjek iz njihovih ranijih inkarnacija. I sada, pošto im je u misterijima Efeza pod utjecajem božice Artemide preneseno porijeklo carstava prirode, oni su mogli, u drugu ruku, prosuditi kako su nastale stvari na Zemlji koje su za čovjeka vanjske, kako je postupno sve na Zemlji što je čovjeku vanjsko formirano iz prvobitne supstance, supstance koja je također uključivala čovjeka. I život ove dvije osobnosti — pao je dijelom na svršetak vremena kada je Heraklit [Heraklit iz Efeza, grčki filozof. Živio je oko 500 pr.n.e. i njegovo glavno djelo pohranio u Hramu Artemide. Vidi *Kršćanstvo kao mistična činjenica i misterije davnine*] još živio u Efezu, a dijelom u vrijeme koje je slijedilo — postaje posebno iznutra bogat i bio je snažno osvjetljen od iznutra sa svjetlom velikih kozmičkih tajni. Nadalje je u njima postojala snažna svijest o tome kako čovjek u svom životu duše može biti povezan, ne samo s onim što leži rašireno oko njega na Zemlji, već i s onim što se širi gore, — kada on sam s njegovim bićem doseže gore. Takva je bila unutarnja konfiguracija duše te dvije osobnosti, koje su radile zajedno u ranijoj egipatsko-kaldejskoj epohi i zatim živjele zajedno u vrijeme Heraklita i kasnije, povezani s misterijem Efeza. I sada se taj zajednički rad mogao nastaviti još dalje. Konfiguracija duše koja se razvila kod obojice, prošla kroz smrt, kroz duhovni svijet, i počela se pripremati za zemaljski život koji opet mora donijeti probleme koji će se sada naravno pokazati na sasvim različit način. I kada vidimo na koji način te dvije osobnosti moraju naći njihovu ulogu u povijesti evolucije Zemlje, možemo vidjeti kako su kroz iskustva duše u ranijim vremenima — ta iskustva imaju njihov karmički nastavak u sljedećem životu na Zemlji — pripremljene stvari koje se kasnije pojavljuju u potpuno drugačijem obliku u kasnijem životu, kada su osobnosti još jednom pripojene u evoluciju čovječanstva na Zemlji.

Iznio sam ovaj primjer, jer su se te dvije osobnosti pojavile kasnije u periodu koji je bio od iznimne važnosti u povijesti čovječanstva. Na to sam ukazao na mojim predavanjima u Stuttgartu prije trinaest godina; u stvari, bavio sam se svim ovim stvarima s određenom gledišta. Ove osobnosti koje su najprije u egipatsko-kaldejskoj epohi prošle kroz ono što bih mogao nazvati uvelike širok kozmički život, i zatim su unutar njih produbile to kozmičko iskustvo, time na neki način utvrdivši njihove duše, sada su živjele opet u kasnijim inkarnacijama kao Aristotel [Grčki filozof iz Stagire (384–322 pr.n.e.). Vidi *Zagonetke filozofije*] i Aleksandar veliki [(356–323 pr.n.e.). Od 336 kralj Makedonije. Umro u Babilonu.]. Kada se razumije ove dubine koje su u podlozi duša Aristotela i Aleksandra velikog, onda se može početi shvaćati, kao što sam objasnio u Stuttgartu, sve što je tako problematično radilo u te dvije osobnosti, čiji život se odvijao u vrijeme kada je grčka kultura propadala i rimska vladavina počinjala preuzimati vlast.

IV

ATLANTSKA MUDROST U MISTERIJIMA HIBERNIJE, GILGAMEŠ I EABANI U EFEZU, LOGOS MISTERIJE ARTEMIDE U EFEZU

27 prosinca 1923

Jučer je moj zadatak bio pomoću primjera pokazati kako se odvija povijesna evolucija svijeta. Ako se ide dalje u smjeru znanosti duha, stvari se ne mogu predstaviti drugačije nego pokazujući posljedice događaja onako kako se reflektiraju u ljudskom biću. Jer sve do naše vlastite epohe čovjek se nije osjećao, iz razloga koje ćemo raspravljati tijekom ovih predavanja, kao individualno biće odsječen od ostatka svijeta. U svim prethodnim epohama čovjek je osjećao — i, poznato je, u svim sljedećim epohama opet će se osjećati kao pripadnik cijelog kozmosa, kao da pripada cijelom svijetu; jednako kao što prst (kako sam često to izrazio) ne može imati nezavisnu egzistenciju za sebe, već jedino može postojati na ljudskom biću. Jer u trenutku kada je prst odvojen od ljudskog bića, to više nije prst, počinje propadati, to je nešto sasvim različito, podložno sasvim drugim zakonima nego kada je prikačen na ljudski organizam. I kao što je prst samo prst u jedinstvu s organizmom, na isti je način čovjek biće s ovim ili onim oblikom, bilo u zemaljskom životu ili u životu između smrti i novog rođenja, kada je u vezi s cijelim kozmosom. Svijest o tome je bila prisutna u ranijim epohama i kasnije će opet biti prisutna; danas je samo zatamnjena jer je, kao što ćemo čuti, za čovjeka bilo nužno da bude zatamnjena i prekrivena da bi potpuno mogao razviti doživljaj slobode. Što dalje idemo natrag koliko god u drevna vremena, to više nalazimo da čovjek posjeduje tu svijest o pripadanju cijelom kozmosu.

Dao sam vam sliku dvije osobnosti, — jedna se u čuvenom epu naziva Gilgameš a druga Eabani. Pokazao sam vam kako su te osobnosti živjele u drevnoj egipatsko-kaldejskoj epohi u skladu s onim što je u to vrijeme za ljude bilo moguće, i kako su kasnije doživjeli produbljenje kroz misterije Efeza. I na kraju jučerašnjeg predavanja sam vam rekao da su ta ista ljudska bića imala kasnije svoju ulogu u povijesnoj evoluciji svijeta kao Aristotel i Aleksandar.

Da bi potpuno razumjeli tijek evolucije Zemlje u vremenima kada su se sve ove stvari odvijale, moramo поближе pogledati što su takve duše mogle primiti u sebe u ta tri uzastopna perioda.

Rekao sam vam kako je osobnost koja je prikrivena iza imena Gilgameš poduzela putovanje na Zapad i prošla kroz neku vrstu zapadne post-atlantske inicijacije.

Najprije formirajmo ideju o prirodi takve inicijacije, da bi bolje razumjeli ono što dolazi kasnije. Prirodno ćemo se okrenuti mjestu gdje su odjeci stare atlantske inicijacije ostali dugo vremena. To je bio slučaj s misterijima Hibernije [Vidi 8. i 9. predavanje u *Znanje misterija i misterijski centri.*], o kojima sam nedavno govorio prijateljima koji su u Dornahu. Sada moram ponoviti nešto od onog što sam tada rekao prije nego možemo doći do jasnog i punog razumijevanja teme kojom se bavimo.

Misterije Hibernije, misterije Irske, postojale su dugo vremena. Još su bile tamo u vrijeme osnivanja kršćanstva. I to su misterije koje su u nekom smislu najvjernije sačuvale drevno učenje mudrosti atlantskih naroda. Dati ću vam sliku doživljaja osobe koja je bila inicirana u irske misterije u post-atlantskoj epohi. Prije nego je mogao primiti inicijaciju morao je biti strogo pripremljen; priprema koju se moralo proći prije ulaska u misterije uvijek je u tim vremenima bila iznimno stroga i rigorozna. Važna stvar u misterijima Hibernije je bila da je učenik morao naučiti da postane svjestan u snažnom unutarnjem doživljaju onog što je *iluzorno* u njegovom okruženju, — u svim stvarima, odnosno, onima kojima čovjek pripisuje da su na temelju njegovih čulnih opažanja. Zatim on postaje svjestan svih poteškoća i prepreka s kojima se čovjek susreće kada traži *istinu*, stvarnu istinu. I pokazano mu je kako je, u osnovi, sve što nas okružuje u svijetu čula iluzija, da je ono što daju osjetila iluzija, i da se istina skriva iza iluzije, tako da u stvari pravo postojanje čovjeku nije dostupno preko čulne percepcije.

Sada, vjerojatno ćete reći da to uvjerenje vi sami imate dugo vremena; znate to vrlo dobro. Ali sve znanje koje čovjek može imati u sadašnjoj svijesti o iluzornom karakteru čulnog svijeta je ništa u usporedbi s unutarnjim slomom, unutarnjom tragedijom koju je čovjek tog vremena pretrpio u njegovoj pripremi za hibernijsku inicijaciju. Jer kada netko teoretski kaže ovako: Sve je maya, sve je iluzija, — to prima veoma lako! ali trening učenika Hibernije vođen je do takve točke da su oni morali sebi reći: Za čovjeka nema mogućnosti da prodre u iluziju i dođe do stvarnog pravog postojanja.

Učenici su tako trenirani da se zadovolje, takoreći u očaju, s iluzijom. Došli su do stava očaja: iluzorni karakter, osjećali su, tako je nadmoćan i tako prodoran da se nikad ne može stići izvan njega. I u životu tih učenika uvijek nalazimo osjećaj: Dobro dakle, moramo ostati u iluziji. Međutim, to znači: moramo izgubiti samo tlo pod nogama. Jer ne može se čvrsto stajati na iluziji! Uistinu, moji dragi prijatelji, o strogosti i ozbiljnosti pripreme u drevnim misterijima, jedva da danas možemo imati ideju. Čovjek se zgrčio u užasu pred onim što je unutarnji razvoj stvarno zahtijevao.

Takav je doživljaj dolazio učenicima u odnosu na postojanje i njegov iluzorni karakter. I sada ih je čekalo slično iskustvo u vezi potrage za istinom. Upoznali su prepreke koje čovjek ima u njegovim emocijama koje ga ometaju da dođe do istine, sve tamne i porazne osjećaje koji kvare jasno svijetlo znanja. I tako su još jednom došli do velikog trenutka kada su sebi rekli: Ako nema istine, dakle tada živimo — moramo živjeti — u zabludi, u neistini. Da tako čovjek dođe do toga u svom životu kada očajava zbog postojanja i istine znači, ukratko, da od sebe trga svoje vlastito čovječstvo.

Sve ovo je dano da bi ljudsko biće, preko doživljaja suprotnog od onog što će konačno dosegnuti kao svoj cilj, moglo tom cilju pristupiti s pravim i dubokim ljudskim osjećajem. Jer ukoliko se nije naučilo što znači živjeti u zabludi i iluziji, onda se ne može cijeniti postojanje i istina. I učenici Hibernije morali su naučiti cijeniti postojanje i istinu.

I tada, kada su prošli kroz sve to, kada su imali, takoreći, doživljenu gorku stranu, suprotni pol od onog do čega će konačno doći, učenici su vođeni (i ovdje moram opisati što je bilo u slikovnom jeziku koji može ispravno predstaviti ono što se odvijalo u misterijima Hibernije) — vođeni su u vrstu svetišta gdje su bila dva stupa-statue beskonačno velike sugestivne snage, i gigantske veličine. Jedan od stupova-statua bio je iznutra šupalj; površina koja je okruživala šuplji prostor, cijela supstanca, to jest, ono od čega je statua bila sačinjena, bila je sasvim elastična. Gdje god bi se pritisnulo, moglo se u statui napraviti udubljenje; ali u trenutku kada bi pritisak prestao, oblik se sam vraćao.

Cijeli stup-statua je bila napravljena na takav način da je glava bila posebno razvijena. Kada je čovjek pristupao statui, imao je osjećaj: Snage struje iz glave u kolosalno tijelo. Jer naravno nije vidio prostor unutra, postao bi ga svjestan tek kada bi pritisnuo. I učenik je potican da pritisne. Imao je osjećaj da su snage glave zračile preko cijelog ostatka tijela, da u ovom kipu glava čini sve.

Spremno priznajem, moji dragi prijatelji, da ako bi moderan čovjek u našem sadašnjem prozaičnom životu bio doveden pred statuu, jedva da bi mogao doživjeti bilo što osim sasvim apstraktnih ideja o tome. To je zasigurno tako. Ali druga je stvar, najprije sa cijelim unutarnjim bićem doživjeti, s dušom i duhom, da, i sa krvlju i nervima, moć iluzije i moć zablude, — i tada, nakon toga, doživjeti sugestivnu silu takve gigantske figure.

Ova statua je imala muške osobine.

Sa strane nje je stajala još jedna, koja je imala ženske osobine. Nije bila šuplja. Bila je sačinjena od supstance koja nije bila elastična, već plastična. Kada bi učenik pritisnuo ovu statuu — i opet je bio potican da to napravi — on bi uništio formu. Izdubio bi rupu u tijelu.

Nakon što je učenik našao kako je kod jedne statue, zbog njene elastičnosti, forma bila uvijek ponovno uspostavljena, a drugu je učinio nejasnom pritiskujući je, i nakon što se također još nešto dogodilo, o čemu ću odmah govoriti, on je napustio mjesto, i doveden je natrag tek kada su sve deformacije koje je nanio plastičnoj neelastičnoj ženskoj figuri bile obnovljene, i statua je bila čitava. Zahvaljujući svim pripremama koje je učenik morao proći — a mogu ih ovdje dati samo okvirno — u vezi sa statuom koja je imala ženski karakter mogao je primiti duboki unutarnji doživljaj u cijelom njegovom biću — tijelu, duši i duhu.

Taj unutarnji doživljaj je naravno već ranije bio u njemu pripremljen, ali u punoj mjeri je utemeljen i potvrđen kroz sugestivni utjecaj statue. U sebe je primio osjećaj unutarnje ukočenosti, čvrste i krute ukočenosti. To je tako u njemu radilo da je svoju dušu vidio ispunjenu imaginacijama. I te imaginacije su bile slike zemljine zime, slike koje su predstavljale zimu na Zemlji. Tako je učenik vođen da percipira stvarnost, u duhu, od iznutra.

S drugom, muškom statuom, imao je drugačiji doživljaj. Osjećao je kao da je sav život u njemu, koji je općenito raširen cijelim tijelom, išao u krv, kao da je njegova krv prožeta silama i pritišće kožu. Dok se pred jednom statuom morao osjećati kao da postaje ukočeni kostur, sada je pred drugom morao osjećati da

je cijeli život u njemu utrošen u toplinu, i on je živio u čvrsto nategnutoj koži. I ovaj doživljaj da cijeli unutarnji čovjek pritišće površinu omogućio je učeniku da primi novi uvid. Mogao je sebi reći: Sada imaš osjećaj i doživljaj onog što bi bio ako bi, do svih stvari u kozmosu, samo Sunce radilo na tebi. Na ovaj način je učio prepoznati djelovanje Sunca u kozmosu, i kako je taj rad distribuiran u kozmosu. Upoznao je čovjekovu vezu sa Suncem. I naučio je da je razlog zašto čovjek u stvarnosti nije ono što je on sada osjećao da jest pod sugestivnim utjecajem statue Sunca, taj da druge sile, radeći iz drugih kutova kozmosa, 'mumificiraju' ovo djelovanje Sunca. Na ovakav način je učenik učio da se snađe u kozmosu, da bude, takoreći, u kozmosu kod kuće.

I kada je učenik osjećao sugestivni utjecaj statue Mjeseca, kada je u sebi imao teški mraz obamrlosti i unutar sebe doživio zimski krajolik (u slučaju statue Sunca, u duhu je doživio ljetni krajolik), tada je osjećao što bi bio da je prisutan samo utjecaj Mjeseca.

Što čovjek doista zna o svijetu sada? Zna, recimo, da je cvijet cikorije plavi, da je ruža crvena, nebo plavo, i tako dalje. Ali te činjenice na njega ne ostavljaju žestok ili nadmoćan utisak. To mu samo govori ono što je pri ruci, o onom što je u njegovom neposrednom okruženju. Ako bi čovjek želio znati tajne kozmosa, tada u cijelom svom biću mora postati osjetilni organ, — i to, u silnom stupnju.

Preko sugestivnog utjecaja statue Sunca, cijelo učenikovo biće je bilo koncentrirano u cirkulaciji krvi. Sebe je upoznao kao biće Sunca, dok je unutar sebe doživljavao taj sugestivni utjecaj. I sebe je upoznao kao biće Mjeseca, doživljavajući sugestivni utjecaj ženske statue. I iz tih unutarnjih doživljaja koje je primio mogao je reći, kako Sunce i Mjesec djeluju na ljudsko biće; jednako kao što mi danas možemo reći, iz doživljaja naših očiju, kako ruža utječe na nas, ili iz doživljaja naših ušiju možemo reći kako djeluje zvuk visokog C, i tako dalje.

Tako su učenici tih misterija još doživljavali, čak i u post-atlantska vremena, kako je čovjek, takoreći, smješten u kozmosu. To je za njih bio neposredan i direktan doživljaj.

Sada, ono što sam vam danas prenio samo je kratka skica uzvišenog doživljaja kojeg su ljudi dosegнули u misterijima Hibernije, i nastavili dosezati sve do prvih stoljeća kršćanske ere. To je bio kozmički doživljaj — to iskustvo Sunca i iskustvo Mjeseca.

U misterijima Efeza u Maloj Aziji učenik je morao proći doživljaje sasvim različitog karaktera. Tu je doživio na posebno intenzivan način, s cijelim bićem, ono što je kasnije našlo tako savršen izraz u početnim riječima Evanđelja po Ivanu: 'U početku bijaše Riječ. I Riječ bijaše u Boga. I Bog bijaše Riječ'. U Efezu, učenik je vođen, ne pred dvije statue, već pred jednu, — statuu koja je poznata kao Artemida (Diana) od Efeza. Identificirajući se — kao što sam jučer rekao — s tom statuom koja je bila obilje života, koja je svuda obilovala životom, učenik je proživio svoj put u kozmički eter. S cijelim njegovim osjećajem i doživljajem podignuo se iz pukog zemaljskog života, podignuo se u doživljaj kozmičkog etera. I sada je bio vođen, do novog znanja. Prije svega,

prenesena mu je prava priroda ljudskog govora. I zatim iz ljudskog govora, iz ljudske slike, to jest, iz kozmičkog Logosa, iz ljudski-predstavljenog Logosa, učeniku je pokazano kako kozmička Riječ radi i stvaralački tka širom univerzuma.

Još jednom, ove stvari mogu opisati samo u golim konturama. Proces je bio takav da je pažnja učenika bila posebno usmjerena na ono što se događa kada ljudsko biće govori, kada utiskuje znak njegove riječi na izlazeći dah. Bio je vođen da doživi što se događa s onim što, kroz njegovo vlastito unutarnje djelo, čovjek dovodi u život, — da osjeti kako njegova “riječ” izgleda u elementu zraka; i povrh toga, kako su dva daljnja procesa ujedinjena s onim što se odvija u elementu zraka.

Zamislite da ovdje imamo izdahnuti zrak, u koji su utisnute određene riječi koje ljudsko biće govori. Dok taj zrak, oblikovan u riječi, struji iz grudiju vani, ritmička vibracija ide dolje i prelazi u cijeli vodeni element koji prožima ljudski organizam. Tako na nivou grla, njegova govornog organa, čovjek dok govori ima zračne ritmove. Ali usporedo s njegovim govorom ide valovito uzburkavanje i ključanje cijelog fluidnog tijela u ljudskom biću. Fluidno u čovjeku, koje je ispod oblasti govora, dolazi u vibraciju i vibrira u harmoniji. To je ono što to stvarno znači kada kažemo da su našem govoru pridruženi osjećaji. Ako vodeni element u ljudskom biću na ovaj način ne vibrira u harmoniji, čovjekov govor će iz njega izlaziti neutralno, indiferentno; on neće moći ono što govori prožeti osjećajem. A gore u smjeru glave, ide element topline, i pridruženi riječima koje mi utiskujemo u zrak su prema gore strujeći valovi topline, koji prožimaju glavu i tamo čine mogućim da našim riječima bude pridružena misao.

Dakle, kada govorimo, imamo posla s tri stvari: zrakom, toplinom i vodom. Ovaj proces, koji jedini predstavlja potpunu sliku onog što živi i tka u ljudskom govoru bio je uzet kao početna točka za učenika Efeza.

Tada mu je bilo jasno da je ono što se tako odvija u ljudskom biću, da je to kozmički proces napravljen ljudskim, i da je u izvjesnom dalekom vremenu sama Zemlja radila na taj način; samo što tada nije bio element zraka, već vodeni element, fluidni element — kojeg sam jučer opisao kao nestalnu, fluidnu bjelančevinu — koja je imala tu valovitost i uzburkavanje. Kao zrak u čovjeku, u mikrokozmosu, kada govorimo o izlazećem dahu, tako je jednom bio nestalan, fluidni element, bjelančevina koja je okruživala Zemlju kao atmosfera. I kao što danas zrak prelazi u element topline, tako je i bjelančevina išla gore u vrstu zračnog elementa, i prema dolje u vrstu zemaljskog elementa. I kao što se kod nas osjećaji u tijelu javljaju kroz fluidni element, tako kod Zemlje nastaju zemaljske formacije, zemaljske sile, sve snage koje rade i kipte unutar Zemlje. A gore, u zračnom elementu rođene su kozmičke misli, uzvišene kozmičke misli koje stvaralački rade u zemaljskoj supstanci.

Veličanstven i snažan bio je dojam koje je ljudsko biće primilo u Efezu, kada mu je pokazano kako je u njegovom vlastitom govoru živio mikrokozmički odjek onog što je jednom bilo makrokozmičko. I učenik Efeza je, kada je govorio, osjećao da mu kroz doživljaj govora dolazi uvid u rad kozmičke Riječi.

Mogao je percipirati kako je kozmička riječ pokrenula nestalni fluidni element, dajući mu pokret pun značenja i smisla; također je mogao vidjeti kako je išla gore do kreativne kozmičke misli, i prema dolje do zemaljskih snaga u nastajanju.

Tako je učenik doživio svoj put u kozmos, učeći da ispravno razumije ono što je bilo u njegovom vlastitom biću. 'Unutar tebe je ljudski Logos. Ljudski Logos radi iz tebe tijekom tvog vremena na Zemlji. Ti, kao čovjek, oblikuješ ljudski Logos'. (Jer u samom djelu kroz ono što struji dolje u fluidni element mi smo sami formirani i oblikovani iz govora, dok kroz ono što struji gore, imamo naše ljudske misli tijekom našeg vremena na Zemlji.) 'I jednako kao što je u tebi bit čovječanstva mikrokozmički Logos, tako je jednom u dalekim počecima stvari bio Logos, i bio je kod Boga i sam je bio Bog'.

U Efezu su ljudi imali duboko razumijevanje ovoga jer su to razumjeli u, i kroz ljudsko biće.

Razmatrajući takvu osobnost koja se krije iza imena Gilgameš, morate zapamtiti kako je živio u cijelom miljeu i okruženju koje je zračilo iz misterija. Jer sva kultura, sva civilizacija, u ranija je vremena zračila iz misterija; stoga kada vam imenujem Gilgameša, morate o njemu misliti — dok god je živio u Uruku — ne zaista kao o iniciranom u misterije Uruka, ali kao da živi u civilizaciji koja je bila prožeta osjećajem i doživljajem koji je čovjek mogao imati iz njegova odnosa prema kozmosu.

Zatim je ovoj osobnosti došlo iskustvo tijekom njegova putovanja na Zapad, koje ga je učinilo direktno upoznatim, ne sa samim misterijima Hibernije — nije putovao tako daleko — već s onim što je njegovano u koloniji misterija Hibernije, smještenoj, kao što sam vam rekao, gdje je danas Gradišće. Ono što je doživio tamo živjelo je u njegovoj duši i zatim se dalje razvilo u njegovom životu između smrti i novog rođenja; i u sljedećem zemaljskom životu u Efezu je prošao produbljenje duše u vezi s tim istim iskustvom.

Produbljenje duše se desilo za oba pojedinca o kojima smo govorili. Zaista je to bilo kao da se bujica podigla iz dubina civilizacije tog vremena i kao veliki val prodrla u duše te dvojice. Doživjeli su u živopisnoj i intenzivnoj stvarnosti ono što je u Grčkoj preživjelo nakon homerskog perioda samo kao divna vanjština, kao slava nečeg što je prohujalo.

U Efezu se još mogao imati osjećaj za potpunu stvarnost u kojoj je čovjek jednom davno živio, u danima kada je još imao neposredan odnos s božansko-duhovnim; kada je Azija za njega bila samo najniža nebesa, kada je još imao vezu s višim nebesima koja su s njom graničila. U tim dalekim vremenima čovjek je u 'Aziji' doživljavao prisutnost duhova prirode, a iznad, prisutnost anđela, arhandela, itd., i opet iznad njih, Eksuzija i ostatka hijerarhija. O svemu tome još se mogao imati naknadni osjećaj u Efezu, na mjestu, odnosno, gdje je također živio Heraklit i gdje se toliko mnogo stare stvarnosti još doživljavalo čak i u kasnija grčka vremena, sve dolje do šestog i petog stoljeća pr.n.e.

Zaista je bila osobina Grka da je ono što je jednom bilo doživljeno od čovjeka u vezi s kozmosom, uzeo i natapao s time mit, ljepotu, element

umjetnosti, pretvarajući to u slike koje je čovjek osjećao više ljudskima i bližima sebi.

Sada naše misli moramo usmjeriti na vrijeme kada je s jedne strane grčka civilizacija dosegla njen zenit, kada je s ponosom gurnula natrag, u perzijskim ratovima, zadnji nasrtaj takoreći stare azijske stvarnosti, na vrijeme kada je ipak s druge strane sama Grčka već bila počela propadanje; i moramo sebi predstaviti što bi čovjek takvog vremena doživio ako je u duši još nosio nepogrešiv odjek onog što je jednom bilo božansko-duhovna zemaljska stvarnost u tijelu, duši, i duhu čovječanstva.

Morat ćemo vidjeti kako su Aleksandar veliki i Aristotel živjeli u svijetu koji im nije bio sasvim prilagođen, zaista u svijetu koji je za njih imao veliku tragičnost. Činjenica je, Aleksandar i Aristotel stajali su u potpuno drugačijem odnosu prema duhovnom od ljudi oko njih; jer premda se ne može reći da su se previše zaokupljali s misterijima Samotrake, ipak su u njihovim dušama nosili jaku sklonost za ono što se odvijalo s Kabirijem u tim misterijima. I sve do u Srednji vijek bilo je onih koji su razumjeli što je to značilo. Današnji ljudi grade potpuno pogrešne ideje o Srednjem vijeku: oni ne shvaćaju da je bilo pojedinaca svih životnih staleža, sve do u 13-o i 14-o stoljeće, koji su posjedovali jasnu duhovnu viziju, u svakom slučaju u onu oblast koja je na drevnom istoku bila označena kao 'Azija'. Pjesma o Aleksandru [Skladana oko 1125 od franačkog svećenika Lamprechta; prva njemačka svjetovna epska pjesma.] koja je skladana od izvjesnog svećenika u ranom Srednjem vijeku veoma je značajan dokument; u usporedbi s izvještajem koji povijest danas daje o djelima Aleksandra i Aristotela, pjesma svećenika Lamprechta je uzvišena i velika zamisao, još uvijek srodna starom razumijevanju svega što se dogodilo kroz Aleksandra velikog.

Uzmite na primjer pasus pjesme gdje je dan divan opis sa slijedećim stilom. Kada dođe proljeće, vi idete vani u šumu. Dođete na rub šume. Tamo cvjeta cvijeće, i Sunce stoji tako da dopušta da sjena sa stabala pada na cvijeće. I tamo možete vidjeti kako u sjeni stabala u proljeće iz cvjetnih čašica izlaze djeca cvijeća i plešu u grupi na rubu šume.

U ovom opisu svećenika Lamprechta možemo percipirati kako kroz njega izrazito struji, stari i stvaran doživljaj koji je još bio dostupan ljudima tog vremena. Oni nisu išli vani u šumu, govoreći prozaično: Ovdje je trava, a ovdje cvijeće, a ovdje počinju stabla; već kada su se približavali stablima dok je iza njih stajalo Sunce i sjena padala preko cvijeća, zatim je u sjeni stabala iz cvijeća došao pred njih cijeli svijet cvjetnih-bića — bića koja su stvarno za njih bila prisutna prije nego su ušli u šumu. Jer kada su došli u samu šumu percipirali su sasvim druge elementarne duhove. Taj ples cvjetnih duhova pojavio se svećeniku Lamprechtu i on je posebno uživao opisujući ga. To je zaista značajno, moji dragi prijatelji; Lamprecht, čak i kasno kao u 12-om ili početkom 13-og stoljeća želeći opisati pohode Aleksandra, svugdje ih prožima opisima prirode koji još sadržavaju manifestacije carstava elementala. U pozadini njegove Pjesme o Aleksandru, bila je ova svijest: 'Da bi opisali što se jednom davno dogodilo u Makedoniji kada je Aleksandar počeo njegova putovanja u Aziju, kada je Aleksandar podučavan od Aristotela, ne možemo

opisati samo prozaičnu Zemlju kao ambijent tih događaja; ne, da bi ih opisali dostojno s prozaičnom Zemljom moramo uključiti carstva elementarnih bića'. Koliko različito od moderne povijesne knjige, koja je, naravno, sasvim opravdana za sadašnje vrijeme. Tamo ćete pročitati kako je Aleksandar, protivno savjetu njegova učitelja Aristotela kojeg nije poslušao, sam zamislio da ima misiju da pomiri barbarsko s civiliziranim čovječanstvom, kreirajući takoreći prosječnu kulturu; civilizirani Grci, Heleni, Makedonci i barbari.

To je, bez sumnje, dovoljno dobro za moderno vrijeme. A ipak tako djetinjasto, u usporedbi s pravom istinom! S druge strane imamo divan utisak kada gledamo sliku koju nam Lamprecht daje o pohodima Aleksandra, pripisujući im sasvim drugačiji cilj. Osjećamo da je onom što sam upravo opisao — ulazak elementarnih carstava prirode, duhovnog u fizičko u prirodi, — bilo namijenjeno da bude samo uvod. Jer koji je cilj Aleksandrovih pohoda u *Alexanderlied* od Lamprechta?

Aleksandar dolazi pred sama vrata Raja. Prevedeno tako u kršćanski jezik njegova vremena, to u visokom stupnju odgovara, kao što ću odmah objasniti, stvarnoj istini. Jer pohodi Aleksandra nisu poduzeti iz razloga pukog osvajanja, još i manje protiv savjeta Aristotela u vezi ujedinjenja barbara s Grcima. Ne, bili su prožeti stvarnim i uzvišenim duhovnim ciljem. Njihov impuls je došao iz duha. Pročitajmo o tome u pjesmi Lamprechta, koji na njegov način s velikom privrženošću, premda 15 stoljeća nakon života Aleksandra, priča herojsku priču. Priča nam kako je Aleksandar došao do vrata Raja, ali nije mogao ući, jer, kako Lamprecht kaže, u Raj može ući samo onaj tko ima iskrenu poniznost, a Aleksandar, živeći u pretkršćansko vrijeme, to još nije mogao imati. Samo je kršćanstvo moglo čovječanstvu donijeti pravu poniznost.

Ipak, ako stvar pojмимо ne na uzak već na široko uman način, vidjeti ćemo kako Lamprecht, kršćanski svećenik, još uvijek osjeća nešto od tragičnosti Aleksandrovih pohoda.

Nisam bez razloga govorio o ovoj 'Pjesmi o Aleksandru'. Jer sada nećete biti iznenađeni ako počnemo od pohoda Aleksandra da bi opisali što je bilo prije a što poslije u povijesti zapadnog čovječanstva, u njenoj vezi s Istokom. Jer stvarni temeljni osjećaj za ove stvari je još bio široko prisutan, kao što smo vidjeli, u relativno kasnom periodu Srednjeg vijeka. Ne samo to; bio je prisutan u tako konkretnom obliku da se 'Pjesma o Aleksandru' mogla pojaviti, opisujući onako s divnom dramatskom snagom osjećaje koji su se odigrali kroz dvije duše koje sam okarakterizirao.

Značaj ovog trenutka povijesti Makedonije seže s jedne strane daleko u prošlost, a s druge strane daleko u budućnost. I esencijalno je imati na umu kako se nešto od svjetske tragedije nadvilo nad svime što ima veze s Aristotelom i Aleksandrom. Na svjetlo dolazi čak i vanjska tragedija. Pokazuje se u ovome, moji dragi prijatelji. Zahvaljujući sumnjivim okolnostima — okolnostima koje su bile sudbonosne za povijest svijeta — samo mali dio spisa Aristotela došao je u Zapadnu Europu, i tamo bio dalje proučavan i sačuvan od crkve. U suštini to su samo spisi koji se bave logikom ili su odjeveni u logičku formu.

Međutim, ozbiljno proučavanje, malo onog što je sačuvano od Aristotelovih znanstvenih spisa pokazati će kakvu je snažnu viziju on još imao o vezi cijelog kozmosa s ljudskim bićem. Skrenuti ću vašu pažnju na jedan pasus.

Danas govorimo o elementu zemlje, elementu vode, elementu zraka, elementu vatre ili topline, i zatim o eteru. Kako Aristotel predstavlja sve to? On pokazuje Zemlju, tešku čvrstu Zemlju; fluidnu Zemlju, vodu; zatim zrak; i cjelinu prožetu i okruženu vatrom. Ali za Aristotela 'Zemlja' u ovom smislu doseže sve do Mjeseca. I od kozmosa, iz zvijezda dosežući do Mjeseca, ne, naime, u oblast Zemlje, već samo do Mjeseca, dolazeći prema nama, takoreći, iz Zodijskoga, od zvijezda — je eter, ispunjavajući kozmički prostor. Eter doseže dolje do Mjeseca.

Sve ovo još može biti pročitano od učenjaka u knjigama koje su napisane o Aristotelu. Sam Aristotel, međutim, svom učeniku Aleksandru stalno je govorio: Taj eter koji je tamo daleko izvan oblasti zemaljske topline — svjetlosni eter, kemijski eter i životni eter — bili su jednom davno ujedinjeni sa Zemljom. Ulazio je sve do Zemlje. I kada se Mjesec povukao u drevnoj epohi evolucije, tada se eter povukao od Zemlje. I tako sve što je oko nas u prostoru kao mrtvi svijet — tako ide Aristotelova poduka njegovom učeniku Aleksandru — nije prožeto eterom. Kada se međutim, približava proljeće, i biljke, životinje i ljudska bića izlaze u novi život na Zemlji, tada elementarni duhovi ponovno donose dolje eter iz oblasti Mjeseca, donoseći ga dolje u ta novorođena bića. Tako Mjesec oblikuje i modelira bića.

Stajući ispred velike ženske figure u misterijima Hibernije, učenik misterija je imao živopisan osjećaj kako eter doista ne pripada Zemlji, već je doveden tamo dolje od elementarnih duhova, svake godine, utoliko što je potreban za pojavu bića na Zemlji.

A to je bilo tako i za Aristotela. On je, također, imao dubok uvid u vezu ljudskih bića s kozmosom. Njegov učenik Teofrast nije pustio da spisi koji iznose ove stvari dođu na Zapad. Neki od njih, međutim, išli su na Istok, gdje je još postojalo razumijevanje ovakvih istina. Odatle su od Židova i Arapa nošeni preko Sjeverne Afrike i Španjolske na zapad Europe, i tamo se susreli, na način koji ću još morati opisati, s zračenjem misterija Hibernije, pošto su one imali izraz u civilizaciji i kulturi naroda.

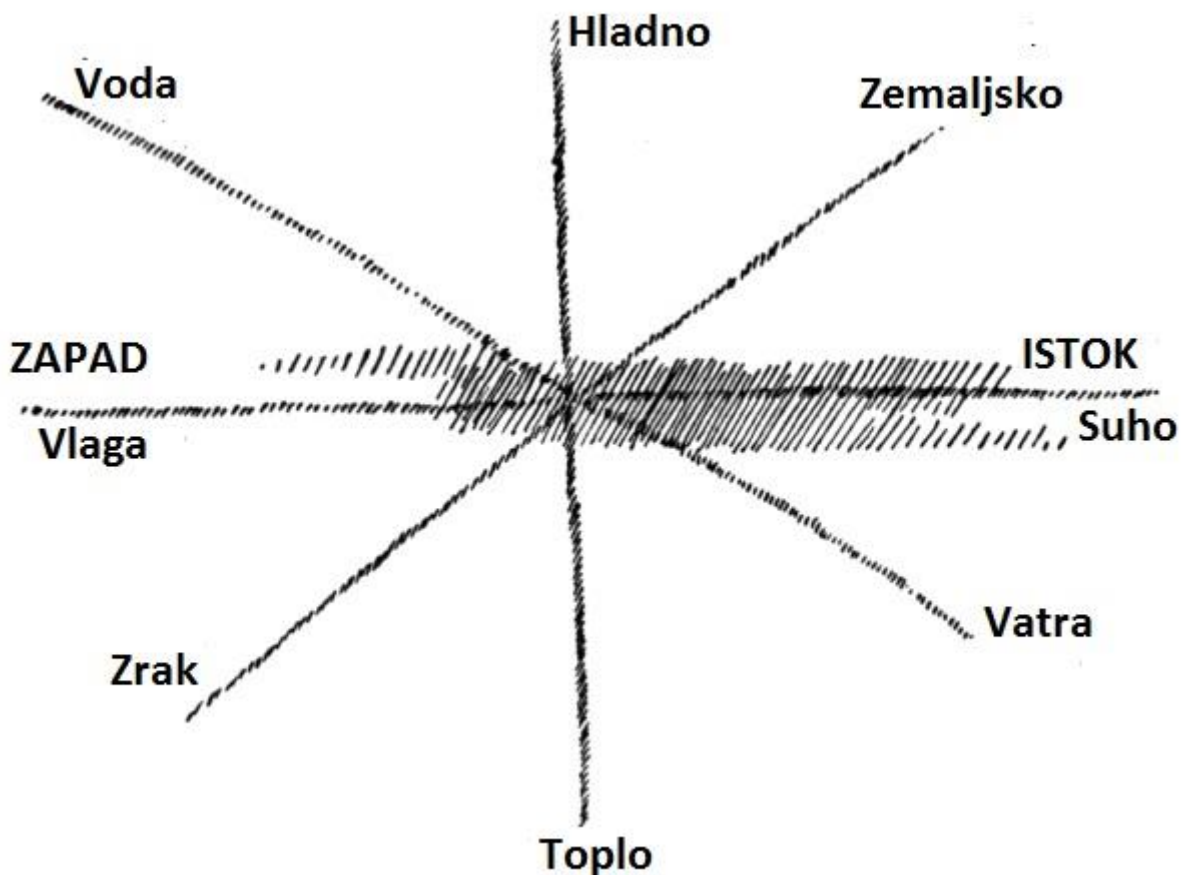
Ali sada, sve što sam vam opisivao nije bilo više od početne točke za učenje koje je Aristotel dao Aleksandru. To je bilo učenje koje je potpuno pripadalo unutarnjem doživljaju. Mogu ga okvirno opisati nekako ovako. Aleksandar je od Aristotela naučio razumjeti kako zemaljski, vodeni, zračni i vatreni elementi koji žive oko ljudskog bića u svijetu oko njega, žive također i unutar samog ljudskog bića, i kako je ono u vezi toga pravi mikrokozmos. On je učio kako u kostima ljudskog bića živi zemaljski element, i kako u njegovoj cirkulaciji i u svim fluidima i parama u njemu živi vodeni element. Zračni element radi u svemu što je povezano s disanjem, a vatreni element živi u mislima ljudi. Aleksandar je još uvijek imao svjesno znanje o življenju u elementima.

I s doživljajem življenja u elementima svijeta također je išao i doživljaj bliskog i intimnog odnosa sa Zemljom. Ovih dana mi putujemo na Istok,

Zapad, Sjever, Jug, ali nemamo osjećaja za ono što tada struji u naše biće; vidimo samo ono što naša vanjska osjetila percipiraju, vidimo samo što zemaljska supstanca u nama percipira, a ne elementi u nama.

Aristotel je, međutim, mogao učiti Aleksandra: Kada preko Zemlje ideš na istok, sve više prelaziš u element koji te isušuje. Prelaziš u suho.

Ne smijete zamišljati da to znači da kada netko putuje u Aziju da je potpuno osušen. Ovdje imamo posla, naravno, s finim i delikatnim djelovanjem, koje je Aleksandar savršeno bio u stanju osjetiti u sebi nakon što je primio upute i instrukcije od Aristotela. Kada je bio u Makedoniji mogao je osjetiti: Imam izvjesnu mjeru vlage ili vlažnosti u meni, koja se smanjuje kako idem prema istoku. Na ovaj način, dok je lutao Zemljom osjećao je njenu konfiguraciju, kao što vi možete osjetiti ljudsko biće dodirujući ga, recimo povlačeći nježno ruku preko nekog dijela njegova tijela, osjećajući razliku između nosa, oka i usta. Tako je osobnost koju sam vam opisao mogla percipirati razliku između doživljaja kojeg je imala kada je sve više i više dolazila u Suho, i doživljaja kojeg je s druge strane imala idući prema zapadu i dolazeći sve više i više u Vlagu.

Druge diferencijacije čovjek doživljava još i danas, premda grubo. U smjeru sjevera doživljava Hladnoću; u smjeru juga Toplinu, element Vatre. Ali uzajamno djelovanje Vlage i Hladnoće, kada se ide prema sjeverozapadu – to se više ne doživljava.

Aristotel je probudio u Aleksandru sve kroz što je prošao kada je poduzeo putovanje na zapad. I rezultat toga je bio da je njegov učenik u direktnom unutarnjem iskustvu mogao percipirati ono što se osjećalo u smjeru sjeverozapad, u srednjoj zoni između Vlage i Hladnoće: — Vodu. Čovjek kao Aleksandar nije samo mogao, već je stvarno i govorio na takav način da ne bi rekao: Tamo ide put na sjeverozapad — već umjesto toga: Tamo ide put gdje vlada element Vode. U srednjoj zoni između Vlage i Topline leži element gdje vlada Zrak.

Takvo je bilo učenje u drevnim grčkim Ktoničnim misterijima, i u drevnim misterijima Samotrake; i tako je Aristotel učio njegovog neposrednog učenika.

A u zoni između Hladnog i Suhog — odnosno, gledajući iz Makedonije, prema Sibiru — čovjek je imao iskustvo oblasti Zemlje gdje sama Zemlja, zemaljsko, ima dominaciju — element Zemlja, tvrdo i čvrsto. U srednjoj zoni između Toplog i Suhog, to jest, prema Indiji, doživljavao je oblast Zemlje gdje je vladao element Vatre.

I tako je bilo da je učenik Aristotela pokazao na sjeverozapad i rekao: Tamo osjećam duhove vode kako djeluju na Zemlju; pokazao na jugozapad i rekao: Tamo osjećam duhove Zraka; pokazao na sjeveroistok i tamo gledao lebdenje posebno duhova zemlje; pokazao na jugoistok prema Indiji, i vidio duhove vatre kako lebde nad Zemljom, tamo ih je vidio u njihovom elementu.

I kao zaključak, moji dragi prijatelji, moći ćete osjetiti dubok i blizak odnos i prema prirodnom i prema moralnom, kada vam kažem da je Aleksandar počeo govoriti ovako: Moram napustiti Hladno-Vlažni element i baciti se u Vatru — moram krenuti na putovanje u Indiju. To je bio način govora koji je tijesno vezan s prirodnim kao i s moralnim. Imati ću više za reći o tome sutra.

Danas sam vam želio dati sliku onog što je živjelo u tim vremenima; jer u svemu što se odvijalo između Aleksandra i Aristotela u isto vrijeme možemo vidjeti refleksiju velike i moćne promjene koja se odvijala u povijesti svijeta. U tim danima još je bilo moguće govoriti na intiman način učenicima, o velikim misterijima prošlosti. Ali onda je čovječanstvo u sve većoj mjeri počelo primati logiku, apstraktno znanje, kategorije, i ostalo potisnulo.

Stoga u tim događajima moramo vidjeti djelovanje ogromne i duboke promjene u povijesnoj evoluciji čovječanstva, i u isto vrijeme krucijalni trenutak u cijelom napretku europske civilizacije u njenoj vezi s Istokom.

V

MISTERIJE ISTOKA, ZAPADA, I EFEZA

28 prosinca 1923

Među misterijima drevnih vremena Efez ima jedinstvenu poziciju. Sjetiti ćete se da sam u razmatranju uloge koju je Aleksandar odigrao u evoluciji Zapada, također morao spomenuti te misterije Efeza. Pokušajmo vidjeti u čemu leži posebna važnost tih misterija.

Značaj događaja ranijih i kasnijih vremena možemo dokučiti samo kada shvatimo i cijenimo veliku promjenu koja se dogodila u karakteru misterija (koji su u stvari bili izvor odakle su sve starije civilizacije niknule) kod prelaska od Istoka na Zapad, i, u prvom redu, u Grčku. Ta promjena je bila sljedeće prirode.

Kada pogledamo natrag na stare misterije Istoka, svuda imamo dojam: Svećenici misterija mogu, iz vlastite vizije, otkriti velike i važne istine njihovim učenicima. Što više idemo natrag u vremenu, to su više ti mudraci ili svećenici u položaju u misterijima prizvati neposrednu prisutnost samih bogova, duhovnih bića koja vode svjetove planeta, koja vode događaje i pojave Zemlje. Bogovi su tamo stvarno bili prisutni.

Veza ljudskog bića s makrokozmosom objavljena je u mnogo različitih misterija na jednako uzvišen način prema onom što sam vam predstavio jučer, u vezi s misterijima Hibernije i također s učenjima koje je Aristotel još imao za dati Aleksandru velikom. Izvanredna osobina svih drevnih orijentalnih misterija bila je da moralni impulsi nisu oštro izdvojeni od prirodnih impulsa. Kada Aristotel pokazuje Aleksandru na sjeverozapad, gdje dominiraju duhovi elementa vode, nije to bio samo fizički impuls koji dolazi iz tog središta — kao što mi danas osjećamo da vjetar puše sa sjeverozapada i tako dalje — već su s fizičkim također došli i moralni impulsi. Fizičko i moralno su bili jedno. To je bilo moguće, jer se preko znanja koje je dano u tim misterijima — duhovi prirode su stvarno percipirani u misterijima — čovjek osjećao kao jedno s cijelom prirodom. Ovdje imamo nešto u odnosu čovjeka prema prirodi, što je još živjelo i bilo prisutno u vrijeme koje je došlo između života Gilgameša i života individualnosti koja je Gilgameš postao, koja je također bila u bliskom kontaktu s misterijima, naime, s Misterijima Efeza. U ljudima tog vremena još je živjela vizija i percepcija o vezi ljudskog bića s duhom prirode. Tu su vezu percipirali na sljedeći način. Preko svega što je ljudsko biće naučilo u vezi djelovanja elementarnih duhova u prirodi, i djelovanja bića inteligencije u planetarnim procesima, bilo je vođeno do ovog zaključka: Svuda oko sebe sa svih strana vidim prikazan biljni svijet — zeleni izdanci, pupoljci i cvjetovi i zatim plod. Na livadama i na selu vidim godišnje biljke, koje nastaju u proljeće i u jesen opet nestaju. Vidim, također, stabla koja rastu stotine godina, formirajući izvana koru, očvrstnuvši kao drvo i dosežući daleko i široko u Zemlju s njihovim korijenjem. Ali sve to što vidim tamo vani — godišnje bilje i

cvijeće, stabla koja se čvrsto drže u Zemlji — jednom davno, ja, kao čovjek, sve sam to nosio u sebi.

Znate kako danas, kada u zraku postoji ugljična kiselina, do koje je došlo preko disanja ljudskih bića, možemo osjetiti da smo mi sami izdahnuili ugljičnu kiselinu, mi smo je udahnuili u prostor. Stoga danas još imamo tu slabu vezu s kozmosom. Kroz zračni dio naše prirode, preko zraka koji proizvodi disanje i druge zračne procese koji se odvijaju u ljudskom organizmu, mi imamo živu vezu s velikim univerzumom, s makrokozmosom. Ljudsko biće danas može promatrati njegov izdahnuti dah, ugljičnu kiselinu koja je bila u njemu a sada je izvan njega. Ali baš kao što mi danas možemo pogledati na ugljičnu kiselinu koju smo izdahnuili — to općenito ne radimo, ali bi mogli — tako su posvećenici starih vremena gledali na cijeli biljni svijet. Oni koji su bili inicirani u orijentalne misterije, ili su primili mudrost koja je strujala iz orijentalnih misterija, mogli su reći: Gledam natrag u evoluciji svijeta na drevnu epohu Sunca. U to vrijeme još sam u sebi nosio biljke. Zatim sam nakon toga pustio da iz mene struje u daleke krugove egzistencije Zemlje. Ali dok god sam nosio biljke unutar sebe, dok sam još bio Adam Kadmon koji je obuhvaćao cijelu Zemlju i s njom i biljni svijet, toliko je taj cijeli biljni svijet bio vodeno-zračan u supstanci. Zatim je ljudsko biće od sebe odvojilo taj biljni svijet. Zamislite da ste postali veliki kao cijela Zemlja, i zatim izdvojili, izlučili, iznutra nešto biljkoliko po prirodi, i da je ta biljkolika supstanca prošla metamorfoze u vodenom elementu — dolazeći u život, blijedeći, rastući, mijenjajući se, uzimajući različite oblike i forme — i tom imaginacijom bi opet prizvali osjećaje i doživljaje u duši koji su jednom u njoj živjeli. Oni koji su njihovu obuku i trening primili na Istoku otprilike u vrijeme Gilgameša mogli su sebi reći da su te stvari jednom bile takve.

I kada su pogledali okolo na livade i gledali sav taj rast zelenila i cvijeća, tada su rekli: Izdvojili smo biljke od nas samih, stavili smo ih pred nas na ranijem stupnju naše evolucije; i Zemlja ih je primila. Zemlja je ona koja im je pružila korijen, i dala im šumovitu prirodu; priroda stabla u svijetu biljaka dolazi od Zemlje. Ali cijela biljna priroda kao takva je bila izbačena, takoreći, od ljudskog bića, i primljena od Zemlje. Na ovaj način čovjek je osjećao intiman i blizak odnos sa svime što je biljne prirode.

S višim životinjama ljudsko biće ne osjeća takav odnos. Jer on je znao da svoj put može izgraditi onako kako treba i doći na svoje pravo mjesto na Zemlji prevladavajući animalnu formu, ostavljajući u evoluciji životinje iza sebe. Biljke je nosio sa sobom sve do Zemlje; zatim ih je predao njoj da bi ih ona mogla primiti u svoja njedra. Za biljke on je na Zemlji bio posrednik bogova, posrednik između bogova i Zemlje.

Ljudi koji su imali ovaj veliki doživljaj stekli su osjećaj koji se sasvim jednostavno može opisati u par riječi. Ljudsko biće dolazi ovamo na Zemlju iz ukupnosti svijeta. Pitanje brojnosti ne dolazi u razmatranje; jer, kao što sam rekao jučer, bili su svi i svaki pojedinačno jedan unutar drugog. To što kasnije postaje biljni svijet odvaja se od čovjeka, Zemlja to prima i daje korijen. Ljudsko biće se osjećalo kao da je umotalo Zemlju u ruho biljnog rasta, i kao da

je Zemlja bila zahvalna za to umatanje i od njega uzela vodeno-zračni biljni element kojeg je on mogao, takoreći, njoj udahnuti.

Ulazeći u ovaj doživljaj ljudi su se osjećali intimno povezani s Bogom, s glavnim božanstvom Merkura. Kroz osjećaj: *Mi smo sami donijeli biljke na Zemlju*, ljudi su došli u poseban odnos s božanstvom Merkura.

Prema životinjama, s druge strane, čovjek je imao drugačiji osjećaj. Znao je da ih on nije mogao donijeti na Zemlju, morao ih je odbaciti, morao ih se osloboditi, inače ne bi mogao razviti svoju ljudsku formu na pravi način. Gurnuo je životinje od sebe; one su izgurane s puta i onda su morale proći evoluciju za svoj vlastiti račun na nivou nižem od nivoa čovječanstva. Tako se čovjek starijih vremena — vremena Gilgameša i kasnije — osjećao smješten između životinjskog carstva i biljnog carstva. U odnosu na biljno carstvo on je bio nositelj, koji je nosio sjeme na Zemlju i oplodio Zemlju s njime, radeći kao posrednik za bogove. Prema životinjskom carstvu je osjećao kao da ga je odgurnuo od sebe, da bi mogao postati čovjek bez tereta životinja, koje su posljedično zakržljale i zaostale u njihovom razvoju.

Svo obožavanje životinja Egipta ima veze s ovom percepcijom. Također, duboki osjećaj drugarstva, s životinjama, kojeg nalazimo u Aziji s time je povezan. To je bila uzvišena koncepcija prirode koju je čovjek imao, osjećajući svoju vezu s jedne strane s biljnim svijetom a s druge strane sa svijetom životinja. U odnosu prema životinjama imao je osjećaj emancipacije. U odnosu prema biljkama osjećao je blisko i intimno srodstvo. Biljni svijet mu je bio djelić njega samog, i osjećao je iskrenu ljubav za Zemlju utoliko što je Zemlja u sebe primila djelić čovječanstva koji je iznjedrio biljke, pustila da se ukorijene u njoj, čak i dala vlastitu supstancu da stabla odjene u koru. Uvijek je bio prisutan moralni element kada je čovjek spoznao fizički svijet oko njega. Kada je gledao biljke na livadi, ono što je percipirao nije bio samo prirodni rast. U tom rastu je percipirao i osjećao moralnu vezu s čovjekom. S životinjom je čovjek osjećao još jednu moralnu vezu: izborio se za svoj put iznad njih.

Dakle u misterijima preko na Istoku nalazimo uzvišenu koncepciju prirode i duha prirode. Kasnije su postojale misterije i u Grčkoj, također, ali s mnogo manje stvarne percepcije prirode i duha u prirodi. Grčke misterije su velike i uzvišene, ali su bitno različite od orijentalnih misterija. Njihova je osobina da ne teže napraviti da čovjek osjeća sebe na Zemlji, već da se kroz njih čovjek osjeća dijelom kozmosa, dijelom cjeline svijeta. U Grčkoj, s druge strane, karakter misterija se promijenio i bilo je došlo vrijeme kada se čovjek počeo osjećati ujedinjen sa Zemljom. Na Istoku u misterijima sam duhovni svijet je ili viđen ili osjećan. Potpuno je točno reći da su se u drevnim orijentalnim misterijima sami bogovi pojavljivali među svećenicima, koji su tamo davali žrtve i pravili molitve. Hramovi misterija su u isto vrijeme bili zemaljska svratišta bogova, gdje su preko svećenika bogovi poklanjali ljudima ono što su im imali za dati iz riznice nebesa. U grčkim misterijima radije su se pojavljivali likovi bogova, slike, takoreći, utvare, — prave i izvorne, ali ipak utvare; ne više božanska bića, ne više stvarnost, već utvare. I tako su Grci imali potpuno drugačije iskustvo od ljudi koji su pripadali drevnoj orijentalnoj kulturi. Grci su imali osjećaj: Bogovi zaista postoje, ali za čovjeka je moguće samo imati

sliku tih bogova, baš kao što u našem sjećanju imamo slike prošlih doživljaja, ne više same doživljaje.

To je bio temeljni osjećaj koji se javljao u grčkim misterijima. Grk je osjećao da je imao, takoreći, sjećanja na kozmos, ne pojavu samog kozmosa, već slike; slike bogova, a ne same bogove. Slike, također, događaja i procesa na Saturnu, Suncu i Mjesecu; ne više živu vezu s onim što se stvarno dogodilo na Saturnu, Suncu i Mjesecu, — vrstu žive veze koju ljudsko biće ima sa svojim vlastitim djetinjstvom. Ljudi orijentalne civilizacije su imali tu stvarnu vezu sa Suncem, Mjesecom i Saturnom, imali su je iz njihovih misterija. Ali misterije Grka su imale slikoviti ili karakter slike. U njima su se pojavljivale sjene duhova božansko-duhovne stvarnosti. A s time je isto tako išlo još nešto što je bilo veoma značajno. Jer postojala je još jedna razlika između orijentalnih misterija i grčkih.

Kod orijentalnih misterija, ako je netko želio znati nešto o uzvišenom i velikom doživljaju koji je bio moguć u tim misterijima, uvijek je trebao čekati pravo vrijeme. Neki doživljaj se možda mogao naći samo čineći odgovarajuću žrtvu, odgovarajuće nadčulne 'pokuse' takoreći, u jesen, — drugi samo u proljeće, drugi opet sredinom ljeta, a drugi u dubokoj zimi. Ili je opet moglo biti da je žrtva napravljena nekim bogovima u vrijeme određeno posebnom konstelacijom Mjeseca. U to posebno vrijeme bogovi bi se pojavili u misterijima, i ljudi bi išli tamo da budu prisutni kod njihove manifestacije. Kada je vrijeme prošlo trebalo bi čekati, možda trideset godina, dok se opet ne bi pojavila mogućnost kada bi se ta božanstva još jednom otkrila u misterijima. Sve to povezano sa Saturnom, na primjer, moglo je ući u oblast misterija tek svakih trideset godina; sve što se ticalo Mjeseca otprilike svakih osamnaest godina. I tako dalje. Svećenici orijentalnih misterija bili su zavisni o vremenu, a također i o mjestu i svakakvim okolnostima za primanje uzvišenog i ogromnog znanja i vizije koja im je dolazila. Sasvim drugačije manifestacije su bile primljene duboko u planinskim špiljama i visoko na planinskim vrhovima. Ili opet, otkrivenja su bila različita, prema tome da li je bilo daleko na azijskom kopnu ili na obali. Tako je izvjesna zavisnost od mjesta i vremena bila osobina misterija Istoka.

U Grčkoj su velike i strašne stvarnosti nestale. Slika je još uvijek bilo. I slike nisu bile zavisne o dobu u godini, o tijeku stoljeća, ili o mjestu; već su ljudi mogli imati slike kada su izvršili ovu ili onu vježbu, ili napravili ovu ili onu osobnu žrtvu. Ako je čovjek dosegao određeni stupanj žrtvovanja ili osobne zrelosti, tada je upravo iz razloga da je kao ljudsko biće toliko postigao, mogao imati pogled na sjene velikih svjetskih događaja i velikih bića svijeta.

To je važna promjena u prirodi misterija koju susrećemo kada prelazimo od drevnog Istoka u Grčku. Drevne orijentalne misterije su bile podložne uvjetima prostora i lokaliteta, dok kod grčkih misterija samo ljudsko biće dolazi u razmatranje i ono što je ono donijelo bogovima. Bog je, takoreći, došao u njegovoj fantomskoj ili sjenovitoj slici, kada je ljudsko biće, preko pripreme koju je prošlo, postalo dostojno primiti boga u fantomskoj slici. Na taj način su misterije Grčke pripremile put za moderno čovječanstvo.

Sada, Misterije Efeza su stajale na pola puta između drevnih orijentalnih misterija i grčkih misterija. Imale su jedinstveni položaj. Jer u Efezu oni koji su stekli inicijaciju još su mogli doživjeti nešto od velikih veličanstvenih istina drevnog Istoka. Njihove duše su još bile uzburkane dubokim unutarnjim doživljajem o vezi ljudskog bića s makrokozmosom i s božansko-duhovnim bićima makrokozmosa. U Efezu su ljudi još mogli imati prizor nadzemaljskog, i to ne u maloj mjeri. Samoidentificiranje s Artemidom, s boginjom Misterija Efeza, još je čovjeku donosilo živopisni osjećaj njegove veze s carstvima prirode. Biljni svijet, tako ga se podučavalo, je tvoj; Zemlja ga je samo primila od tebe. Životinjski svijet si prevladao. Morao si ga ostaviti iza. Moraš gledati natrag na životinje s najvećim mogućim suosjećanjem, one su morale ostati iza na putu, da bi ti mogao postati Čovjek. Osjećati se jedno s makrokozmosom: to je bio doživljaj još uvijek dodijeljen posvećeniku Efeza, on ga je još mogao primiti ravno iz same stvarnosti.

U isto vrijeme, Misterije Efeza bile su, takoreći, prve koje će se okrenuti prema zapadu. Kao takve, one su već imale tu nezavisnost od godišnjeg doba, ili od tjeka godina i stoljeća; također i nezavisnost od mjesta na Zemlji. U Efezu su važne bile vježbe koje je ljudsko biće moralo proći, čineći sebe zrelim, uz žrtvu i posvećenje, pristupanju bogova. Tako su s jedne strane, u sadržaju misterijskih istina, Misterije Efeza osluškivale natrag do drevnog Istoka, dok su s druge strane već bile usmjerene na razvoj samog čovjeka, i tako su bile prilagođene prirodi i karakteru Grka. Upravo su u samim istočnim misterijima Grka, velike i drevne istine još mogle biti približene čovjeku; jer općenito na Istoku misterije su već bile postale dekadentne.

U misterijima Zapada su se drevne istine najduže zadržale. Misterije Hibernije su još postojale, stoljećima nakon rođenja kršćanstva. Te Misterije Hibernije su ipak dvostruko tajne i okultne, jer morate znati da čak i u takozvanom Akaša zapisu, nikako nije jednostavno istražiti skrivene misterije statua o kojima sam vam jučer govorio — statui Sunca i statui Mjeseca, muškom i ženskom. Pristupiti slikama orijentalnih misterija i prizvati ih iz astralnog svijetla je, relativno govoreći, lako za onog tko je treniran u tim stvarima. Ali neka bilo tko pristupi, ili želi pristupiti, Misterijima Hibernije u astralnom svijetlu, i na početku će biti ošamućen i preneražen. Biti će odbačen. Te irske, te misterije Hibernije neće spremno pustiti da budu viđene u slikama Akaše, iako su najduže ostale u svojoj izvornoj čistoći.

Sada se morate sjetiti, moji dragi prijatelji, da je individualnost koja je bila u Aleksandru velikom došla u bliski kontakt s misterijima Hibernije tijekom vremena Gilgameša, kada je putovala na zapad u susjedstvo modernog Gradišća. Te misterije su u njemu živjele, živjele na veoma drevan način, jer je to bilo u vrijeme kada je Zapad još odzvanjao snažnim odjecima atlantskog doba. I sada je svo to iskustvo preneseno u uvjete ljudske egzistencije koja se odvija između smrti i novog rođenja. Zatim su se kasnije dva prijatelja, Eabani i Gilgameš, našli ponovno zajedno u životu u Efezu, i tamo su ušli u duboko svjestan doživljaj onoga što su prije doživjeli tijekom vremena Gilgameša više-manje nesvjesno ili podsvjesno, u vezi s božansko-duhovnim svjetovima.

Njihov život za vrijeme Efeza bio je relativno miran, mogli su probaviti i razmisliti o onom što su primili u svoje duše u burnijim danima.

Dopustite da vas podsjetim o onome što se završilo u Grčkoj prije nego su se ta dvojica ponovno pojavila u dekadenciji grčke epohe i uspona makedonske. Grčka starijih vremena, Grčka koja se raširila i unutar svojih granica obuhvatila također i Efez, i čak prodrla u Malu Aziju, još je u njenim sjenama-slikama imala naknadni odjek drevnog vremena bogova. Veza čovjeka s duhovnim svijetom je još doživljavana, premda u sjenama. Grčka se međutim postupno oslobodila tih sjena; možemo vidjeti kako je grčka civilizacija korak po korak izborila svoj put iz onog što bi mogli nazvati božanska civilizacija i sve više poprimala karakter čisto zemaljske.

Moji dragi prijatelji, velika je istina da su upravo najvažnije stvari u povijesti ljudske evolucije jednostavno prešle u materijalističku vanjsku povijest današnjice. Od iznimne važnosti za razumijevanje cjelokupnog grčkog karaktera i kulture je ova činjenica: da u grčkoj civilizaciji nalazimo ne više od sjenovite slike, fantoma stare božanske prisutnosti gdje je čovjek imao kontakt nadčulnim svjetovima, jer čovjek je postupno već izlazio iz te božanstvenosti i učio koristiti vlastite individualne i osobne duhovne sposobnosti. Korak po korak vidimo da se to događa. U dramama Eshila vidimo stavljen pred nas u artističkoj slici osjećaj koji je još ostao čovjeku o starom vremenu bogova. Međutim jedva da se pojavio Sofoklo kada su se ljudi počeli odcjepljivati od tog svjesnog osjećaja jedinstva s božansko-duhovnom egzistencijom. I tada se javilo još nešto što je pridruženo imenu koje sa određenog gledišta ne može biti precijenjeno — ali naravno treba razmotriti mnoga gledišta.

U starijim grčkim vremenima nije bilo potrebe raditi pisanu povijest. Zašto je bilo tako? Jer su ljudi imali živu sjenu svega važnog što se dogodilo u prošlosti. Povijest se mogla čitati u onom što je dolazilo u vidokrug u misterijima. Tamo su se imale sjenovite slike, žive sjenovite slike. Što je onda bilo za pisati kao povijest?

Ali sada je došlo vrijeme kada su sjenovite slike postale uronjene u niži svijet, kada ih ljudska svijet više nije mogla percipirati. Zatim dolazi impuls da se rade zapisi. Herodot [Herodot od Halicarnassosa, prvi grčki povjesničar, živio u petom stoljeću pr.n.e. Napisao povijest perzijskih ratova.], prvi prozni povjesničar, pojavio se. I od tada nadalje, mogu se imenovati mnogi koji ga slijede, isti impuls radi u svima njima, — da istrgne čovječanstvo od božansko-duhovnog i spusti ga u čisto zemaljsko. Ipak, dok god je grčka kultura i civilizacija trajala, postoji sjaj i svjetlost razlivena nad tom tendencijom usmjerenosti prema Zemlji, svjetlost za koju ćemo sutra čuti da nije prešla u Rim niti u Srednji vijek. U Grčkoj, svjetlost je bila tamo. O sjenovitim slikama, čak i nestajućim sjenovitim slikama sumraka grčke civilizacije, ljudi su još osjećali da su bile božanskog porijekla.

Usred sveta ovoga, kao luka-utočište gdje su ljudi našli jasno prosvjetljenje u vezi onog što je bilo prisutno, takoreći u fragmentima, u grčkoj kulturi, — u sredini stoji Efez. Heraklit je primio instrukcije od Efeza, kao i mnogi drugi veliki filozofi; Platon, također, i Pitagora. Efez je bio mjesto gdje je stara

orijentalna mudrost bila sačuvana sve do određene točke. I dvije duše koje su kasnije boravile u Aristotelu i Aleksandru Velikom bile su u Efezu malo nakon vremena Heraklita i tamo su mogle primiti iz nasljeđa od starog znanja orijentalnih misterija koje je Efez još zadržao. Pogotovo je duša Aleksandra ušla u intimno jedinstvo sa samim bićem misterija dok god je živjela u misterijima Efeza.

I sada dolazimo do jednog od onih povijesnih događaja o kojima ljudi mogu misliti da su puka slučajnost, ali koji imaju temelj duboko dolje u unutarnjim povezanostima evolucije čovječanstva. Da bi dobili uvid u značaj tog događaja, prisjetimo se sljedećeg. Moramo se sjetiti da je u dvjema dušama koje su kasnije postale Aristotel i Aleksandar Veliki, u prvom redu živjelo sve što su primile u dalekom vremenu u prošlosti i što je kasnije razrađeno i proučeno. I zatim je također živjelo u njihovim dušama blago neizrecive vrijednosti koje im je došlo u Efezu. Mogli bi reći da je cijela Azija — u obliku kojeg je preuzela u Grčkoj, konkretno u Efezu — živjela u toj dvojici, a posebno u duši Aleksandra Velikog, odnosno, onom koji je kasnije postao Aleksandar Veliki.

Predstavite sebi ulogu odigranu od ove osobnosti. Opisao sam vam ga kakav je bio u vrijeme Gilgameša; i sada morate zamisliti kako je znanje koje je pripadalo drevnom Istoku i Efezu, znanje koji bi također mogli nazvati “promatrajuće”, “percipirajuće”, — to znanje je opet pozvano u međuodnosu između Aleksandra velikog i Aristotela, u novom obliku. Predstavite to sebi; i zatim promislite što bi se dogodilo ako bi Aleksandar, u njegovoj inkarnaciji kao Aleksandar, opet došao u kontakt s Misterijem Efeza, noseći sa sobom u duši gigantski dokument Misterije Efeza, jer taj veličanstveni dokument znanja sa iznimnim je intenzitetom živio u dušama te dvojice. Ako o tome možemo steći ideju, možemo ispravno procijeniti činjenicu da je na dan kada je Aleksandar bio rođen, Herostrat bacio goruću baklju u utočište Efeza; na sam dan kada je Aleksandar bio rođen, Hram Dijane od Efeza bio je podmuklo spaljen do temelja. Otišao je, bez povratka. Njegov monumentalni dokument, sa svime što mu je pripadalo, više nije bio tamo. Postojao je samo kao povijesna misija u duši Aleksandra i njegovog učitelja Aristotela.

I sada sve ovo što je živjelo u duši Aleksandra morate dovesti u vezu s onim što sam rekao jučer, kada sam vam pokazao kako je misija Aleksandra velikog bila inspirirana od impulsa koji dolazi od konfiguracije Zemlje. Spremno ćete shvatiti kako je ono što je na Istoku bilo stvarno otkrivenje božansko-duhovnog bilo takoreći ugašeno s Efezom. Druge misterije su na dnu bile samo misterije dekadencije, gdje su očuvane tradicije, premda je točno da su te tradicije još pobuđivale vidovite snage kod posebno nadarenih priroda. Sjaj i slava, veličanstvenost starijih vremena je otišla. S Efezom je konačno ugašeno svjetlo koje je prešlo od Istoka.

Sada ćete biti u položaju cijeniti odluku koju je Aleksandar napravio u svojoj duši: da za Istok obnovi ono što je izgubio; da to obnovi barem u obliku u kojem je sačuvano u Grčkoj, u utvari ili sjenovitoj slici. Otuda njegova ideja o ekspediciji u Aziju, da ode što je dalje moguće, da bi na Istok još jednom donio — iako u obliku sjene u kojem je još postojalo u grčkoj kulturi — ono što je izgubio.

I sada vidimo što Aleksandar veliki zaista radi, i to radi na predivan način, kada radi tu ekspediciju. On nije sklon osvajanju postojećih kultura, ne pokušava dovesti helenizam na Istok u bilo kom vanjskom smislu. Gdje god on ide, Aleksandar Veliki ne samo da usvaja običaje zemlje, već je u mogućnosti izravno ući u umove i srca ljudskih bića koja tamo žive, i misliti njihove misli. Kada dolazi u Egipat, u Memfis, pozdravljen je kao spasitelj i osloboditelj od okova koji su dotada vezivali narod. Carstvo Perzije prožima kulturom koju sami Perzijanci nikada ne bi mogli proizvesti. Prodire sve do Indije.

Smišlja plan o ostvarenju ravnoteže između helenske i orijentalne civilizacije. U svakoj prigodi osniva akademije. Akademije osnovane u Aleksandriji, u Sjevernom Egiptu, najpoznatije su i imaju najveći značaj za kasnija vremena. Međutim od glavne je važnosti da su po cijeloj Aziji osnovane veće i manje akademije, u kojima su radovi Aristotela bili sačuvani i proučavani dugo vremena koje će doći. Ono što je Aleksandar tako započeo nastavilo je stoljećima raditi u Maloj Aziji, ponavljajući se stalno takoreći u slabim odjecima. S jednim moćnim udarcem Aleksandar je usadio aristotelsko znanje u prirodu Azije, čak sve do Indije. Njegova rana smrt spriječila je da dosegne Arabiju, iako je to bio jedan od njegovih glavnih ciljeva. Međutim išao je sve do Indije, a također i u Egipat. Svuda je usadio duhovno znanje o prirodi koje je primio od Aristotela, utemeljujući ga na takav način da za ljude može biti plodonosno. Jer svuda je pustio da ljudi osjećaju da je to nešto njihovo vlastito, — ne strani element, dio helenizma, koji im je nametnut. Samo je priroda kakva je Aleksandrova, koja druge može zapaliti vlastitim entuzijazmom, mogla izvršiti ono što je on napravio. Jer svuda su drugi istupali da izvrše djelo koje je on započeo. U godinama koje su slijedile, mnogi učenjaci su prešli iz Grčke. Osim u Edessi bila je jedna akademija konkretno, ona u Gondi-Shapur-u, koja je stalno primala pojačanja iz Grčke u mnogim stoljećima koja će doći.

Tako je izvršen čudesan podvig! Svijetlo koje je prešlo od Istoka, — ugašeno u Efezu od goruće baklje Herostrata, — to svijetlo, ili radije njena fantomska sjena, sada je ponovno obasjavala natrag iz Grčke, i nastavila tako sjajiti sve do dramatičnog trenutka kada su pod tiranijom Rima [Justinijan, bizantinski car od 527–565, sin zemljoradnika, 529 je poslao ukaz Ateni zabranjujući učenje filozofije i zakona. Odmah zatim je sedam zadnjih atenskih filozofa napustilo Rimsko carstvo i emigriralo u Perziju.] škole grčkih filozofa bile konačno zatvorene. U šestom stoljeću zadnji od grčkih filozofa pobjegao je u akademiju u Gondi-Shapur.

U svemu ovome vidimo da rade dva elementa; jedan koji je otišao, takoreći, naprijed, i jedan koji je ostao iza. Misija Aleksandra je bila temeljena, više ili manje nesvjesno, na ovoj činjenici: valovi civilizacije su u Grčkoj napredovali na luciferički način, dok su u Aziji ostali iza na ahrimanički način. U Efezu je bila ravnoteža. I Aleksandar, na čiji je dan rođenja pao fizički Efez, bio je riješen da nađe duhovni Efez koji bi trebao slati svoje sunčane zrake daleko na Istok i Zapad. To je uistinu bila namjera koja je ležala u svemu što je poduzeo: da pronade duhovni Efez, koji preko Male Azije seže istočno do Indije, pokrivajući također egipatsku Afriku i istok Europe.

Nije stvarno moguće razumjeti duhovnu evoluciju zapadnog čovječanstva ukoliko je ne možemo vidjeti s ovom pozadinom. Jer uskoro nakon pokušaja koji je napravljen da se svijetom proširi drevni i štovani Efez, tako da ono što je jednom bilo prisutno u Efezu sada može biti sačuvano u Aleksandriji, — bio to samo rukopis drhtave ruke umjesto sjajnih velikih slova — uskoro nakon ovog drugog procvata cvijeta Efeza, počela se umetati potpuno nova snaga, moć Rima. Rim je, i sve što ta riječ implicira, novi svijet, svijet koji nema veze sa sjenovitim slikama Grčke, i ljude sili da zadrže ne više od uspomena na ta starija vremena. Ne možemo proučavati ozbiljniji ili važniji rez u povijesti od toga. Nakon paljevine Efeza, preko Aleksandra kao instrumenta postavljen je plan za osnivanje duhovnog Efeza; i taj je duhovni Efez potisnut natrag od nove snage koja se umeće na zapadu, prvo kao Rim, kasnije pod nazivom kršćanstva, i tako dalje. I evoluciju čovječanstva shvaćamo ispravno samo kada kažemo: Mi, s našim načinom shvaćanja stvari kroz intelekt, s našim načinom ostvarivanja stvari pomoću naše volje, mi s našim osjećajima i raspoloženjem možemo gledati natrag sve do drevnog Rima. Toliko možemo gledati natrag s punim razumijevanjem. Ali ne možemo gledati natrag na Grčku, niti na Istok. Tamo moramo gledati u imaginacijama. Tamo je potrebna duhovna vizija. Da, možemo gledati južno, dok se vraćamo strujom evolucije; možemo gledati na Jug s običnim prozaičnim razumijevanjem, ali ne i Istok. Kada gledamo Istok, moramo gledati u imaginacijama. Moramo vidjeti kako u pozadini stoje moćni misterijski hramovi prvobitne post-atlantske Azije, gdje su mudraci, svećenici, otvarali svakom od njihovih učenika njegovu vezu s božansko-duhovnim kozmosa, i gdje će se naći civilizacija koja se mogla primiti iz misterija u vrijeme Gilgameša, kao što sam vam opisao. Moramo vidjeti te divne hramove razbacane Azijom; i u prvom planu Efez, čuvajući unutar svoje misterije još mnogo od onoga što je izbljedjelo u drugom hramovima Istoka, dok je u isto vrijeme sam napravio tranziciju i postao po karakteru Grčki. Jer u Efezu, čovjek više nije trebao čekati na konstelaciju zvijezda ili na pravo doba godine, niti čekati dok sam ne postigne određenu dob, prije nego je mogao primiti otkrivenja bogova. U Efezu, ako je za to bio zreo, mogao je ponuditi žrtvu i izvršiti određene vježbe koje su mu omogućile da tako pristupi bogovima da su mu se oni milostivo približili.

U tom su se svijetu koji pred vama stoji u toj slici dvije osobnosti o kojima sam vam govorio trenirale i pripremale, u vrijeme Heraklita. I sada, 356 pr.n.e. na dan rođenja Aleksandra Velikog, vidimo plamene jezičce kako izbijaju iz hrama u Efezu.

Aleksandar Veliki je rođen, i pronalazi svog učitelja Aristotela. I to je kao da iz uzdižućih plamenova Efeza dolazi moćni glas za one koji su ga mogli čuti: Ustanovi duhovni Efez nadaleko i naširoko na Zemlji, i pusti da stari Efez stoji u sjećanju ljudi kao njegovo središte, njegova središnja točka.

Tako pred nama imamo sliku drevne Azije s njenim središtima misterija, a u prvom planu Efez i njegovi učenici u misterijima. Vidimo Efez u plamenu, i malo potom vidimo ekspedicije Aleksandra da prenose na Istok ono što je Grčka imala za dati za napredak čovječanstva, tako da u Aziju u slikovitom obliku dolazi ono što je izgubila od svoje stvarnosti.

Gledajući preko na Istok i puštajući da naša imaginacija bude potaknuta velikim događajima koje vidimo da se odvijaju, to drevno poglavlje u čovjekovoj povijesti možemo vidjeti u pravom svijetlu, — jer ono treba biti dohvaćeno s imaginacijom. I tada vidimo da u prvi plan postupno izbija rimski svijet, svijet Srednjeg vijeka, svijet koji se nastavlja do u naše vlastito vrijeme.

Sve druge podjele povijesti u epohe — drevnu, srednjovjekovnu i modernu, ili kako god ih nazvali — stvaraju pogrešne koncepcije. Ali ako ćete duboko i pažljivo proučavati sliku koju sam postavio pred vas, ona će vam dati pravi uvid u skrivena djelovanja koja idu europskom povijesti sve do sadašnjih dana.

VI

MISTERIJE DREVNOG BLISKOG ISTOKA ULAZE U EUROPU

29 prosinca 1923

Od osobite važnosti za razumijevanje povijesti Zapada u njenom odnosu prema Istoku je period koji leži između tri ili četiri stotine godina prije, i tri ili četiri stotine godina nakon, Misterija na Golgoti. Stvarni značaj događaja koje smo razmatrali, događaja koji su kulminirali usponom aristotelizma i ekspedicijama Aleksandra u Aziju, sadržan je u činjenici da oni čine, takoreći, zadnji čin u toj civilizaciji Istoka koja je još bila uronjena u impulse izvedene iz misterija.

Konačno je stavljena točka na izvorne i čiste misterijske impulse Istoka zločinačkom paljevinom Efeza. Nakon toga nalazimo samo tradicije misterija, tradicije i sjenovite slike, — ostatke, takoreći, koji su preostali Europi i posebno Grčkoj, od stare božanski inspirirane civilizacije. I četiri stotine godina nakon Misterija na Golgoti odigrao se još jedan veliki događaj, koji služi da bi pokazao što je još ostalo od ruševina — jer tako bi ih mogli zvati — misterija.

Pogledajmo lik Julija Apostata [Flavius Claudius Julianus, od kršćana nazvan Apostat, bio je rimski car od 361–363.]. Julije Apostat, car Rima, bio je iniciran, u 4-om stoljeću, koliko je inicijacija tada bila moguća, od jednog od posljednjih hijerofanta Eleuzijskih misterija. To znači da je ušao u iskustvo starih božanskih tajni Istoka, onoliko koliko se to iskustvo još moglo steći u Eleuzijskim misterijima.

Na početku perioda kojeg razmatramo, stoji paljevina Efeza; a dan paljevine Efeza također je dan na koji je bio rođen Aleksandar Veliki. Na kraju perioda, u 363, imamo dan smrti — strašne i značajne smrti — Julija Apostata daleko u Aziji. Na pola puta između ta dva dana stoji Misterij na Golgoti.

I sada malo ispitajmo taj period kako se javlja u okolnostima cijele povijesti ljudske evolucije. Ako želimo gledati natrag iza ovog perioda u raniju evoluciju čovječanstva, moramo prvo dovesti do promjene u našoj moći vizije i percepcije, promjene koja je veoma slična onoj o kojoj slušamo u vezi nečeg drugog. Samo mi često ne spajamo stvari u misao.

Sjetiti ćete se kako sam u mojoj knjizi *Teozofija* morao opisati različite svjetove koji se tiču čovjeka. Opisao sam ih kao fizički svijet; prijelazni svijet koji graniči s njim, naime, duševni svijet; i zatim svijet u koji samo najviši dio naše prirode može pronaći ulaz, duhovni svijet. Ostavljajući po strani posebne osobine tog duhovnog svijeta, kroz koji sadašnji čovjek prolazi između smrti i novog rođenja, i gledajući samo na njegove opće kvalitete i osobine, nalazimo da moramo dati novu orijentaciju našem cjelokupnom mišljenju i osjećajima, prije nego možemo shvatiti Zemlju duhova. I osobita je stvar da moramo promijeniti i ponovno usmjeriti naš unutarnji život misli i osjećaja upravo na isti način kada želimo shvatiti što leži izvan perioda kojeg sam definirao. Krivo ćemo napraviti ako zamišljamo da možemo shvatiti ono što dolazi prije paljevine Efeza s koncepcijama i idejama koje su dostatne za današnji svijet. Trebamo formirati druge koncepte i druge ideje da nam omoguće gledati kroz

godine na ljudska bića koja su još znala da je onoliko sigurno koliko je čovjek ujedinjen disanjem sa zrakom oko njega, da je toliko sigurno on u stalnom jedinstvu kroz njegovu dušu s bogovima.

Počevši od ovog svijeta, svijeta koji je vrsta zemaljskog Devahana, zemaljske zemlje duha, — jer fizički svijet nas iznevjeri kada ga želimo oslikati, — dolazimo u među period, koji traje do oko 356 pr.n.e do oko 363. I što sada slijedi? Preko u Europi nalazimo svijet iz kojeg je od današnjeg čovječanstva nastalo nešto novo, jednako kao što je čovječanstvo starijih vremena proizašlo iz orijentalnog svijeta, prošlo kroz grčki svijet, i zatim oblast Rima.

Ostavljajući na trenutak po strani ono što se odvijalo u unutarnjim mjestima misterija, u civilizaciji koja je izrasla kroz stoljeća Srednjeg vijeka i razvijala se do u naše vrijeme moramo vidjeti, civilizaciju koja je bila formirana na osnovu onog što je ljudsko biće samo moglo proizvesti uz pomoć vlastitih koncepcija i ideja. Početke u tom smjeru mogli bi vidjeti u Grčkoj, od vremena Herodota nadalje. Herodot povijesne činjenice opisuje na vanjski način, ne pravi aluzije, osim možda blage aluzije, na duhovno. I drugi poslije njega idu dalje u istom smjeru. Ipak u Grčkoj uvijek osjećamo posljednji dah, takoreći, onih sjenovitih slika koje su bile tamo da ljude podsjetu na duhovni život. S druge strane s Rimom započinje period s kojim se čovjek danas još može osjećati povezan, period koji ima potpuno novi način mišljenja i osjećanja, različit od onog što smo vidjeli u Grčkoj. Tek tu i tamo u rimskom svijetu nalazimo osobnost kao što je Julije Apostat koji osjeća nešto kao neodoljivu čežnju za starim svijetom, i iskazuje izvjesnu časnost bijući sam iniciran u Eleuzijske misterije.

Međutim, ono što je Julije mogao primiti u tim misterijima više nema snagu znanja. I još k tomu, on pripada svijetu u kojem ljudi više nisu u mogućnosti dohvatiti u njihovu dušu tradicije iz misterija Istoka.

Sadašnje čovječanstvo nikada ne bi nastalo da Azija nije bila slijeđena najprije od Grčke a zatim od Rima. Sadašnje čovječanstvo je izgrađeno na osobnosti, na osobnosti pojedinca. Istočno čovječanstvo nije bilo tako izgrađeno. Pojedinač Istoka se osjećao dijelom neprekinutog božanskog procesa. Bogovi su imali njihove namjere u evoluciji Zemlje. Bogovi su željeli ovo ili ono, i ovo ili ono se dogodilo dolje na Zemlji. Bogovi su djelovali na volju ljudi, nadahnjujući ih. One moćne i velike osobnosti na Istoku o kojima sam vam govorio — sve što su napravile bilo je nadahnuto od bogova. Bogovi su željeli: ljudi su to sproveli u djelo. I misterije su u starija vremena bile uređene i složene s tim ciljem, — da u istu liniju dovedu božansku volju i ljudska djela.

Razliku nalazimo najprije u Efezu. Tamo su učenici misterija, kao što sam vam rekao, morali biti na oprezu s njihovim vlastitim stanjem zrelosti a ne više promatrati godišnje doba i vrijeme u godini. Tamo se pojavljuje prvi znak osobnosti. Tamo su u ranijoj inkarnaciji Aristotel i Aleksandar Veliki primili impulse prema osobnosti.

Ali sada dolazi novi period. U zemaljskom osvitu tog novog perioda je Julije Apostat doživio takoreći zadnju težnju čovjeka da sudjeluje, čak i u toj kasnoj

dobi, u misterijima Istoka. Sada se duša ljudi opet počinje mijenjati od onog što je bila u Grčkoj.

Predstavite još jednom sebi čovjeka koji je primio nekakvu obuku u misterije Efeza. Njegova konstitucija duše nije izvedena iz tih misterija: on to duguje jednostavnoj činjenici da živi u tom dobu. Kada se danas čovjek prisjeća, kada se, kako kažemo, sjeća sebe, čega se može prisjetiti? Može se prisjetiti nečeg što je sam osobno doživio tijekom njegova sadašnjeg života, možda nečeg što je doživio prije 20 ili 30 godina. To unutarne sjećanje u mislima ne ide naravno natrag dalje od njegova osobnog života. S čovjekom koji je pripadao, na primjer, civilizaciji Efeza bilo je drugačije. Ako je bio primio, čak i u maloj mjeri, obuku koja se mogla imati u Efezu, tada je s njim bilo to da kada je promišljao sebe u sjećanju, u njegovoj duši su se pojavljivali, umjesto sjećanja koja su ograničena na njegov osobni život, događaji iz predzemaljske egzistencije, događaji koji su u evoluciji prethodili periodu Zemlje. On je promatrao evoluciju Mjeseca, evoluciju Sunca, promatrao ih je u nekoliko carstava prirode. Mogao je također, gledati unutar sebe, i vidjeti jedinstvo čovjeka s kozmičkom cjelinom; vidio je kako čovjek zavisi i kako je povezan s kozmosom. I sve to što je živjelo u njegovoj duši bilo je istinsko, 'vlastito' sjećanje, to je bilo kozmičko sjećanje čovjeka.

Možemo stoga reći da tu imamo posla s periodom kada je u Efezu čovjek mogao doživjeti tajne univerzuma. Ljudska duša ima sjećanje na daleka protekla doba kozmosa.

Ovom pamćenju je u evoluciji prethodilo nešto drugo: prethodilo je stvarno življenje unutar tih ranijih vremena. Ono što je ostalo je osvrtnje. Međutim, u vrijeme o kojem govori Ep o Gilgamešu, ne možemo govoriti o *sjećanju* na prošla doba u kozmosu, moramo govoriti o *sadašnjem doživljaju* onog što je prošlost.

Nakon vremena kozmičkog sjećanja dolazi ono što sam nazvao međuvrijeme između Aleksandra i Julija Apostata. Na trenutak ćemo proći tim periodom. Zatim dolazi doba koje stvara zapadnu civilizaciju Srednjeg vijeka i modernih vremena. Tu više nema sjećanja na kozmičku prošlost, još manje doživljaja prošlosti u sadašnjosti; nije ostalo ništa osim tradicije.

1. Sjećanje na kozmičku prošlost.
2. Doživljaj prošlosti u sadašnjosti.
3. Tradicija.

Ljudi sada mogu zapisivati što se dogodilo. Povijest počinje. Povijest se najprije pojavljuje u rimskom periodu. Promislite, moji dragi prijatelji, kakvu ogromnu promjenu ovdje imamo! Promislite kako su učenici u misterijima Efeza *živjeli* s vremenom. Nisu im trebale povijesne knjige. Zapisivati što se dogodilo njima bi bilo smiješno. Trebalo je samo promisliti i meditirati dovoljno duboko, i ono što se dogodilo pojavilo bi se iz dubina svijesti. Ovo nije demonstracija psihoanalize kakvu bi moderni liječnik mogao napraviti: ljudskoj duši je bilo najveće zadovoljstvo na ovaj način iz živog sjećanja dohvatiti ono što je bilo u prošlosti. U vremenu koje je slijedilo, međutim, čovječanstvo kao takvo je

zaboravljeno, i pojavila se nužnost zapisivanja onog što se dogodilo. Ali sve vrijeme kada je čovjek morao pustiti da se njegova drevna moć kozmičkog sjećanja razmrvi, i počeo nespretno zapisivati velike događaje svijeta, — sve to vrijeme osobna memorija, osobno sjećanje se razvijalo u njegovom unutarnjem biću. Jer svako doba ima svoju vlastitu misiju, svako doba svoj vlastiti zadatak.

Ovdje imate drugu stranu onog što sam vam predstavio na samom prvom predavanju ovog ciklusa, kada sam opisao rast onog što smo označili kao 'memorija u vremenu'. Ova memorija u vremenu, ili vremenska memorija, imala je, takoreći, svoju kolijevku u Grčkoj, odrasla kroz rimsku kulturu u Srednjem vijeku i dalje u modernim vremenima. U vrijeme Julija Apostata sjeme je već bilo zasijano za civilizaciju temeljenu na osobnosti, kao što svjedoči činjenica da je Julije Apostat, konačno, našao da je uzalud da sam bude iniciran u Eleuzijske misterije.

Sada smo došli u period kada čovjek Zapada, počevši od 3-eg ili 4-og stoljeća nakon Krista i nastavljajući do u naše vlastito vrijeme, živi svoj život na Zemlji potpuno izvan duhovnog svijeta, živi u konceptima i idejama, u pukim apstrakcijama. U Rimu, sami bogovi su postali apstrakcije. Dosegnuli smo vrijeme kada čovječanstvo više nema bilo kakvo znanje o živoj vezi s duhovnim svijetom. Zemlja više nije Azija, najniže od nebesa, Zemlja je svijet za sebe, a nebesa su daleko, mutna i zatamnjena za čovjekov pogled. Sada je vrijeme kada se čovjek razvija individualno, pod utjecajem rimske kulture koja je raširena nad zemljama Zapada. Kao što moramo govoriti o duševnom svijetu koji graniči s duhovnim svijetom, sa zemljom duha koja je gore, — tako, graničeći s ovim duhovnim orijentalnim svijetom civilizacija je Zapada; možemo je zvati vrstom duševnog svijeta u vremenu. To je svijet koji doseže sve do u naše dane. A sada, u naše vrijeme, premda većina ljudi uopće nije svjesna te činjenice, opet se odvija još jedna čudesna promjena.

Neki od vas koji često slušate moja predavanja znati će da ja bilo koji period odmah ne nazivam period tranzicije, jer uistinu svaki period je takav, — svaki period označava tranziciju od onog što dolazi ranije do onog što dolazi kasnije. Stvar je u tome da za svaki period trebamo prepoznati prirodu tranzicije.

Ono što sam rekao već će sugerirati da je u ovom slučaju to kao da se, prešavši iz zemlje duha u duševni svijet, otuda došlo u fizički svijet. U modernoj civilizaciji kako se razvijala do sada, stalno smo mogli hvatati *odjeka* duhovnog. Sam materijalizam nije bio bez svojih odjeka duha. Pravi i izvorni materijalizam u svim domenama s nama je tek od sredine 19-og stoljeća, i u njegovom punom značenju je shvaćen tek od nekolicine. Međutim, on je tamo, s gigantskom snagom, i danas prolazimo kroz tranziciju ka trećem svijetu, koji je u stvarnosti različit od prethodnog rimskog svijeta kao što je ovaj potonji bio različit od orijentalnog.

Sada, postoji jedan period koji je morao biti izostavljen iz praćenja ove evolucije: period između Aleksandra i Julijana. U sredinu tog perioda pada Misterij na Golgoti. Oni kojima je Misterij na Golgoti donesen nisu ga primili kao ljudi koji razumiju misterije, inače bi imali sasvim različite ideje o Kristu koji je živio u čovjeku Isusu od Nazareta. Bila je nekolicina, nekoliko

suvremenika Misterija na Golgoti, koji su bili inicirani u misterije, i oni su o Njemu još mogli imati takve ideje. Ali daleko veći dio zapadnog čovječanstva nije imao ideje s kojima bi duhovno shvatio Misterij na Golgoti. Stoga je prvi način na koji je Misterij na Golgoti našao mjesto na Zemlji bio putem vanjske tradicije. Samo u najranijim stoljećima bilo je onih koji su mogli duhovno shvatiti, iz njihove veze s misterijima, što se dogodilo u Misteriju na Golgoti.

Niti je to sve. Postoji još nešto, o čemu sam govorio na nedavnim predavanjima [Vidi 8 i 9 predavanje u *Znanje misterija i misterijski centri.*], i ovdje se na to moramo vratiti. Preko u Hiberniji, u Irskoj, još su bili odjeci drevne atlantske mudrosti. U misterijima Hibernije, o čemu sam vam dao kratak opis, bile su dvije statue koje su sugestivno djelovale na ljude, čineći za njih mogućim da promatraju svijet točno onako kako su ga vidjeli ljudi drevne Atlantide. Strogo su čuvane bile te misterije Hibernije, skrivene u ozračju velike ozbiljnosti. Tamo su stajale u stoljećima prije Misterija na Golgoti, i tamo su ostale u vrijeme Misterija na Golgoti. Preko u Aziji dogodio se Misterij na Golgoti; u Jeruzalemu je došlo do događaja s kojima su ljudi kasnije upoznati u Evanđeljima preko tradicije. Ali u trenutku kada se tragedija Misterija na Golgoti odigrala u Palestini, upravo u tom trenutku je bila poznata i vidovito promatrana u misterijima Hibernije. Nikakvo izvješće nije dano usmeno, nikakva predaja nije bila moguća; međutim u misterijima Hibernije događaj je bio ispunjen u simbolu, u slici, u isto vrijeme kada je bio ispunjen u stvarnom djelu u Jeruzalemu. Ljudi su ga upoznali, ne preko tradicije već duhovnim putem. Dok se u Palestini taj najveličanstveniji i najuzvišeniji događaj odigrao u konkretnoj fizičkoj stvarnosti, — preko u Hiberniji, u misterijima, put je bio tako pripremljen kroz izvršenje izvjesnih rituala upravo u vrijeme kada je Misterij na Golgoti bio ispunjen, živa slika toga bila je prisutna u astralnom svijetlu.

Događaji u ljudskoj evoluciji su blisko povezani; postoji, takoreći, vrsta doline ili ponora koji se u to vrijeme kreće svijetom, u kojem čovjekova stara bliskost s bogovima postupno nestaje.

Na Istoku drevna vizija bogova propada nakon paljevine Efeza. U Hiberniji ostala je do nekoliko stoljeća nakon Krista, ali čak je i tamo također došlo vrijeme kada je morala otići. Tradicija se razvila na njenom mjestu, Misterij na Golgoti je bio prenesen usmenom tradicijom; i na Zapadu nalazimo da izrasta civilizacija koja potpuno počiva na usmenoj tradiciji. Kasnije se radije oslanja na vanjskom promatranju prirode, na istraživanju prirode s osjetilima; ali to je konačno samo ono što u oblasti prirode odgovara tradiciji, pisanoj ili usmenoj, u oblast povijesti.

Ovdje dakle imamo civilizaciju osobnosti. I u toj civilizaciji Misterij na Golgoti, sa svime što se odnosi na duh, nije više opažen od ljudi, samo je uručen kao povijest.

Moramo tu sliku postaviti pred nas sa svom jasnoćom, sliku civilizacije iz koje je duhovno isključeno. Ona počinje s vremenom koje je slijedilo Julija Apostata, i sve do kraja 19-og stoljeća, počevši od kraja sedamdesetih, nije došao, takoreći, novi poziv čovječanstvu iz duhovnih visina. Zatim počinje

doba koje sam često opisivao kao doba Mihaela. Danas ga želim okarakterizirati kao doba kada će čovjek, ako želi ostati pri starom materijalizmu — a veliki dio čovječanstva želi tako ostati — neizbježno pasti u strašan ponor; on apsolutno nema alternative već ići dolje i postati pod-ljudski, jednostavno se ne može održati na ljudskom nivou. Ako se želi održati na ljudskom nivou, svoja čula mora otvoriti za duhovna otkrivenja koja su opet postala dostupna od kraja 19-og stoljeća. Sada je to apsolutna nužnost.

Jer morate znati da su velike duhovne snage bile na djelu u Herostratu. On je bio, takoreći, posljednji isturen od izvjesnih duhovnih snaga iz Azije. Kada je bacio upaljenu baklju u hram u Efezu, iza njega su bila demonska bića, držeći ga kao što se drži mač, — ili može biti, baklja; bio je samo mač ili baklja u njihovim rukama. Jer ta demonska bića su bila riješena da ne dopuste da išta od duha prijeđe u dolazeću europsku civilizaciju; duhovnom se trebalo apsolutno spriječiti ulaz tamo.

Aristotel i Aleksandar Veliki postavili su se u direktnu opoziciju djelovanju tih bića. Jer što su oni izvršili u povijesti? Preko pohoda Aleksandra, znanje o prirodi Aristotela je bilo preneseno preko u Aziju; čisto znanje o prirodi je bilo rašireno vani. Ne samo u Egiptu, već cijelom Azijom Aleksandar je osnivao akademije, i u tim akademijama napravio dom za drevnu mudrost, gdje se njeno proučavanje još moglo nastaviti. Tu su također, mudraci Grčke uvijek mogli naći utočište. Aleksandar je doveo do toga da je pravo razumijevanje prirode bilo preneseno u Aziju.

U Europu nije moglo ući na isti način. Europa ga sa svom iskrenošću nije mogla primiti. Ona je htjela vanjsko znanje, vanjsku kulturu, vanjsku civilizaciju. Stoga je Aristotelov učenik Teofrast izvukao iz aristotelizma ono što je Zapad mogao prihvatiti i to prenio. To što je Zapad primio bili su više logički spisi. Ali to je značilo mnogo. Jer Aristotelova djela imaju vlastiti karakter; čitaju se različito od radova ostalih autora, i njegovi više apstraktni i logički spisi nisu iznimka. Napravite pokus čitajući najprije Platona i zatim Aristotela s unutarnjom koncentracijom i u meditativnom duhu, i naći ćete da vam svaki daje sasvim različit doživljaj.

Kada moderan čovjek čita Platona s pravim duhovnim osjećajem i sa stavom meditacije, nakon nekog vremena počinje osjećati kao da je njegova glava malo viša nego što njegova fizička glava stvarno jest, kao da je, takoreći, izrastao izvan njegova fizičkog organizma. To je apsolutno doživljaj svakog tko čita Platona, ukoliko ga ne čita na posve suh način.

S Aristotelom to je drugačije. S Aristotelom nikada nemate osjećaj da izlazite iz tijela. Kada čitate Aristotela nakon što ste se pripremili meditacijom, naći ćete da on djeluje ravno u fizičkog čovjeka. Vaš fizički čovjek čini korak naprijed čitajući Aristotela. Njegova logika djeluje; to nije logika koju netko samo promatra i razmatra, to je logika koja radi u unutarnjem biću. Sam Aristotel je stupanj više od svih cjepidlaka koji su došli nakon njega, i koji su od njega razvili logiku. U izvjesnom smislu mogli bi pravilno reći da su Aristotelova djela ispravno shvaćena kada su uzeta kao knjige za meditaciju. Promislite što bi se dogodilo da su prirodoznanstveni spisi Aristotela prešli na

Zapad onakvi kakvi jesu i došli u Srednju i Južnu Europu. Ljudi bi, bez sumnje, primili dosta od njih, ali na način da bi im naškodili. Jer prirodna znanost koju je Aristotel mogao prenijeti Aleksandru za razumijevanje je trebala duše koje su još dodirnete duhom efezijanskog doba, vremena koje je prethodilo paljevini Efeza. Takve duše mogle su se naći preko u Aziji ili u Egiptu; i u te dijelove je znanje o prirodi i uvid u biće prirode bilo doneseno, pomoću pohoda Aleksandra. Tek je kasnije u razrijeđenom obliku došlo u Europu na mnoge i svakakve načine — posebno, na primjer, preko Španjolske, — ali uvijek u veoma razrijeđenom ili, mogli bi reći, prosijanom obliku.

Spisi Aristotela koji su prešli u Europu direktno, bili su njegovi spisi o logici i filozofiji. Oni žive dalje i našli su ponovno novi život u srednjovjekovnoj skolastici.

Stoga imamo te dvije struje. Na jednoj strani uvijek imamo struju mudrosti koja se širi nadaleko i naširoko, nenametljivo, među prostim narodom, — tajni izvor mnogih srednjovjekovnih misli i uvida. Davno, preko pohoda Aleksandra, probila je svoj put u Aziju, i sada je ponovno došla u Europu raznim kanalima, preko Arabije, na primjer, i kasnije slijedeći put povratka Križara. Nalazimo je u svakom kutu Europe, — neprimjetno, utječući tiho na skrivena mjesta. Na ta mjesta su došli ljudi kao Jacob Boehme [(1575–1624), mistik. Vidi [Jedanaest europskih mistika](#) od Rudolfa Steinera.], Paracelzijus [Teofrast Paracelzijus (1493–1541), liječnik. Vidi [Jedanaest europskih mistika](#).] i još brojni, da prime ono što je tamo došlo mnogim okolnim putovima i bilo je sačuvano u tim razbacanim primitivnim krugovima europskog života. Među nama u Europi imali smo daleko više narodne mudrosti nego se to obično pretpostavlja. Struja se nastavlja čak i sada. Izlila je svoju poplavu mudrosti u rezervoare kao što je Valentine Wiegel [(1533–1588), mistik. Vidi [Jedanaest europskih mistika](#).] ili Paracelzijus ili Jacob Boehme, — i mnogi drugi, čija su imena manje poznata. I ponekad se tamo susreće, — kao na primjer, kod Basila Valentina [Alkemičar i benediktinski redovnik, živio od 1413 nadalje u samostanu Sv. Petra u Erfurtu. Njegovi spisi nisu otkriveni ili tiskani sve do početka sedamnaestog stoljeća. Vidi [Jedanaest europskih mistika](#).] — novo ulijevanje koje je kasnije prešlo u Europu. U samostanima Srednjeg vijeka živjela je prava alkemijska mudrost, ne alkemija koja demonstrira promjene u samoj materiji, već alkemija koja demonstrira unutaraju prirodu promjena kod samog ljudskog bića u univerzumu. Priznati učenjaci se u međuvremenu okupiraju s drugim Aristotelom, s izvrnutim, prosijanim, 'logiciziranim' Aristotelom. Ova aristotelovska filozofija, međutim, koju su proučavali skolastici i kasnije znanstvenici, Zapadu je ipak donijela blagoslov. Jer tek u 19-om stoljeću, kada ljudi više nisu mogli razumjeti Aristotela i jednostavno su ga proučavali kao da je knjiga koju treba čitati kao bilo koju knjigu a ne kao knjiga nad kojoj se vrši meditacija — tek je u 19-om stoljeću došlo do toga da ljudi od Aristotela više ne primaju ništa jer on više ne živi i ne djeluje u njima. Sve do 19-og stoljeća Aristotel je bio knjiga za vršenje meditacije; ali u 19-om stoljeću cijela tendencija je bila da promjeni ono što je jednom bilo vršenje, rad, aktivna snaga u apstraktno znanje, — da promjeni 'napraviti' i 'moći', u 'znati.'

Pogledajmo sada liniju razvoja, koja vodi od Grčke preko Rima na Zapad. Ona će nam iz drugog kuta ilustrirati veliku promjenu koju razmatramo. U Grčkoj je još postojalo pouzdano uvjerenje da uvid i razumijevanje proizlaze iz cjelokupnog ljudskog bića. Učitelj je *gimnastičar* [Rudolf Steiner je detaljno govorio o tome na primjer u *Moderna umjetnost obrazovanja* i [Ljudske vrijednosti u obrazovanju](#)]. Iz cjelokupnog ljudskog bića u kretanju — jer sami bogovi rade u tjelesnom kretanju čovjeka — nešto je rođeno što potom izlazi i pokazuje se kao ljudsko razumijevanje. Gimnastičar je učitelj.

U Rimu *retoričar* [Rudolf Steiner je detaljno govorio o tome na primjer u *Moderna umjetnost obrazovanja* i [Ljudske vrijednosti u obrazovanju](#)] stupa na mjesto gimnastičara. Već je nešto oduzeto od ljudskog bića u njegovoj ukupnosti; ipak još imamo barem vezu s djelom koje je napravljeno od ljudskog bića u dijelu njegovog organizma. Kakvo kretanje postoji u našem cijelom biću kada govorimo! Mi govorimo s našim srcem i našim plućima, govorimo pravo dolje do naše dijafragme i niže! Ne možemo reći da govor živi onako intenzivno u cijelom ljudskom biću kao u kretanjima gimnastičara, ali živi u velikom djelu njega. (Kao za misli, one su naravno samo ekstrakt onog što živi u govoru). Retoričar stupa na mjesto gimnastičara. Gimnastičar ima veze s cijelim ljudskim bićem. Retoričar isključuje udove, i ima vezu samo s dijelom ljudskog bića i to onog koji je iz tog dijela poslan u glavu, i tamo postaje uvid i razumijevanje.

Treći stupanj javlja se tek u modernim vremenima i to je stupanj *profesora* [Rudolf Steiner je detaljno govorio o tome na primjer u *Moderna umjetnost obrazovanja* i [Ljudske vrijednosti u obrazovanju](#)] koji ne obučava ništa osim glave njegovih učenika, koji ne mari za ništa osim za misli. Profesori elokvencije su još postavljani na nekim sveučilištima čak i kasno do u 19-og stoljeće, ali ta sveučilišta od njih nisu imali koristi, jer više nije bio običaj koristiti se umjetnošću govorenja; mišljenje je bilo sve što je bitno. Retoričar je izumro. Doktori i profesori, koji su brinuli za najmanji dio ljudskog bića, naime njegovu glavu, — oni postaju lideri u obrazovanju.

Dok god je izvorni Aristotel još bio tamo, obuku, discipline, vježbu, ljudi su stekli kroz njegovo proučavanje. Te dvije struje su ostale jedna pored druge. I oni od nas koji nisu veoma mladi i koji su imali udjela u razvoju misli tijekom zadnjih desetljeća 19-og stoljeća, dobro znaju, ako smo se kretali među seoskim narodom kao što je napravio Paracelzijus, da su se zadnji ostaci srednjovjekovnog narodnog znanja, iz kojeg su izvlačili Jacob Boehme i Paracelzijus, još mogli naći u Europi čak i kasno kao u šezdesetim i sedamdesetim prolog stoljeća. Nadalje, također je točno da je unutar određenih redova i u životu nekih uskih krugova, vrsta unutarnje discipline u Aristotelu bila kultivirana sve do zadnjih desetljeća 19-og stoljeća. Tako da je zadnjih godina još bilo moguće susresti tu i tamo zadnje grane, takoreći, aristotelovske mudrosti koju je Aleksandar prenio u Aziju i koja se vratila u Europu preko Male Azije, Afrike i Španjolske. To je bila ista mudrost koja je ponovno oživjela u takvim ljudima kao što je Basil Valentine i onima koji su došli poslije njega, i iz kojih su Jacob Boehme, Paracelzijus i bezbrojni drugi izvlačili. Donesena je natrag u Europu još jednim putem, naime preko Križara.

Ta aristotelovska mudrost je živjela dalje, razbacana daleko i široko i među običnim ljudima. U kasnijim desetljećima 19-og stoljeća, sa zahvalnošću se može reći, zadnji odjeci drevnog znanja o prirodi prenesenog u Aziju pohodima Aleksandra još su se mogli čuti, iako tužno prigušeni i jedva prepoznatljivi. U staroj alkemiji, u starom znanju o vezama između sila i supstanci prirode koje je izvanredno opstalo među jednostavnim seoskim pukom, opet možemo otkriti njegovo zadnje oklijevajuće odjeke. Danas su zamrli; danas su otišli, više se ne mogu čuti.

Slično se u tim godinama još moglo naći izolirane pojedince koji su pružali dokaz aristotelovskog duhovnog treninga; premda i njih danas više nema. I tako je ono što je nošeno na istok kao i ono što je nošeno na zapad bilo sačuvano, — jer ono što je nošeno na istok vratilo se natrag na zapad. I u sedamdesetima i osamdesetima 19-og stoljeća za one koji su to mogli s novom izravnom duhovnom percepcijom bilo je moguće, da uspostave kontakt s onim što je još živjelo u toj zadnjoj i najmlađoj djeci velikih događaja koje smo opisivali.

Postoji, u stvari, divan međuodnos u svim ovim stvarima. Jer možemo vidjeti kako su pohodi Aleksandra i učenja Aristotela imali ovaj cilj u vidu, da održe neprekinute niti koje čovjeka ujedinjuju s drevnom duhovnošću, da ih takoreći utkaju u materijalističku civilizaciju koja će doći, da mogu izdržati do vremena kada nova duhovna otkrivenja mogu biti dana.

Sa ovog gledišta, možemo steći pravo razumijevanje povijesnih događaja, jer je često tako da su naizgled besplodni poduhvati prepuni dubokog značaja za povijesnu evoluciju čovječanstva. Dosta je lako reći da su pohodi Aleksandra u Aziju i Egipat bili izbrisani i potopljeni. Međutim nisu. Obje struje su trajale upravo do trenutka kada je moguće započeti obnovljen život duha.

U mnogim prigodama sam vam govorio kako je novi život duha mogao započeti krajem sedamdesetih, i kako je od prekretnice stoljeća nadalje, mogao sve više rasti. Naš je zadatak u svoj njenoj punoći primiti struju duhovnog života koja nam se slila s visina.

I tako se danas nalazimo u periodu koji označava izvornu tranziciju u duhovnom razvoju ljudi. I ako nismo svjesni tih divnih poveznica i toga kako je duboko sadašnjost povezana s prošlošću, tada uistinu spavamo u odnosu na važne događaje koji se odvijaju u duhovnom životu našeg vremena. I brojni ljudi danas čvrsto spavaju u odnosu na najvažnije događaje. Ali antropozofija je tu upravo zbog toga, — da ljude probudi iz sna.

Vi koji ste došli ovdje na ovaj božićni skup, — vjerujem da ste svi vi osjetili impuls koji vas poziva na buđenje. Približavamo se danu — kako ovaj skup ide dalje, proći ćemo stvarni sat godišnjice — dolazimo do dana kada su izbili strašni plamenovi koji su uništili Goetheanum. Što god svijet mislio o destrukciji Goetheanuma vatrom, u evoluciji antropozofskog pokreta događaj požara ima ogroman značaj.

Međutim nećemo moći prosuditi njegov puni značaj dok ne pogledamo vani na još nešto. Opet promatramo fizičke jezičce vatre kako se te noći rasplamsavaju, vidimo veličanstven način na koji metalne spojnice cijevi

orgulja i drugi metalni dijelovi bacaju gore sjaj koji je uzrokovao divnu igru boja u plamenovima. I zatim nosimo naše sjećanje kroz godinu koja je protekla. Ali u tom sjećanju mora živjeti činjenica da je fizičko maya, da istinu gorućih plamenova moramo tražiti u duhovnoj vatri koju sada moramo rasplamsati u našim srcima, u našim dušama. Usred fizički gorućeg Goetheanuma za nas se treba pojaviti duhovno živi Goetheanum.

Ne vjerujem, moji dragi prijatelji, da se to može realizirati u punom, svjetsko-povijesnom smislu ukoliko ne možemo s jedne strane gledati plamenove koji se dižu u strašnim plamenim jezičcima iz Goetheanuma kojeg smo toliko zavoljeli, i u isto vrijeme promatrati podmuklu paljevinu Efeza, kada je Herostrat, vođen demonskim snagama, u hram bacio gorući ugarak. Kada ta dva događaja dovedemo zajedno, postavljajući jednog u pozadinu a drugog naprijed u našim mislima, tada ćemo imati sliku koja će možda imati snagu da duboko u naša srca zapiše ono što smo izgubili i ono što moramo težiti svim snagama da ponovno gradimo.

VII

PETNAESTO STOLJEĆE I TRANZICIJA OD DUŠE INTELEKTA DO DUŠE SVIJESTI

30 prosinca 1923

Zadnji veliki rez u povijesnoj evoluciji čovječanstva onaj je koji se dogodio — o tome smo često govorili — u prvoj trećini 15-og stoljeća, i to označava tranziciju od intelektualne ili duše uma do duše svijesti ili duhovne duše. Jer mi živimo u dobu kada se odvija evolucija duhovne duše, i to je doba koje je potpuno lišeno stvarnog uvida u veze ljudskog bića s dubljim impulsima i silama prirode, ili radije duha koji je u prirodi. Danas, kada govorimo o čovjeku i njegovoj konstituciji kao fizičkog čovjeka, mi govorimo, na primjer, o kemijskim supstancama, nabrajajući ih pod naslovom onog što kemičar naziva elementima. Ali je otprilike od iste vrijednosti za čovjeka da zna da nešto što on jede sadrži ugljik i dušik kao što je za urara znati da se sat kojeg ima u rukama sastoji od stakla i, recimo, srebra i nekih drugih supstanci. Sve ovakvo znanje koje prati natrag stvarne supstance čovjekove prirode do ovih materijalnih apstrakcija — vodik, kisik i slično — ne daje pravo znanje o čovjekovom biću. Mehanizam sata mora biti shvaćen gledajući u njemu povezan sustav sila; i slično, ako ćemo razumjeti prirodu i biće čovjeka, moramo prepoznati kako razni impulsi koji se mogu naći na djelu u svim carstvima prirode rade u ljudskom biću; — jer tu rade drugačije nego u drugim carstvima prirode. Međutim u modernim vremenima nema više nikakve prave vizije o vezi čovjeka s univerzumom. Do 14-og ili 15-og stoljeća ta vizija i znanje je odolijevalo; premda degenerirano, bilo je u većoj ili manjoj mjeri još prisutno, i instinktom nadarene prirode još su ga mogle koristiti. Ali kasnije, osim za nekoliko ljudi kao što je Paracelzijus, Jacob Boehme i ostali, pravi uvid u čovjekovu vezu s univerzumom, malo po malo, potpuno je odumro.

Što novija prirodna znanost, koja se postupno razvila od 15-og stoljeća, zna o odnosu, recimo, biljnog svijeta ili životinjskog svijeta prema ljudskom biću? Znanstvenik istražuje biljke u njihovom kemijskom sastavu i pokušava na neki način proučiti te iste sastojke biljke kako se pojavljuju u čovjeku. Konačno možda pokuša stvoriti ideju — obično ne uspijeva! — o utjecaju supstanci na zdravo i na bolesno ljudsko biće. Svo to istraživanje ipak rezultira zatamnjenjem znanja. Važna stvar danas, ako stvarno želimo ići naprijed s našim znanjem o čovjeku na temelju povijesnog uvida, je da bi trebali ponovno upoznati kakav je pravi odnos ljudskog bića prema prirodi koju nalazi oko sebe.

Sve do vremena zadnje velike revolucije u čovjekovoj svijesti koja se dogodila u 15-om stoljeću, postojala je još jasna percepcija velike razlike koja postoji u metalima, kao što je ona između onih koji su nađeni u ljudskom biću i onih koji su nađeni u prirodi. Kada se uputimo razmatrati razne supstance u čovjekovoj fizičkoj prirodi, izvjesni metali se pokazuju u većoj ili manjoj mjeri. Na primjer, željezo je prisutno u ljudskom organizmu, u kombinaciji s raznim

drugim supstancama; magnezij je također prisutan, i mogli bi imenovati još mnoge druge. Prije 15-og stoljeća ljudi su bili itekako osjetljivi na razliku između takvih metala kao što su ovi koje smo spomenuli, koji su pronađeni kada ispitujemo ljudski organizam, i takvi metali su prisutni u vanjskoj prirodi ali nikako nisu brzo uočljivi u ljudskom organizmu. Čovjek tih ranijih vremena je rekao: Čovjek je mikrokozmos; što god da je prisutno u svijetu izvan njega, u makrokozmosu, u nekom obliku je prisutno i u njemu. I ovo za njih nije bio samo neki opći princip u sažetku: da su otišli samo malo dalje u inicijacijskom znanju, to bi neizbježno slijedilo iz onog što su znali o prirodi čovjeka i o prirodi univerzuma. Znali su da do pravog razumijevanja čovjeka dolazimo kada u nekog dovedemo cijelu prirodu, sa svim njenim impulsima, sa svim supstancama koje ona sadrži. Tada imamo sliku, imaginaciju bića čovjeka. I u sliku ulazi uznemirujući element kada se susretnemo s nečim vani u prirodi što se ne može naći u čovjeku.

Tako je mislio student prirode 9-og, 10-og ili 11-og stoljeća. U tim vremenima, međutim, još nešto je bilo poznato, naime, da je ono što čovjek prima putem fizičke prehrane samo dio, možda čak ne ni najvažniji dio, od svega što služi da se održava njegov fizički organizam, ili radije njegov cijeli ljudski potpuni organizam.

Sada, ići izvan fizičke prehrane i uključiti također disanje ne predstavlja poteškoću za čovjeka sadašnjeg vremena; jer disanje je također oblik asimilacije. Ali ne bi mu došlo da ide nimalo dalje. Raniji student prirode je išao dalje. Bilo mu je jasno da kada čovjek koristi svoje oko da percipira stvari, on ne samo da gleda okom, već tijekom procesa percepcije kroz oko prima beskonačno sićušne količine nečeg od supstance svjetske cjeline. I ne samo preko oka, već preko uha i kroz druge dijelove organizma. I srednjovjekovni student prirode bio je potpuno svjestan veoma velike važnosti onih supstanci koje se samo u jako maloj mjeri pojavljuju u ljudskom organizmu, kao što je, na primjer, olovo, i koje čovjek prima u beskonačno sićušnim količinama koje se mogu naći ondje gdje malo sumnjamo u njihovu prisutnost.

Olovo je metal za kojeg se ne može neposredno demonstrirati da se pojavljuje u čovjeku. Ali olovo je, ustvari, distribuirano cijelim fizičkim kozmosom u stanju veoma fine razrijeđenosti, i ljudsko biće uzima iz kozmosa olovo pomoću procesa koji je višestruko delikatniji od procesa disanja. Ljudsko biće neprekidno izlučuje supstance, izbacujući ih od periferije. Vi ne samo da sijete nokte, vi stalno izbacujete supstance od vaše kože. Ali dok je supstanca tako ispuštana, druga supstanca je uzeta i primljena u organizam.

To je vrsta misli u kojima je student prirode živio, koji je pripadao srednjovjekovnim vremenima, —9, 10, 11 ili 12-om stoljeću. Nije imao vagu, nije imao nikakve proste mjerne instrumente s kojima bi odredio kako su supstance i sile djelovale; za njega je to bila stvar dubokog ulaženja u unutarnje osobine prirode, razumijevanja njenih unutarnjih impulsa i njene veze s ljudskim bićem. I ljudi su na ovaj način mogli znati mnoge stvari koje će jednog dana ponovno počinjati spoznavati. Jer, ako ćemo reći istinu, danas ništa nije poznato o pravoj prirodi ljudskog bića.

Vi znate da kada istražujemo konstituciju čovjeka, mi je sumiramo na slijedeći način, — da bi imali neku vrstu klasifikacije i plana: čovjek se sastoji od fizičkog tijela, eterskog tijela, astralnog tijela i ega, ili ego organizacije. Sve u redu. U prvom redu ti pojmovi su puke riječi: ali dobro je s njima početi, svaka osoba iz njih može formirati neku malu ideju o istini. Međutim ako bi ovu klasifikaciju željeli koristiti u praktičnom životu, posebno ako bi je željeli koristiti u medicini — kao što je svima poznato veoma važnoj ‘praksi’ u životu, i onoj koja na svakom koraku zavisi o našem znanju o ljudskom biću, — tada nije moguće da ostanemo na riječima, moramo ući u ono što je iza riječi i dati im njihov sadržaj. Najprije pitamo: što je s fizičkim tijelom? Kako o njemu možemo steći pravu ideju? (Odmah ćete vidjeti zašto razvijam ovu liniju misli). Uzmite bilo koji objekt na Zemlji, izvan ljudskog bića; recimo, na primjer, kamen. Kamen pada na tlo. Mi kažemo, kamen je težak, privučen je od Zemlje, on ima težinu. Otkrivamo druge sile koje djeluju u kamenu. Ako je oblikovan u kristal, tada sile koje izgrađuju oblik djeluju u njemu. I one su također povezane s zemaljskim silama. Ukratko, kada se osvrnemo po svijetu, svuda oko nas nalazimo supstance koje su podčinjene zemaljskoj prirodi.

Imajte to čvrsto na umu: imamo, za početak, supstance koje su podčinjene zemaljskoj prirodi.

Netko čije misli o ovim stvarima nisu jasne, možda će doći i pokazati vam komad ugljena, komad crnog ugljena. Što je to u stvarnosti? U susjedstvu Zemlje, to je ugljen; ali u trenutku kada bi ga odnijeli samo na kratku udaljenost — relativno govoreći — daleko od Zemlje, prestao bi biti ugljen. Ono što ga čini ugljenoj je ništa drugo nego sile Zemlje. Dakle možete reći: Ovdje je Zemlja, i snage Zemlje su unutar nje; ali snage Zemlje su također i u svakom pojedinom objektu kojeg nalazim ovdje na Zemlji. I fizičko tijelo čovjeka je, premda je naravno čudesno kombinirano i sastavljeno, ipak u biti takav objekt, stojeći podčinjeno tim fizičkim silama Zemlje, silama koje dolaze iz središta Zemlje. Fizičko tijelo ljudskog bića može stoga biti opisano kao ono nešto je podčinjeno silama koje dolaze od središta Zemlje.

Sada, osim toga postoje i druge snage Zemlje. Te druge snage dolaze od cijelog okruženja Zemlje, od dalekog oboda. Zamislite na trenutak da idete sve više vani, daleko od Zemlje na nemjerljivu udaljenost. Iz tih nemjerljivih udaljenosti na Zemlju djeluju snage, radeći unutra prema njoj iz svih smjerova. Da, to je činjenica, takve snage postoje, dolazeći iz svih smjerova univerzuma i radeći svuda unutra prema središtu Zemlje. Sasvim jasnu i konkretnu sliku o njima je moguće dobiti na sljedeći način.

Sjetiti ćete se da je najvažnija supstanca koja svuda u organizmu čini osnovu, bilo biljke, životinje ili čovjeka, bjelančevina. A bjelančevina također čini osnovu za zametak nove biljke, životinje ili ljudskog organizma. Iz oplodene ćelije zametka nastavlja se ono što evoluiru u organizam, a supstanca zametka je bjelančevina. Ovih dana, umjesto da slijede pravu znanost, ljudi grade svakakve maštarije, i sebi tu bjelančevinu predstavljaju kao da je sastavljena od supstanci u zamršenoj kemijskoj kombinaciji. Sastoji se od, tako oni kažu, od ugljika, kisika, vodika, dušika, sumpora, i također tragova fosfora, sve u kompliciranoj kombinaciji. I tako atomist dolazi do toga da u bjelančevini

vidi *par excellence* primjer kemijske kombinacije. O atomima i molekulama treba misliti kao da su aranžirani na najzamršeniji način. I u majci-životinji ili majci-biljci pojavljuje se ta komplicirana molekula bjelančevine, ili kako god je hoćete nazvati; ona se razvija dalje i od nje se rađa nova životinja, pojavljujući se, odnosno, čisto kroz nasljeđivanje.

Sa duhovnog gledišta, sve ovo je čista besmislica. Istina je da bjelančevina majke-životinje nije uopće komplicirana kemijska kombinacija, sva je razbijena, uništena i svedena na kaos. Bjelančevina koja je sadržana u tijelu još je donekle organizirana, ali bjelančevina koja čini osnovu za razmnožavanje odlikuje se upravo ovom karakteristikom, da je u stanju potpune dezorganizacije. Supstance koje su u njoj sadržane svedene su na kaos i nisu ni u kakvoj kombinaciji, one su bačene i zbrčkane zajedno da čine puko gomilanje bez reda i odnosa; i upravo na račun toga bjelančevina nije više podčinjena Zemlji. Onoliko dugo koliko bjelančevina može na ovaj ili onaj način biti

održana u unutarnjoj koheziji, toliko dugo je podložna silama koje djeluju iz središta Zemlje. U trenutku kada je bjelančevina razdvojena i uništena, ona dolazi pod utjecaj cijele sfere kozmosa. U njoj rade snage sa svih strana. I tada imamo situaciju česticu bjelančevine koja čini osnovu za reprodukciju. Ta sitna čestica je slika cijelog kozmosa, jer je bjelančevinasta supstanca razdvojena, uništena i svedena na kaos — konvertirana, u kozmički prah i time podešena da postane izložena djelovanju cijelog kozmosa.

O svemu ovome ljudi danas jednostavno ne znaju ništa. Zamišljaju da stara kokoš ima kompliciranu bjelančevinu. To je uključeno u jaje, i otuda se pojavljuje nova kokoš. Bjelančevina ide dalje, ona je evoluirala. Zatim je supstanca zametka razvijena još jednom; i tako se to nastavlja od kokoši do

kokoši. U stvarnosti to nije tako. Svaki puta kada se odvija tranzicija od jedne generacije do sljedeće, bjelančevina je izložena cijelom kozmosu.

S jedne strane, dakle imamo zemaljske supstance, podložne zemaljskim ili središnjim silama. Ali također možemo zamisliti te zemaljske supstance u izvjesnim okolnostima izložene silama koje unutra rade sa svih strana, iz

najdaljih granica univerzuma. Ove potonje su one koje rade u ljudskom eterskom tijelu. Etersko tijelo je podložno silama kozmosa. To su stvarni koncepti fizičkog i eterskog tijela.

Recimo da stojite tamo i pitate, što je moje fizičko tijelo? Odgovor je, to je ono tijelo koje je podložno silama koje se nastavljaju iz središta Zemlje. Što je moje etersko tijelo? To je ono u vama što je podložno silama koje struje unutra sa svih strana iz periferije. To čak možete prikazati i crtežom. Zamislite da je ovo ljudsko biće. Njegovo fizičko tijelo je ono koje je podložno silama koje idu prema središtu Zemlje. Njegovo etersko tijelo je ono koje je podčinjeno silama koje struje unutra sa svih strana, iz krajeva univerzuma. Ovdje imamo sustav sila u čovjeku. Postoje sile koje vuku prema dolje, — one su zaista prisutne u svim organima koji su uspravni, — i postoje sile koje od izvana ulijevaju unutra, težeći prema unutra. Zapravo u formi čovjeka možete opaziti gdje je jedna vrsta a gdje druga više zastupljena. Proučite noge i očito je, njihov oblik duguju činjenici da su više prilagođene zemaljskim snagama. Glava je više prilagođena silama periferije. Na isti način možete proučavati ruke, i to nije nezanimljivo. Držite vaše ruke blizu vašeg tijela, i one su podložne snagama koje idu prema središtu Zemlje. Pomičite ih živahno, i vi sami ćete biti podložni snagama koje struje unutra sa svih strana periferije.

Takva je uistinu razlika između ruku i nogu. Noge su neizbježno podložne središnjim snagama Zemlje, dok su ruke to samo u određenom položaju, odnosno, uvjetno. Čovjek je u stanju podići ih van iz domene zemaljskih središnjih snaga i postaviti ih usred onih snaga koje nazivamo eterske snage, snage koje se ulijevaju od periferije. I tako možete vidjeti za svaki pojedini organ, kako je smješten u cjelinu kozmičkog sustava. Tu dakle imate vaše fizičko tijelo i vaše etersko tijelo.

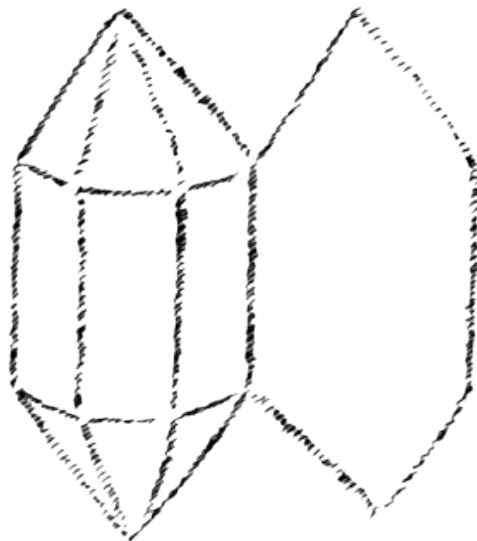
Kako je s astralnim tijelom? U prostoru, nema drugih snaga osim ono dvoje. Astralno tijelo prima njegove snage od izvan prostora. Dok ih etersko tijelo prima od svuda, od periferije, astralno ih tijelo prima od izvan sveg prostora.

Možemo zapravo naći izvjesna mjesta u prirodi gdje fizičke snage Zemlje ulaze usred eterskih snaga koje sa svih strana struje unutra. Za početak možete zamisliti bjelančevinu kao supstancu prisutnu u fizičkoj Zemlji. Dok su god sumpor, ugljik, kisik, dušik i vodik na neki način kemijski u njoj prepoznatljivi, bjelančevina je u stvari podložna zemaljskim snagama. Ali u trenutku kada ulazi u sferu reproduktivnog procesa, podignuta je izvan fizičkih sila. Snage oboda univerzuma počinju na njoj raditi u njenom neorganiziranom stanju. Nastaje nova bjelančevina kao slika cijelog univerzuma.

Ali vidite, ponekad dolazi do sljedeće situacije. Neorganiziranost, razbijanje bjelančevine ne može ići dovoljno daleko. Možete imati takvu bjelančevinastu supstancu u vezi s nekom životinjom na primjer. Da bi došlo do reprodukcije, moralo bi biti moguće da bude razdijeljena, potpuno razbijena, tako da se može podčiniti snagama cijelog kozmosa. Ali životinja je nekako spriječena od isporučivanja, u svrhu reprodukcije, takve bjelančevinaste supstance koja bi se mogla odmah podčiniti cijelom makrokozmosu. Da bi bila sposobna za reprodukciju, bjelančevinasta supstanca se mora podčiniti cijelom

makrokozmosu. Ali u ovom slučaju životinja na neki način ne može formirati bjelančevinastu supstancu sposobnu za reprodukciju bez daljnje pomoći. Tako je s lisnom osom. Što dakle lisna osa radi? Ona leže jaja na nekom dijelu biljke. Uvijek iznova možete pronaći te ose, u hrastovima, i u drugim stablima gdje lisne ose liježu njihova jaja. Na lišću, na primjer, možete vidjeti te čudne formacije. Unutar svake je jaje lisne ose. Zašto se to tako događa? Zašto je jaje lisne ose položeno na listu hrasta, s rezultatom da je formiran žir, noseći unutar sebe jaje, koje se *sada* može razviti? Razlog za to je slijedeće. Biljni list unutar sebe sadrži etersko tijelo, koje je prilagođeno na cjelokupan kozmički eter. On dolazi u pomoć jajetu lisne ose. Ostavljeno samo, jaje lisne ose je bespomoćno. Stoga ga lisna osa polaže u dijelu biljke koji već sadrži etersko tijelo uključeno u cjelokupan sustav kozmičkog etera. Lisna osa stoga pristupa hrastu da bi dobila pomoć u razbijanju njene bjelančevine, tako da bi periferija svijeta mogla djelovati *preko* lista hrasta, *preko* hrasta. Samo, jaje lisne ose bilo bi osuđeno na destrukciju, jer ne može biti razlomljeno, prejako se drži na okupu.

Ovdje možemo dobiti uvid u čudan rad prirode. Ali taj isti rad je u prirodi prisutan također i na drugim mjestima. Recimo na primjer da životinja ne samo da nije u stanju dati supstancu zametka koja se može izložiti kozmičkom eteru iz razloga reprodukcije; recimo da čak ne može niti transformirati ikakve supstance unutar nje u unutarnje sredstvo prehrane, to jest, da ih koristi za vlastitu unutarnju prehranu. Pri ruci je primjer pčele. Pčela ne može jesti sve i svašta. Može jesti samo ono što je biljka već pripremila za to. A sada promotrite nešto veoma čudno i osobito. Pčela ide na biljku, traži medeni sok, apsorbira ga, asimilira ga unutar sebe, i potom gradi ono čemu se toliko divimo, predivnu strukturu ćelija košnice. Ovdje promatramo dva veoma čudna i divna procesa: pčela sjedi vani na cvijetu i siše sok, i zatim, otišavši u košnicu, u suradnji s drugim pčelama iz sebe gradi ćelije od voska koje će biti ispunjene medom.

Što se tu stvarno odvija? Morate pažljivo pogledati oblik ćelija. One su ovakve i ovdje dolazi druga pridružena joj, i tako dalje, i tako dalje. One su male ćelije, i oblikom su slične nečem drugom što nalazimo u prirodi, jedino što je tamo šuplji prostor ispunjen; oblikovane su kao kristali kvarca, kao kristali silicijeve kiseline. Ako idete u planine i ispitajte kristale kvarca, naći ćete da ih možete nacrtati, također, u tom obliku. Crtanje će, točno je, pokazati neku nepravilnost oblika, ali uglavnom će oblik biti sličan obliku pčelinjih ćelija koje su poredane jedna do druge. Jedino, ćelije pčele su napravljene od voska a kvarc je napravljen od silicijeve kiseline.

Kada slijedimo stvari, nalazimo da je davno u određenoj točki vremena u evoluciji Zemlje kristal kvarca najprije bio formiran u planinama. Bio je formiran pod prevladavajućim eterskim i astralnim utjecajima, uz pomoć silicijske kiseline. Tu imate snage koje dolaze od oboda, djelujući, kao etersko-astralne snage, i gradeći kristale kvarca u silikatnoj supstanci. Svugdje u planinama naći ćete te kristale s njihovim divnim heksagonalnim oblicima. Ono što nalazite u čvrstim kristalima, nalazite opet kao *šuplje* forme — kao šuplje prostore — u ćelijama od voska, u košnici.

Jer što se događa? Pčela uzima od cvijeta ono što je jednom davno dovelo do nastanka kristala kvarca. Pčela to dohvaća iz cvijeta i sa supstancom njenog vlastitog tijela pravi imitacije kristala kvarca. Tako se odvija proces između pčele i cvijeta koji je sličan onom što se davno dogodilo u makrokozmosu.

Ove vam stvari govorim da shvatite kako nije nužno samo spoznati prisutnost ugljika, dušika, vodika i kisika, analiza kojih je žalosno apstraktna, već promatrati i primijetiti čudesne formativne procese, intimne unutarnje uvjete koji prevladavaju u prirodi i njenim procesima. Jednom davno, znanost je instinktivno izgrađena na takvim promatranjima. Ali sve je to nestalo tijekom povijesne evolucije čovječanstva; došlo je do kraja otprilike u 15-om stoljeću. Moramo to dobiti natrag. Moramo ponovno naći naš put u intimne veze prirode i njenu vezu s čovjekom. Tek kada ponovno možemo prepoznati takve veze možemo se nadati opet doći do pravog uvida u zdravo kao i u bolesno ljudsko biće. Inače sva farmakologija ostaje samo stvar testiranja i eksperimentiranja, bez bilo kakve percepcije unutarnjih veza koje su na djelu.

Period od 15-og stoljeća do danas može se opisati kao neplodan period u evoluciji ljudskog duha. Doveo je čovjeka niže dolje ispod njegovog značaja. Čovjek je gledao vani na biljke i životinje, na ljudska bića i na minerale, i sve to vrijeme bez ikakvog stvarnog znanja o njima; on je izveden iz veze sa svijetom i univerzumom. Sada je već dugo spušten u kaos što se tiče njegovog odnosa s velikim svijetom; on živi bez da zna da je u bilo kakvoj vezi sa svijetom oko njega. U danima kada je čovjek razmišljao i meditirao o takvim stvarima, bilo je poznato da svaki puta kada se dogodi reprodukcija, da se cijeli makrokozmos obraća. U zametku ili sjemenu koje je sposobno za reprodukciju rađa se sićušna slika cijelog makrokozmosa. Sve okolo je veliki svijet; i u najsitnijem zametku je izdanak utjecaja koji struje unutra iz velikog svijeta iz svih smjerova.

U ljudskom biću možemo vidjeti zajedno na djelu, najprije od svega sile koje su fizičke, središnje sile Zemlje. Te sile rade u svim organima ljudskog bića. Ali svugdje u njemu također rade, u suprotnom smjeru, sile koje struje sa svih strana, eterske sile. Pogledajte jetru, na primjer, ili pluća: razumjeti ćete ih tek kada znate da u njima rade zajedno snage koje dolaze od središta Zemlje i snage koje dolaze iz svih smjerova od oboda univerzuma. Zatim također imamo izvjesne organe koji su prožeti astralnim tijelom, ili opet s ego organizacijom, dok su ostali manje prožeti od tih viših članova. U stanju spavanja, naravno, ljudsko biće kao cjelina uopće nema njegovo astralno tijelo i ego organizaciju u njemu. Sada zamislite da je neki organ, recimo plućno krilo preko nekih okolnosti postalo previše pod utjecajem snaga koje struje unutra

svuda iz kozmičke cjeline. Kao posljedica pluća će postati bolesna, jer su izvjesni sklad i ravnoteža nužni između onog što u plućima radi iz središta Zemlje i onog što struji unutra od svih dijelova oboda. Ako uspijete naći mineralne supstance koje će dati protutežu u plućima za presnažan rad eterskih snaga, tada ćete imati lijek da eliminirate njihovu preveliku aktivnost. Može se također dogoditi suprotno. Eterske snage mogu postati previše slabe, i fizičke snage koje rade od središta Zemlje postati odgovarajuće previše osnažene. Ovog puta ćete pretražiti cijelo carstvo biljaka da otkrijete nešto što može ojačati eterske snage u organu gdje su one slabe; i tada ćete imati lijek za to stanje. Potpuno je nemoguće naći čak i najmanji lijek promatranjem samo fizičkog tijela, jer fizičko tijelo čovjeka u sebi nema osnove da kaže bilo što o vlastitoj konstituciji. Takozvani normalni proces koji se odvija u fizičkom tijelu je proces prirode. Ali proces koji se odvija u bolesti je sličan procesu prirode. Ako imate ono što se zove normalna zdrava jetra, imate jetru u kojoj se odvijaju procesi prirode. I ako imate jetru u kojoj postoji *abc*, također imate jetru u kojoj se odvijaju procesi prirode. Razlika se nikada ne može naći istražujući fizičko tijelo. Sve što možete istražujući fizičko tijelo je utvrditi činjenicu da je u jednom slučaju izgled različit od drugog slučaja. Ne možete saznati ništa o uzroku. Ako imate *abc* na jetri, uzrok toga ćete moći otkriti samo kada znate da u takvom slučaju, na primjer, astralno tijelo ulazi mnogo snažnije u jetru nego što bi smjelo. Ono što morate napraviti je istjerati iz jetre astralno tijelo, koje je tamo zahvatilo previše snažno. I svega ovoga je jasno da zaista nema mogućnosti razgovora o zdravom i bolesnom ljudskom biću na način koji je u skladu s činjenicama, ukoliko ne idemo izvan fizičkog tijela i u naše razmatranje također uključimo više članove čovjekova bića. Zaista ćemo ponovno dobiti farmakologiju tek kada idemo izvan fizičkog tijela, jer priroda bolesti jednostavno se ne može pokazati samo od fizičkog tijela.

Za sada moja namjera je samo postaviti ove stvari u njihov povijesni aspekt i veze. Međutim, treba ukazati da je postupnim prigušenjem i zatamnjenjem onog što je preneseno iz starih vremena, svo stvarno znanje o ljudskom biću odmah izumrlo. I sada smo suočeni s nužnošću ponovnog stjecanja znanja o ljudskom biću. Takvo znanje moći će se steći kada smo opet u položaju razumjeti odnos ljudskog bića prema okolnim carstvima prirode.

Recimo, dakle, da krenemo od ego organizacije ljudskog bića. Ako smo, preko znanosti inicijacije, postigli imaginativnu spoznaju i možemo percipirati ego organizaciju čovjeka, tada se možemo upitati: S kojim dijelom ljudskog organizma (u sadašnjem stanju) ta ego organizacija stoji u posebno bliskom odnosu? Stoji u posebnom odnosu sa svime što je mineralno u ljudskom biću. Stoga kada primite u sebe neku u biti mineralnu supstancu, — na primjer, kada stavite malo soli na jezik — ego organizacija u vama je ona koja odmah navali na tu mineralnu supstancu. I kako je supstanca nošena dalje u tijelu, sve vrijeme, — čak i kada je supstanca soli u stomaku — ego organizacija ostaje s njom. Sol ide još dalje, prolazi razne promjene, prolazi kroz crijeva, — ni jednom ego organizacija ne pušta svoju sol! Ponašaju se kao dvije tijesno povezane stvari, dvije stvari koje pripadaju jedna drugoj: ego organizacija, i sol koja ulazi u ljudsko biće.

Sasvim je druga stvar kada jedete, na primjer, kuhano jaje, ili neku supstancu slične — bjelančevinaste — konzistencije. Ego organizaciju se veoma malo tiče kada imate komad pohanog jaja na vašem jeziku. Kasnije, dok klizi dolje u stomak, za to se zanima astralno tijelo, ali opet u veoma maloj mjeri. Zatim ide dalje. I sada, najprije etersko i zatim i fizičko tijelo počinju intenzivno djelovati na njega. Oni u vama razbijaju bjelančevinu koju u organizam primete s jajetom. Samo jaje je sada unutar vas sastavljeno potpuno od minerala. Ono je razbijeno i uništeno. Sav život je iz njega istjeran. Ono je u vama uništeno. Na zidovima crijeva bjelančevinasta supstanca koju ste u sebe uzeli izvana prestaje biti bjelančevina u bilo kom smislu, postaje potpuno mineralnog karaktera. I sada prelazi u ego organizaciju; od te točke mineralizirana bjelančevina je uzeta od ego organizacije.

Dakle, ego organizacija se zanima samo za ono što je mineralno. I sve mineralne supstance su promijenjene kroz njeno djelovanje; u ljudskom organizmu postaju različite od onog što su bile izvan njega. Ni jedna mineralna supstanca ne može u ljudskom organizmu ostati ista kao što je vani. Ego organizacija mora se pobrinuti za to na veoma temeljit način. Niti su samo supstance kao što je kuhinjska sol one koje su zgrabljene od ego organizacije i iznutra promijenjene u nešto sasvim različito. Ljudsko biće je okruženo određenim toplinskim uvjetima, ali tim vanjskim toplinskim uvjetima ne smije se dopustiti da prodru u ljudsko biće. Nikada ne možete imati vaš prst pun onog što je oko vas kao vanjska toplina. Ta toplina može djelovati samo kao stimulans, vi sami morate proizvesti toplinu koja imate unutar vas. U trenutku kada ste samo, takoreći, objekt i ne stvarate vlastitu toplinu ili hladnoću, već puštate da toplina izvana širi svoj utjecaj u vama baš kao što to radi u svakom vanjskom objektu, — u tom trenutku postajete bolesni. Vanjska toplina, — čak niti supstanca, već sama toplina čini vas bolesnim. Recimo da ovdje imate ručnik ili spužvu, a tamo je vatra. Toplina vatre, koja se sasvim lako može širiti okolo, prožeti će ručnik ili spužvu. Ručnik ili spužva samo malo dalje prenose zračecu toplinu vatre. Međutim, kada toplina vatre dosegne kožu ljudskog bića i djeluje na osjetila, stimulirajući ih, tada se ne smije jednostavno dalje širiti na taj način; tada mora doći do reakcije, unutarnja toplina mora biti stvorena od iznutra. Ako se osoba prehladi, to stanje rezultira iz činjenice da nije samo pustila da bude stimulirana da stvori njenu vlastitu unutarnju toplinu, već je pustila da vanjska hladnoća u nekoj mjeri uđe ispod kože. Dakle nije uzela svoje mjesto u svijetu kao potpuno aktivno ljudsko biće koje sebe ispunjava vlastitom aktivnošću i vlastitim impulsima, već radije igra ulogu objekta koji pušta da aktivnosti i utjecaji vanjskog svijeta prođu kroz njega. To je esencijalna priroda ego organizacije da uzima ono što je mineralno i to potpuno mijenja od iznutra, pretvarajući to u nešto potpuno različito.

Sve dok ne umremo mineralno se ne pretvara opet natrag u mineralno vanjske prirode. Dok god smo živi na Zemlji, i imamo mineral okružen našom kožom, ego organizacija ga nastavlja stalno mijenjati. Slično, što god da uzmemo u sebe što je biljne prirode stalno je promijenjeno radom astralnog tijela. U svemu mineralne prirode ego organizacija dovodi do temeljite

preobrazbe; ne samo u čvrstom mineralu, već također u tekućem i u plinovitom mineralu, i u mineralu koji je u stanju topline ili ugrijanosti.

Naravno, kada govorimo na sasvim običan način, možemo reći: Ovdje je nešto vode. Ja je pijem. Sada unutar sebe imam vodu. Istina je, međutim, da u trenutku kada moj organizam prima vodu, tada iz razloga djelovanja moje ego organizacije, voda unutar mene više nije ista kao i voda vani. Postaje ista samo onda kada je predajem u obliku znoja, ili je na neki drugi način pretvaram u vodu. Unutar moje kože voda nije voda, to je živa tekućina.

Na ovaj način morati ćemo promijeniti naše razmišljanje o velikoj većini stvari. Danas sam vam mogao dati samo male naznake. Razmislite o njima. Promislite kako bjelančevina mora biti razbijena i neorganizirana da bi mogla biti izložena utjecajima cijelog makrokozmosa. Mislite o tome kako voda koju pijem postaje u meni živa tekućina i nije više neorganska voda kakva je bila ranije, već je prožeta ego organizacijom. Mislite kako je, kada jedete kupus — izvan vas to je bio kupus, unutar vas astralno tijelo prima kupus u sebe i transformira ga u nešto novo. I ovdje dolazimo do razmatranja veoma važnog procesa u ljudskom tijelu. Učimo percipirati kako u našem metaboličkom sustavu imamo procese koji su samo jedan evolucijski stupanj daleko od metaboličkog procesa kojeg imamo, na primjer, u našem mozgu —koji čini nervni sustav, i tako dalje. Sutra ću dalje govoriti o ovome i razjasniti, u vezi s ovim procesima, radikalnu razliku između ljudi 12-og i 20-og stoljeća. Tako ćemo vidjeti nužnost da uđu novi impulsi, ako će se napredovati u razumijevanju zdravlja i bolesti, i ako znanje o čovjeku neće potpuno izumrijeti te se ništa više nikada neće znati o zdravom ili o bolesnom ljudskom biću.

VIII

PALJEVINA HRAMA U EFEZU I GOETHEANUMA

31 prosinca 1923

Danas stojimo pod znakom bolnog sjećanja, i ono što moramo uzeti za temu našeg predavanja danas želim postaviti u znak tog bolnog sjećanja. Predavanje koje sam mogao održati prije točno godinu dana u našem starom Goetheanumu, — oni od vas koji su bili prisutni sjetiti će se kako je započelo s opisima prirode, o odnosima koji se mogu promatrati u prirodi na Zemlji, i od njih odvedeno u duhovne svjetove i otkrivenja duhovnih svjetova u zapisima zvijezda. I sjetiti ćete se kako smo tada ljudsko srce, ljudsku dušu i duh u svoj njihovoj prirodi i biću mogli dovesti u blisku vezu s onim do čega se dođe kada se slijedi put koji vodi daleko od zemaljskog u daleke zvjezdane prostore, u kojima duhovno piše svoj kozmički zapis. I riječi koje sam tada napisao na školskoj ploči, pišući zadnji puta u prostoriji koja će nam uskoro biti oduzeta, nosile su u sebi ovaj impuls i ovu svrhu: da podignu ljudsku dušu u duhovne visine.

Tako smo te večeri bili dovedeni u izravni i bliski dodir s onim čemu je naš Goetheanum u svoj svojoj namjeri i karakteru bio posvećen. I danas ćete dopustiti da vam opet govorim o tim stvarima, takoreći kao nastavak predavanja koje je ovdje održano prije godinu dana.

U danima koji prethode paljevini Efeza, kada su ljudi govorili o misterijima, pod pretpostavkom da su to bili ljudi koji su imali neko razumijevanje i osjećaj za njih, o njima su govorili nekako na ovaj način: Ljudsko znanje, ljudska mudrost ima svoj dom i boravište u misterijima. A kada su u tim starim vremenima duhovni vođe univerzuma govorili o misterijima, kada se o misterijima govorilo u nadčulnim svjetovima — može se dopustiti ovaj izraz, premda je to naravno samo govorna figura da bi opisali kako misao i utjecaj struji dolje iz nadčulnih u čulni svijet — kada se, dakle, o misterijima govorilo u nadčulnim svjetovima, tada je to bilo nekako ovako: 'U misterijima su ljudi podizali mjesta gdje su bogovi mogli naći ljude koji rade žrtvu i koji nas razumiju u žrtvovanju'.

Jer u suštini stvari ljudi starog svijeta, ljudi starog svijeta koji su znali, bili su svjesni da se na mjestima misterija bogovi susreću s ljudima; oni su znali da sve što nosi i održava svijet zavisi o onom što se odvija između bogova i ljudi u svetim misterijima.

Ali postoji *riječ*, — riječ koja nam je došla dolje u povijesti i koja se snažno može obratiti ljudskom srcu čak i u vanjskoj povijesnoj tradiciji, ali koja govori s osobitom snagom i ozbiljnošću kada vidimo da se oblikuje iz čudnih i neusporedivih događaja, kada je vidimo vječnim slovima zapisanu u povijesti čovječanstva, premda je pismo za sada vidljivo samo u duhu. Objavio sam vam da, gdje god je oko duha okrenuto prema djelu Herostrata, paljevini Efeza, tada se, može pročitati drevna riječ: Ljubomora bogova.

Među mnogim i raznim riječima koje su nam došle iz starih vremena, i koje su korištene u životu starih vremena na način koji sam opisao, — među svim riječima u fizičkom svijetu, ova riječ je, zaista vjerujem, jedna od najstrašnijih: Ljubomora bogova. U tim vremenima izraz bog je primijenjen za sva bića nadčulne prirode, — za svaki oblik bića koji se nije morao pojaviti na Zemlji u fizičkom tijelu. Razlikovane su mnoge i razne vrste bogova. Božanska duhovna bića koja su najtješnje ujedinjena s čovječanstvom, od kojih je čovjek u svojoj najdubljoj prirodi potekao i od kojih je porinut u struju vremena, ista ona bića koja prepoznamo u veličanstvenosti prirode i u njenim najmanjim manifestacijama, i koja također otkrivamo u onom što živi u našem najdubljem biću, — ta božanska duhovna bića nikada ne mogu biti ljubomorna. Ipak u tim drevnim vremenima 'ljubomora bogova' za ljude je bila nešto veoma stvarno. Ako proučavamo period ljudskog razvoja koji je vodio do vremena Efeza, nalazimo da su najnapredniji članovi ljudske rase primili u njihovo biće mnogo od toga što su im dobri bogovi predali u misterijima. Jer točno je reći da postoji intiman odnos između dobrih ljudskih srca i dobrih bogova, i u misterijima je taj intimni odnos tkao sve više. I tako je došlo do toga da su izvjesna druga božanska bića, lucifersko-ahrimanska božanska bića postajala svjesna, da se čovjek sve više približava dobrim bogovima. I sa strane bogova se pojavila ljubomora, ljubomora u vezi čovjeka. Stalno iznova u ljudskoj povijesti moramo slušati kako čovjek koji stremi duhu pada kao žrtva tragične sudbine. U stara vremena o takvom događaju se govorilo kao da je do njega dovela ljubomora bogova.

Grci su jako dobro znali da ta ljubomora bogova postoji; ušli su joj u trag kod mnogo toga što se zbilo u povijesti ljudi. S paljevinom Efeza jasno se pokazalo da je daljnja duhovna evolucija moguća jedino ako ljudi postanu svjesni da postoje bogovi — to jest, nadčulna bića — koja su ljubomorna na daljnji napredak ljudi.

To je ono što daje osobitu obojanost svoj povijesti koja slijedi iza paljevine Efeza, — ili bih isto tako mogao reći, rođenja Aleksandra. I to je esencijalno za pravilno razumijevanje Misterija na Golgoti. Moramo vidjeti svijet ispunjen ljubomorom izvjesne vrste bogova. Još od vremena koje slijedi odmah nakon perzijskog rata, duševna atmosfera svijeta bila je ispunjena učincima te ljubomore bogova. I ono što se moralo napraviti u makedonsko vrijeme moralo se napraviti s punom svjesnošću da je ljubomora bogova prožela duhovnu atmosferu nad površinom Zemlje. Ali to je napravljeno s hrabrošću i odvažno, usprkos nerazumijevanju između bogova i ljudi.

U tu atmosferu, ispunjenu ljubomorom bogova, tada uranja djelo Njega koji je bio sposoban za najveću ljubav koja može postojati u svijetu. Misterij na Golgoti vidimo u pravom svjetlu jedino, kada svemu ostalom što smo naučili o tome dodamo ovu sliku: tamnu masu oblaka koja u staro vrijeme visi iznad Grčke, Makedonije, Male Azije, Sjeverne Afrike i Južne Europe, taman oblak koji je izraz ljubomore bogova. I zatim u toj oblačnoj atmosferi promatramo kako struje dolje tople i blage zrake Ljubavi koje se izlijevaju kroz Misterij na Golgoti.

Ali kada dođemo u naše vlastito vrijeme, kada ono što je u ranijim dobima bila — ako mogu tako reći — stvar između bogova i ljudi, u ovoj epohi ljudske slobode mora se odigrati dolje u fizičkom životu ljudi. Već možemo opisati kako se to odvija. U starija vremena, kada su ljudi mislili o misterijima, o njima su govorili u ovom smislu: — U misterijima, rekli su, ljudsko znanje, ljudska mudrost ima dom. A kada se o misterijima govorilo među bogovima, rečeno je: Kada se spustimo u misterije, nalazimo žrtvu napravljenu od ljudskih bića, i u žrtvujućem ljudskom biću mi smo shvaćeni. Paljevina Efeza označava početak epohe koja svjedoči postupnom i potpunom nestajanju misterija u njihovom drevnom obliku.

Rekao sam vam kako su se misterije tu i tamo nastavile — na uzvišeni način, na primjer, u misterijima Hibernije, gdje se Misterij na Golgoti slavio u ritualu upravo u vrijeme kada se fizički odvijao preko u Palestini. Ljudi su imali znanje o njemu ne preko fizičkih već preko duhovnih načina komunikacije. Bez obzira na ova preživljavanja, pravo biće misterija se sve više povlačilo u fizičkom svijetu. Vanjski centri koji su bili mjesta susreta bogova i ljudi sve su više gubili od svog značaja. S vremenom 13-og i 14-og stoljeća gotovo su potpuno nestali. Jer tkogod bi našao put, na primjer, do svetog grala, mora znati kako koračati *duhovnim putem*. U stara vremena, prije paljevine Efeza, ljudi su utirali *fizičke putove*. U Srednjem vijeku treba slijediti duhovne staze.

Duhovne staze su iznad svega nužne od 13-og, 14-og i posebno 15-od stoljeća nadalje, ako je netko želio primiti pravu ružokrižarsku poduku. Jer hramovi ružokrižara su bili skriveni od vanjske fizičke egzistencije. Mnogi pravi ružokrižari su često posjećivali te hramove, točno je, ali ih ni jedno fizičko oko čovjeka nije moglo pronaći. Ipak su postojali učenici koji su došli tim starim ružokrižarima; jer pravi ružokrižari su se zaista mogli pronaći na razbacanim mjestima. Oni su bili poput pustinjaka mudrosti i posvećenog ljudskog djelovanja. I svaki čovjek koji je u nježnom sjaju njihovih očiju mogao percipirati jezik bogova, tako bi ih našao. Ne iznosim puke slike. Prenosim stvarnost, i to stvarnost koja je za to vrijeme bila od kardinalne važnosti. Da bi našao ružokrižarskog učitelja učenik je najprije morao steći sposobnost da percipira jezik nebesa u nježnom svijetlu fizičkog oka. Zatim je bilo moguće pronaći tu i tamo u srednjoj Europi, u 14-om i 15-om stoljeću, te izvanredne ljude, kako žive na najjednostavniji i nepretenciozan način — ljude nadahnute Bogom, povezane u njihovom unutaršnjem životu s duhovnim hramovima koji su zaista postojali, iako pristup do njih nije bio manje težak nego pristup svetom gralu, kako je opisano u poznatoj legendi.

Promatrajući u duhu ono što se odigralo između takvog ružokrižarskog učitelja i njegovog učenika, možemo čuti mnoge razgovore, gdje se još jednom pokazalo — iako u obliku koji pripada modernijem dobu — kako je mudrost bogova živjela i kretala se Zemljom. Jer poduke tih učitelja bile su u biti objektivne i konkretne. Tamo je u njegovoj samoći neki ružokrižarski učitelj bio pronađen od učenika koji nije žalio truda da ga nađe. Zureći u nježne oči učitelja iz kojih je govorio jezik bogova, taj učenik bi u svoj poniznosti primio poduku nekako ovako: —

Pogledaj, sine moj, u svoje vlastito biće! Sa sobom nosiš tijelo koje tvoje fizičke oči mogu vidjeti. Središte Zemlje snabdijeva ovo tijelo sa snagama koje ga čine vidljivim. To je tvoje fizičko tijelo.

Ali pogledaj okolo na svoje okruženje na Zemlji. Pogledaj kamenje! Ono može samo postojati na Zemlji, ono je ovdje kod kuće. I ako je jednom poprimilo izvjestan oblik, taj oblik može sačuvati zahvaljujući zemaljskim snagama. Pogledaj kristal; on svoj oblik nosi u sebi. Zemlja mu omogućava da zadrži oblik koji pripada njegovom vlastitom biću. Tvoje fizičko tijelo to ne može. Kada ga tvoja duša napusti, ono je uništeno, razgrađeno u prašini. Zemlja nema moć nad svojim fizičkim tijelom. Ima moć da oblikuje i također da održava prozirne planinske kristale s njihovom divnom konfiguracijom; ali Zemlja nema moć da održava oblik tvog fizičkog tijela, mora ga razgraditi u prah. Tvoje fizičko tijelo nije od Zemlje, ono je od visoke duhovnosti. Serafinima, Kerubinima i Tronima pripada oblik i figura tvog fizičkog tijela. Ne Zemlji, već najvišim duhovnim moćima koje su dostupne ljudima, to tvoje fizičko tijelo pripada. Zemlja ga može uništiti, ali nikada izgraditi.

I sada, unutar tog fizičkog tijela boravi etersko tijelo. Doći će dan kada će tvoje fizičko tijelo primiti Zemlja da ga uništi. Zatim će se tvoje etersko tijelo razgraditi u širokim prostranstvima kozmosa. Daleki prostori kozmosa mogu zaista razgraditi, ali opet oni ne mogu ponovno izgraditi tvoje etersko tijelo. Samo ga božanska duhovna bića mogu izgraditi — bića hijerarhije Dinama, Eksuzija i Kirioteta. Njima duguješ svoje etersko tijelo.

S tvojim fizičkim tijelom ti sjedinjuješ fizičke supstance Zemlje. Ali ono što je u tebi transformira te supstance u nešto krajnje različito od svega što je fizički prisutno u okruženju fizičkog tijela. Tvoje etersko tijelo dovodi u kretanje sve što je fluidno unutar tebe, sve što je voda unutar tebe. Sokovi i fluidi u njihovoj cirkulaciji stoje pod utjecajem tvog eterskog tijela. Pogledaj tvoju krv! Eksuziji, Dinami i Kirioteti su oni koji uzrokuju da krv cirkulira kao fluid kroz tvoje vene. Samo u fizičkom tijelu ti si čovjek; u eterskom tijelu ti si još životinja, iako životinja produhovljena drugom hijerarhijom.

Ovo što sam ovdje sakupio u malo riječi bila je supstanca otegnute poduke date od tog učitelja u čijem je nježnom svijetlu očiju učenik raspoznao jezik nebesa. I zatim je njegova pažnja skrenuta na trećeg člana ljudskog bića, kojeg nazivamo astralno tijelo. I razjašnjeno mu je da to astralno tijelo sadrži impuls za disanje — za sve što je zračno u ljudskom organizmu, za sve što pulsira kao zrak unutar tog našeg tijela. Sada, točno je da dugo vremena nakon što je čovjek prošao kroz vrata smrti, da zemaljska priroda teži takoreći da radi poremećaje u zračnom elementu, toliko da vidovita vizija u atmosferskim pojavama Zemlje može promatrati mnogo godina, buku astralnih tijela umrlih. Ipak Zemlja s njenom sferom koja je okružuje u odnosu na impulse astralnog tijela ne može napraviti također ništa nego ih razgraditi. Jer oni opet mogu biti stvoreni samo od bića treće hijerarhije — anđela, arhandžela i arhaja.

I zatim je učitelj rekao, — i njegove bi riječi pogodile duboko u srce njegova učenika: U tvom fizičkom tijelu, utoliko što u sebe primaš mineralno carstvo i transformiraš ga, ti pripadaš Serafinima, Kerubinima i Tronima. Utoliko što si

u eterskom tijelu, ti si poput životinje. Ovdje međutim pripadaš duhovima koje označavamo kao one od druge hijerarhije — Kiriotetima, Eksuzijima, Dinamima. Utoliko što živiš i krećeš se u fluidnom elementu, ti ne pripadaš Zemlji već ovoj hijerarhiji. I dok živiš i krećeš se u zračnom elementu, ti ne pripadaš Zemlji već hijerarhiji arhaja, arhandela i anđela.

Kada je učenik u dovoljnoj mjeri primio ovu poduku, nije više osjećao da pripada Zemlji. Osjećao je snage koje proizlaze iz njegovog fizičkog, eterskog i astralnog tijela koja ga ujedinjuju se hijerarhijama. Također osjećao je kako je, preko mineralnog svijeta, ujedinjen s prvom hijerarhijom; preko zemljine vode, s drugom hijerarhijom; i preko atmosfere, s trećom hijerarhijom. I bilo mu je očito da je on stanovnik Zemlje čisto i isključivo na račun elementa topline kojeg nosi u sebi. Na taj način ružokrižarski učenik dolazi do percepcije da je toplina, fizička toplina koju ima u sebi, ono što ga čini 'čovjekom na Zemlji'. I sve više je učio osjetiti kako su toplina duše i toplina duha blisko povezane s fizičkom toplinom.

Čovjek kasnijih vremena postupno je izgubio svo znanje o tome kako je njegov fizički, eterski i astralni sadržaj povezan — preko čvrstog, fluidnog i zračnog — s božanskim. Ružokrižarski učenik je međutim to dobro znao; znao je da ono što ga čini zemaljskim nisu uopće ti elementi, već element topline.

U trenutku kada je učenik ružokrižarskog učitelja percipirao tu tajnu o vezi elementa topline s njegovim životom na Zemlji kao zemaljskog čovjeka, u tom trenutku je znao kako ljudsko u njemu povezati s duhovnim.

Sada su učenici koji su došli do tih često skromnih utočišta gdje su takvi ružokrižarski učitelji živjeli bili unaprijed pripremljeni na način koji obično od njih nije tražen i koji je u njihovim očima izgledao ništa manje nego čudesan. Došao bi im nagovještaj, jednome na jedan način, drugome na drugi; često je izvana izgledao kao puki slučaj. Bio bi im dan nagovještaj: Moraš pronaći mjesto gdje ćeš svoju vlastitu duhovnu prirodu moći dovesti u kontakt s duhovnošću kozmosa. I kada je učenik primio poduku o kojoj sam vam govorio, tada je, da, mogao reći učitelju: Odlazim od tebe s najvećom utjehom koju bi mogao imati na Zemlji. Jer u tome što si mi pokazao kako zemaljski čovjek ima svoj vlastiti pravi element u toplini, otvorio si mi mogućnost da moju fizičku prirodu povežem s dušom i duhom. Čvrste kosti, krv koja teče, dah zraka, — ni u što od toga ja ne unosim moju duševnu prirodu, već samo u element topline.

U tim danima učenici su s beskonačnim mirom i osloncem odlazili od svojih učitelja. U njihovom liku je bila izražena velika utjeha koju su primili, i iz tog mirnog izgleda postupno se razvio mekan i nježan pogled otkuda je jezik nebesa mogao govoriti. I tako u tim ranijim vremenima i do prve trećine petnaestog stoljeća nalazimo duboku poduku duše koja je dana u tim skromnim i skrovitim utočištima. To je zaista nepoznato u usporedbi s događajima koje prenosi vanjska povijest. Ipak se događalo, i to je bila poduka koja bi duboko zahvatila cijelo ljudsko biće, poduka koja bi ljudskoj duši omogućila da vlastitu prirodu poveže sa sferom kozmičkog-duhovnog.

Ta cijela duhovna atmosfera je nestala tijekom zadnjih stoljeća. Više nije prisutna u našoj civilizaciji. Vanjska, od Boga otuđena civilizacija se raširila nad zemljama koje su jednom davno vidjele civilizaciju kakvu sam vam upravo opisao. Danas ovdje stojimo noseći u sebi mnoge scene kakve sam opisao, premda sjećanje može biti stvoreno samo u duhu astralnog svijetla. I kada se osvrnemo na starija vremena, tako su nam često oslikana kao vremena tame, i zatim okrenemo pogled na naše vlastito vrijeme, duboka čežnja se javlja u našim srcima. Iz duhovnih otkrivenja koja su ljudima dostupna od zadnje trećine devetnaestog stoljeća, rođena je čežnja da se ljudima još jednom govori na duhovni način. Ali za to nije dovoljno govoriti apstraktnim riječima; govoriti duhovno zahtijeva uporabu raznih znakova i simbola; naš govor mora biti širok i opsežan. Takav jezik, moji dragi prijatelji, takav oblik govora koji je trebalo naći za duhovna bića koja se moraju obratiti modernom čovječanstvu, bio nam je dan u oblicima Goetheanuma koji je prije godinu dana uništen u vatri. Uistinu, oblici su izgrađeni i oblikovani s ciljem, da ono što je izgovoreno s govornice u idejama u oblicima treba nastaviti govoriti.

I tako u izvjesnom smislu možemo reći da u Goetheanumu imamo nešto što je na potpuno novi način moglo probuditi sjećanje na staro.

Kada je učenik za inicijaciju ušao u hram u Efezu, njegova pažnja je bila usmjerena na statuu o kojoj sam vam govorio na ovim predavanjima, i statua ga je pozvala s jezikom srca ovim riječima: Ujedini se s kozmičkim eterom, i zemaljsko ćeš promatrati iz eterskih visina.

Mnogi učenik u Efezu je tako promatrao zemaljsko iz eterskih visina. I određena rasa bogova je bila ljubomorna. Stoljećima prije nego se dogodio Misterij na Golgoti, hrabri ljudi su već nalazili načina da se nose s tom ljubomorom bogova. Našli su načina njegovati ono što im se spustilo iz drevnih svetijih godina povijesti čovječanstva i snažno je radilo u ljudskoj evoluciji sve do vremena paljevine Efeza. Istina, sada je bilo prigušeno i slabo, ali čak i u tom oslabljenom obliku još je moglo djelovati.

Da je naš Goetheanum bio potpuno završen, tada bi dok ulazite s zapada, vaš pogled pao na statuu koja čovjeka poziva da upozna sebe u svojoj kozmičkoj prirodi, upozna sebe kao biće postavljeno između snaga Lucifera i Ahrimana, s unutarnjom, Bogom podržanom ravnotežom. I kada ste pogledali na oblike stupova i arhitrava, te forme su govorile jezik koji je bio produžetak jezika koji je s govornice izgovoren riječima, gdje je nastojao izraziti duhovno u idejama. Zvuk riječi je plovio u plastično oblikovane oblike. I gore na kupoli su bile prikazane scene koje su pred oko duše mogle dovesti prošlost evolucije čovječanstva. Tkogod je na taj Goetheanum pogledao s osjećajem i razumijevanjem u njemu je mogao naći sjećanje na hram u Efezu.

Sjećanje, međutim, postaje strašno bolno. Jer na način nikako različit od onog što je ranije pogodio Efez, upravo u trenutku u njegovoj evoluciji kada je Goetheanum bio spreman postati nositelj obnove duhovnog života, upravo u tom trenutku je u njega bačen gorući ugarak.

Moji dragi prijatelji, naša bol je bila duboka i neopisiva. Ali mi smo riješeni da idemo dalje, neometeni tragedijom koja nas je pogodila, da nastavimo naš

rad za duhovni svijet. Jer mogli smo reći sebi u dubinama naših srca: Kada pogledamo plamenove koji se dižu iz Efeza, u plamenu vidimo zapisane ove riječi: Ljubomora bogova. To je bilo vrijeme kada čovjek još nije bio slobodan i morao je nužno slijediti volju dobrih i loših bogova. Danas je određeno da ljudi budu slobodni. Prije godinu dana, na novogodišnju večer, gledamo uništavajuće plamenove. Crveni sjaj se dizao u nebesa. Plameni jezičci, tamno plavi i crvenkasto žuti, kroz more vatre uvijali su svoj put gore. Došli su od metalnih instrumenata skrivenih u Goetheanumu; gigantsko more vatre sjajilo je svakakvim promjenjivim bojama. I dok se promatralo to more plamenova sa strelovitim trakama i jezičcima boje, bili smo prisiljeno čitati ove riječi, riječi koje za dušu bolno govore: Ljubomora ljudi.

Takve su riječi koje zborne iz epohe u epohu u ljudskoj evoluciji vezane zajedno u najvećoj nevolji i nesreći. U vrijeme kada je čovjek još gledao na bogove u neslobodi, ali je imao zadatak da se oslobodi, postojala je riječ koja je za njega značila najdublju nesreću i tugu. Gledao je upisano u plamenove: Ljubomora bogova. I s niti duhovne evolucije naša vlastita nevolja je povezana s tom riječi. Živimo u vrijeme kada čovjek u sebi mora naći snagu za slobodu, i sada u plamenovima gledamo upisanu drugu riječ: Ljubomora ljudi. U Efezu statua bogova; ovdje u Goetheanumu statua Čovjeka, statua Predstavnik čovječanstva, Krista Isusa. U Njemu, identificirajući se sa svom poniznošću s Njime, namjeravamo doći do znanja, isto kao što su jednom na njihov način, način koji se danas od čovječanstva potpuno ne razumije, učenici Efeza došli do znanja u Dijani od Efeza.

Bol ne postaje manja kada u svijetlu povijesti gledamo ono što nam je novogodišnja noć donijela prije godinu dana. Kada mi je po posljednju puta dano da stojim na govornici koja je i sama bila izgrađena u skladu s cijelim Goetheanumom, moja je namjera i cilj bio usmjeriti pogled, duhovni pogled prisutnih daleko od zemaljskih oblasti do uzlaza u zvjezdane svjetove gdje je Volja i Mudrost, Svjetlost duhovnog kozmosa, dovedena do izražaja. Dobro znam, pokrovitelji su tada bili prisutni, — duhovi onih koji su u Srednjem vijeku podučavali njihove učenike na način koji sam vam opisao.

Jedan sat nakon što je izgovorena zadnja riječ, bio sam pozvan na požar u Goetheanumu. U požaru u Goetheanumu prošla je naša cijela novogodišnja noć.

Treba samo izgovoriti te riječi, i misli se neizrecivo uzburkaju u svim našim srcima i dušama. Ali kadgod se u evoluciji čovječanstva dogodilo da je nešto sveto za tu evoluciju bilo otrgnuto, uvijek je bila nekolicina koja se zavjetovala, nakon raspada fizičkog, da nastavlja rad u Duhu, kojem je fizičko bilo posvećeno. I okupljeni ovako ovdje u trenutku koji označava godišnjicu tragičnog gubitka našeg Goetheanuma, dobro se sjetiti da naše duše moramo ispravno postaviti za ovo okupljanje kada se svi zavjetujemo da u duhu napredujućeg vala dalje nosimo ono što je izraženo u fizičkom obliku i u fizičkoj slici u Goetheanumu, i što je iz fizičkog vidokruga otrgnuto djelom koje nalikuje onom od Herostrata. Naš bol i tuga drže se starog Goetheanuma. Ali pokazati ćemo se dostojnim da nam je bilo dopušteno da izgradimo ovaj Goetheanum, ako ispunimo zadatak koji nam je još ostao, ako primimo

uzvišeni zalog, svaki od nas pred najvišim, božanstvom, da nosi u duši, zalog da vjerno u sjećanju nosi duhovne impulse koji su njihov vanjski izraz imali u Goetheanumu kojeg više nema. Goetheanum nam se može oduzeti: duh Goetheanuma, ako ga budemo sa svom iskrenošću zadržali, nikad nam se ne može oduzeti. Ponajmanje će nam biti oduzet, ako u ovaj svečani čas, koji je djelić vremena daleko od aktualnog trenutka prije godinu dana, kada su plamenovi izbijali iz našeg voljenog Goetheanuma, — ako u ovom svečanom času ne osjećamo samo obnovljenu našu bol, već se iz same boli zavjetujemo da ostanemo lojalni duhu kojem smo podignuli naš Goetheanum, gradeći ga deset godina. Ako ova riješenost danas sa svom iskrenošću izvire iz naših srca, ako bol i tugu možemo promijeniti u impuls da djelujemo, onda ćemo žalostan događaj pretvoriti u blagoslov. Bol time ne može biti smanjena, ali na nama je da u boli pronađemo težnju za djelovanjem, djelovanjem u duhu.

Jednako tako se osvrnimo i na strašne plamene jezičce koji su nas ispunili neizrecivom tugom, ali u isto vrijeme osjetimo kako se danas, dok se svečanim zavjetom posvećujemo najvišim božanskim snagama koje su u nama, duhovni plamenovi pale u našim srcima. Da, i plamen u našim srcima baciti će novo svjetlo i toplinu na sve što se kanilo i željelo, na sve što smo sada riješili nositi dalje na napredujućem valu ljudske evolucije.

Sjetimo se, dakle, moji dragi prijatelji, sada, i zapišimo duboko u našim srcima riječi koje sam vam mogao reći preko u Goetheanumu gotovo u istom ovom trenutku prije godinu dana. Te noći sam govorio nekako ovako: Mi smo u novogodišnjoj noći, moramo ići ususret kozmičkoj novoj godini. Da je Goetheanum odolilo, taj zahtjev i poziv bi sada mogao biti obnovljen. On nije odolilo. Isti poziv, međutim, može biti izgovoren u ovoj novogodišnjoj večeri, može biti izgovoren, vjerujem, s dvostrukom snagom baš zato jer Goetheanum nije više tamo. Prenesimo dušu Goetheanuma u kozmičku novu godinu, pokušajmo u novom Goetheanumu podići dostojnu uspomenu na stari!

Neka naša srca budu tako upletena u stari Goetheanum, kojeg smo bili prisiljeni predati elementima. I neka naša srca budu tijesno upletena u duh i dušu tog Goetheanuma. I s ovim svečanim obećanjem najvišem i najboljem što je u nama, nositi ćemo naš život ne samo u Novu godinu, već u kozmičku novu godinu, ući ćemo u nju, snažni za djelovanje, podržani i vođeni u duši i duhu.

Moji dragi prijatelji, dočekali ste me ustajući u spomen na stari Goetheanum. Sada ustanimo u znak da smo se zavjetovali da nastavljamo raditi u duhu Goetheanuma s najboljim i najvišim snagama koje imamo u sebi. Da, neka tako bude. Amen.

I držati ćemo se tog svečanog obećanja, biti ćemo mu vjerni dok god možemo, držati ćemo ga se s našom voljom, — jer naša volja je ono što ujedinjuje ove naše ljudske duše s dušama bogova. Ostati ćemo vjerni duhu u kojem smo u izvjesnom trenutku našeg života tražili znanost duha Goetheanuma. I shvatimo i znajmo kako održati obećanje koje smo dali.

IX

POVIJEST SVIJETA U SVIJETLU ANTROPOZOFIJE

Pošto smo posljednji puta zajedno tijekom ovog Božićnog zasjedanja koje bi trebalo biti izvor snage i od vitalnog značaja za antropozofski pokret, dopustiti ćete mi da ovo predavanje održim kao dodatak mnogim vidicima koji su nam otvoreni upravo završenim ciklusom predavanja, istodobno dajući uvjetne naznake u vezi budućnosti antropozofskih težnji.

Kada pogledamo svijet danas — a jednako je sada već godinama — destruktivni elementi kolosalnih razmjera su svuda evidentni. Snage koje aktivno djeluju omogućuju nam da imamo slutnju ponora prema kojem će zapadna civilizacija nastaviti ploviti. Kada razmišljamo o pojedincima koji su izvana duhovni lideri u raznim domenama života, opaziti ćemo da su ti ljudi u agoniji prijeteće, opće uspavanosti. Oni misle, ili je barem većina njih mislila do nedavno, da je do devetnaestog stoljeća čovječanstvo bilo djetinjasto i primitivno s obzirom na razumijevanje i koncepcije svijeta. Tada se moderna znanost pojavila sa svim njenim granama i sada — tako se mislilo — postoji nešto što mora do vječnosti biti njegovano kao istina.

Ljudi koji to misle zaista prave ustupak ekstremnoj aroganciji, jedino što toga nisu svjesni. S druge strane javlja se nešto, čak i u ljudima danas, predosjećaj da stvari nisu, u konačnici, kao što sam ih opisao.

Prije nešto vremena još je bilo moguće da u Njemačkoj održim predavanje organizirano od Wolff Bureau-a. Oni su privukli iznimno veliku publiku tako da je postojanje želje za antropozofijom mnogim ljudima postalo očigledno. Među mnogim besmislenim izjavama oponenata postojao je jedan glas koji zasigurno nije bio mnogo pametniji od ostalih u odnosu na sadržaj ali koji je ipak naznačio izvanredan predosjećaj. Sastojao se u novinskom izvještaju sa jednog od mojih predavanja koje sam dao u Berlinu. Napomena je bila u ovom smislu: Kada netko sluša nešto ovakvo, postaje osjetljiv na činjenicu da se nešto zbiva ne samo na Zemlji — približno navodim napomenu — već se u cijelom kozmosu zbiva nešto što ljude navodi da usvoje duhovnost različitu od one što je postojala ranije. Sada, snage kozmosa — ne samo zemaljski impulsi — zahtijevaju nešto od ljudi. U kozmosu se odvija vrsta revolucije, rezultat koje mora biti težnja za novom duhovnošću.

Takve izjave su se stalno mogle čuti i bile su vrijedne zapažanja. Činjenica je: impuls koji je na djelu u onom što sada odlazi iz Dornacha mora — kako sam naglasio sa svih mogućih gledišta tijekom samog zasjedanja — biti impuls koji potječe od duhovnog svijeta, ne od Zemlje. Naša težnja ovdje je razviti snagu da se slijede impulsi iz duhovnog svijeta. Zato sam, na večernjim predavanjima tijekom božićnog zasjedanja, govorio o raznovrsnim impulsima koji su na djelu u odvijanju povijesne evolucije da bi srca mogla biti otvorena za prijem duhovnih impulsa koji ipak moraju strujati u zemaljski svijet, koji nisu izvedeni iz samog tog svijeta. Sve što je zemaljski svijet do sada u pravom smislu nosio, izniknulo je iz duhovnog svijeta. I ako ćemo za zemaljski svijet postići nešto plodonosno, impulsi za to moraju biti donijeti iz duhovnog svijeta.

Iz tog proizlazi tvrdnja da impulsi koje s pravom trebamo ponijeti s nama s zasjedanja za našu daljnju aktivnost moraju biti povezani s velikom odgovornošću.

Razmislimo nakratko o odgovornosti koju nam postavlja to zasjedanje. Svatko sa smislom za stvarnost mogao je susresti mnoge osobnosti tijekom zadnjih desetljeća, i promatrajući ih duhovno doživjeti gorak osjećaj u vezi buduće sudbine čovječanstva na Zemlji. Netko je mogao susresti kolegu na Zemlji na način koji je moguć duhovno i promatrati ta ljudska bića tijekom njihova spavanja dok su s egom i astralnim tijelom u duhovnom svijetu, napustivši njihova fizička i eterska tijela. Tijekom zadnjih desetljeća, istraživanja povezana sa sudbinama ega i astralnih tijela za vrijeme spavanja ljudskih bića rezultirala su znanjem koje poziva na veliku odgovornost od strane onih koji ga posjeduju. Često su se vidjele duše, koje su napustile njihova fizička i eterska tijela tijekom spavanja, pristupajući Čuvaru praga.

Tijekom evolucije Čuvar praga je bio doveden u ljudsku svijest na veoma mnogo različitih načina. Mnoge legende, mnoge sage — jer u tom su obliku, ne u obliku povijesne tradicije, sačuvane stvari od najveće važnosti — mnoge legende govore nam kako je, u ranijim vremenima, ova ili ona osobnost susrela Čuvara praga i od njega primila uputu kako da uđe u duhovni svijet i vrati se ponovno natrag u fizički svijet. Svaki legitiman ulazak u duhovni svijet mora uključivati mogućnost da se u svakom trenutku može vratiti u fizički svijet i tu živjeti kao praktično, misaono ljudsko biće, ne kao vizionar ili ekstatični mistik.

U osnovi govoreći, to je bilo ono što je zahtijevano od Čuvara praga kroz sve epohe ljudskih težnji da uđu u duhovni svijet. No, osobito u zadnjoj trećini devetnaestog stoljeća jedva da se moglo vidjeti bilo koje ljudsko biće koje je uspjelo pristupiti Čuvaru praga u budnoj svijesti. U sadašnje vrijeme, kada je povijesna obveza cijelog čovječanstva da u nekom obliku susretne Čuvara praga, zatiče se kako duše tijekom spavanja kao ega i astralna tijela pristupaju Čuvaru, i slike koje su otkrivene pune su značenja. Strogi Čuvar praga ima oko njega grupe ljudskih duša u stanju spavanja, duša kojima u budnom stanju nedostaje snage da pristupe tom Čuvaru praga. One mu pristupaju dok spavaju.

Kada netko ovdje promatra scenu, dolazi mu misao povezana s onim što sam nazvao sjeme velike i esencijalne odgovornosti. Duše koje pristupaju Čuvaru praga tijekom stanja spavanja mole sa sviješću koja tada prevladava — u budnom stanju sve ostaje nesvjesno ili podsvjesno — mole da budu primljene u duhovni svijet, da im se dopusti da prijeđu prag. I u bezbroj slučajeva čuje se glas strogog Čuvara praga kako govori: Za tvoje vlastito dobro ne smiješ prijeći prag. Ne smije ti se dopustiti ulaz u duhovni svijet. Moraš ići natrag! — Jer ako bi Čuvar praga dopustio takvim dušama da uđu u duhovni svijet, one bi prošle prag i ušle u taj svijet s konceptima koje su im prenijele škole, obrazovanje i današnja civilizacija, s konceptima i idejama s kojima je ljudsko biće obvezno rasti od oko dobi od šest, do u osnovi, do kraja njegova života na Zemlji.

Tim konceptima i idejama je svojstven takav karakter da ono što je čovjek preko njih postao u modernoj civilizaciji i obrazovanju znači da on u duhovni

svijet ulazi paraliziran u duši. Nadalje, on bi se u fizički svijet vratio praznoglav s obzirom na misli i ideje. Ako Čuvar praga ne bi odbio mnoge ljudske duše modernog doba već im dopustio ulaz u duhovni svijet, pri buđenju bi osjećale: Nisam sposoban za mišljenje, moje misli se ne povezuju s mojim mozgom, moram ići svijetom lišen misli. Jer takav je učinak apstraktnih ideja koje čovjek danas primjenjuje na sve. S takvim idejama on može ući u duhovni svijet ali ne može opet iz njega izaći. I kada netko svjedoči toj sceni koja je tijekom spavanja doživljena od više duša nego se obično misli, on osjeća: Oh! ako bi samo bilo moguće zaštititi te duše da pri smrti dožive ono što doživljavaju tijekom spavanja. Jer ako bi stanje doživljeno u prisutnosti Čuvara praga bilo ponavljano dovoljno dugo vremena, ako bi civilizacija dovoljno dugo ostala pod utjecajem onog što daje tekuće obrazovanje, onda bi duše ljudi kroz vrata smrti prošle u duhovni svijet ali ne bi mogle donijeti bilo kakvu mentalnu snagu u slijedeći zemaljski život. S mislima kakve danas prevladavaju za čovjeka je moguće ući u duhovni svijet ali iz njega može opet izaći jedino paraliziran u duši.

Vidite, moderna civilizacija usvaja oblik duhovnog života koji je toliko dugo bio kultiviran, ali stvarni život to ne dopušta. Civilizacija kakva je danas može nastaviti napredovati neko vrijeme. Tijekom budnog života duše ne bi imale nagovještaj postojanja Čuvara praga i tijekom spavanja bile bi od njega odbijene da bi se izbjegnula mentalna paraliza; i to bi konačno rezultiralo rasom ljudi koji bi se u budućnosti rodili bez razumijevanja, bez mogućnosti primjene ideja u njihovom budućem zemaljskom životu; i svako mišljenje, svako formiranje ideja bi nestalo sa Zemlje. Bolesna, čisto instinktivna ljudska rasa bi naselila Zemlju. Zli osjećaji i razuzdane emocije bez upravljačke snage ideja zaživjele bi u evoluciji čovječanstva. Ne samo kroz opservaciju duša suočenih s Čuvarom praga — duša koje ne mogu dobiti ulaz u duhovni svijet — nije samo kroz tu opservaciju tužna slika predstavljena vidovnjaku, već isto tako i u vezi nečeg drugog postoji još jedan čimbenik.

Ako se nekom na putovanju o kojem sam govorio, kada se mogu promatrati duše uspavanih ljudskih bića suočene s Čuvarom praga, pridruži ljudsko biće koje ne pripada zapadnoj već orijentalnoj civilizaciji, od njega se može čuti strašan prijekor cijeloj zapadnoj civilizaciji, u ovom smislu: Ako stvari ostanu kao što jesu, kada se ljudska bića koja danas žive na Zemlji pojave u novim inkarnacijama, Zemlja će postati barbarska. Ljudska bića će živjeti lišena ideja, samo u instinktima. Vi zapadnjaci ste doveli do toga da stvari budu takve jer ste napustili drevnu duhovnost istoka.

Kratak pogled u duhovni svijet kakav sam opisao lako može potaknuti osjećaj velike odgovornosti. A ovdje u Dornachu mora biti mjesto gdje za ona ljudska bića koja imaju uši da čuju, mogu biti opisana izravna i značajna iskustva u duhovnom svijetu. Ovdje mora biti mjesto gdje je generirano dovoljno snage ne samo da se u pogledu današnjeg dijalektičkog-empirijskog mentaliteta samo naznači da tu ili tamo postoji malo tragova duhovne stvarnosti. Ako će Dornach ispuniti svoj zadatak, o stvarnim zbivanjima u duhovnom svijetu treba govoriti otvoreno. Ljudi moraju moći čuti o impulsima u duhovnom svijetu koji se potom ulijevaju i kontroliraju prirodni svijet i samu

prirodu. U Dornachu ljudi moraju moći čuti o stvarnim iskustvima, stvarnim snagama, stvarnim bićima duhovnog svijeta. Ovdje mora biti Visoka škola prave duhovne znanosti. Odsada se ne smijemo povlačiti kada smo suočeni s površnošću današnje znanstvene misli koja, kao što sam opisao, vodi u stanje spavanja pred Čuvarom praga. U Dornachu se mora steći snaga za suočenje i doživljaj duhovnog svijeta u njegovoj stvarnosti.

Stoga ovdje ne smije biti dijalektičkih tirada na temu neadekvatnosti moderne znanstvene teorije. Obvezan sam, međutim, skrenuti pažnju na položaj u kojem se ljudska bića nalaze kada su suočena s Čuvarom praga na račun tih znanstvenih teorija i njihovih izdanaka u današnjim običnim školama. Ako je ono što je rečeno na ovom Božićnom zasjedanju iskreno primijenjeno u životu duše, zasjedanje će biti snažan impuls kojeg duša onda može primijeniti u aktivnosti koja je potrebna u ovom dobu tako da se u njihovim sljedećim inkarnacijama ljudi mogu suočiti s Čuvarom praga na pravi način. To će omogućiti da civilizacija sama po sebi može omogućiti ljudima da se suoče i oslone na sebe kada su suočeni s Čuvarom praga.

Samo usporedite današnju civilizaciju s onom od ranijih vremena tijekom kojih su čovjekove misli i koncepti bili primarno usmjereni na nadčulni svijet, na bogove, na svijet produktivnih, generativnih, kreativnih snaga. S konceptima koji su se prvenstveno ticali bogova, ljudi su mogli kontemplirati zemaljski svijet i također ga razumjeti u svjetlu tih koncepata i ideja. Ako bi s tim konceptima — koji su bili dostojni bogova — čovjek došao pred Čuvara praga, Čuvar bi mu rekao: Možeš proći, jer preko praga u nadčulni svijet nosiš misli koje su već usmjerene na nadčulni svijet tijekom tvog zemaljskog života u fizičkom tijelu. Tako ćeš kada se vratiš u fizički svijet čula imati dovoljno snage da se zaštitiš od toga da budeš paraliziran prizorom nadčulnog svijeta.

Danas čovjek razvija koncepte i ideje koje u skladu s genijem doba želi primijeniti samo na materijalni svijet. Ti koncepti i ideje se bave svim mogućim aspektima težine, mjere i slično, ali nemaju ništa s bogovima i nisu dostojni bogova. Stoga dušama koje su potpuno podlegle materijalističkim idejama koje su nedostojne bogova, grmi glas Čuvara praga kada pred njim prolaze u stanju spavanja: Nemoj prijeći prag! Protraćio si svoje ideje na svijet čula. Stoga s njima moraš ostati u svijetu čula. Ako ne želiš biti paraliziran u tvom životu duše ne smiješ ući u svijet bogova dok god se držiš takvih ideja.

Ove stvari treba reći, ne da bi bile predmet svađe već zato jer svaki pojedinac njegov um i dušu treba njima prožeti i tako razviti način mišljenja koji bi u njemu trebao biti generiran od ovog svečanog Božićnog zasjedanja antropozofskog društva. Jer najvažnije od svega što nosimo sa sobom je atmosfera u vezi duhovnog svijeta koja nam jamči da će u Dornachu biti stvoreno živo središte duhovnog znanja.

Stoga je jako lijepo zazvučalo jutros kada je dr. Zeylmans govorio u vezi sa sferom medicine, govoreći da više nije moguće izgraditi mostove od obične medicine do onog što je naš cilj da bude u Dornachu. Ako bi govorili o onom za što se nadamo da će se ovdje razviti u sferi medicine razmećući se time da naši proizvodi mogu otpjeti test svih modernih kliničkih zahtjeva, tada nikada ne

bi postigli nekakav konkretan cilj. Jer tada bi drugi ljudi jednostavno rekli: To je samo novi lijek; i mi smo također proizveli mnogo novih lijekova!

Od esencijalne je važnosti da grana praktičnog života kao što je medicina uđe u pravom smislu u antropozofski život. To je ono što sam zacijelo razumio da je želja dr. Zeylmans-a kada je jutros rekao da pojedinac koji postaje liječnik danas zaista teži za nečim što daje impulse iz novog ugla svijeta. U oblasti medicine upravo je to ono što će biti napravljeno ovdje u budućnosti, zajedno s mnogim drugim granama izvorne antropozofske aktivnosti. Sada će biti razrađen, s dr. Wegman kao mojom pomoćnikom, sustav medicine temeljen na antropozofiji. To je strašna potreba čovječanstva i uskoro će biti dostupan. Moja namjera je također što je moguće prije utemeljiti blizak odnos između Goetheanuma i klinike u Arlesheimu koji se pokazuje kao koristan. Tamo će rad biti orijentiran potpuno prema antropozofiji. To je također namjera dr. Wegman.

Onako govoreći, dr. Zeylmans je također ukazao kakav stav će Vorstand u Dornachu usvojiti u svim sferama antropozofske aktivnosti. U budućće ćemo točno znati kako stvari stoje. Nećemo reći: dovedimo euritmiju u ovaj ili onaj grad, jer ako ljudi najprije vide euritmiju bez da su išta čuli o antropozofiji, euritmija će im se svidjeti. Tada, možda kasnije, oni će nam doći, i pošto im se euritmija svidjela a čuli su da je iza nje antropozofija, antropozofija im se također može svidjeti! Ili opet, može se reći: u medicinskoj praksi ljudima treba pokazati da su naši lijekovi pravi i onda će ih oni kupiti; kasnije će možda otkriti da je iza njih antropozofija i onda će oni doći antropozofiji!

Moramo imati hrabrosti shvatiti da je takav postupak nečastan i treba ga napustiti. Antropozofija će tada naći njen put u svijetu. Naše težnje za istinom ovdje u Dornachu u budućnosti će biti bez fanatizma, biti će zagovarane iskreno i otvoreno. Možda na ovaj način možemo obešteti načela o koja smo se ozbiljno ogriješili posljednjih godina.

Moramo napustiti ovaj skup, koji je vodio do osnivanja Općeg antropozofskog društva, ne sa trivijalnim već sa svečanim mislima. Ali mislim da nitko ne treba biti pesimist kao rezultat onog što se ovdje dogodilo na Božić. Morali smo, istina, svaki dan prolaziti tragičnim ruševinama Goetheanuma ali mislim da su svi oni koji su se uspjeli na brdo i prošli kraj ruševina postali svjesni onog što su naši prijatelji razumjeli u njihovim srcima i da će za njih sljedeća misao postati stvarnost: Duhovni plamenovi vatre će izlaziti iz novog Goetheanuma koji će u budućnosti nastati, za blagoslov čovječanstvu, nastati će kroz našu aktivnost i posvećenost. I što je veća hrabrost s kojom ćemo provoditi stvari antropozofije koje nosimo s nama s ovog skupa, efikasnije smo shvatili duhovni impuls nade koji je prožeo ovaj skup.

Scena koju sam vam opisao — scena koju se tako često može vidjeti, modernog čovjeka koji se s ishodom njegove civilizacije i obrazovanja suočava s Čuvarom praga — ta scena se zapravo ne pojavljuje među perceptivnim antropozofima. Ali je ponekad ovo upozorenje nužno: Moraš razviti odlučnu hrabrost da postaneš svjestan i priznaš poslušnost tom glasu iz duhovnog

svijeta, jer počeo si se buditi. Hrabrost će te održati budnim; nedostatak hrabrosti — to i samo to može uzrokovati da spavaš.

Glas poticaja da se razvije hrabrost i budnost — ta je druga varijanta za antropozofa u životu moderne civilizacije. Ne-antropozof čuje glas koji kaže: Ostani izvan duhovnog svijeta, jer si zloupotrijebio ideje koje su skovane za čisto zemaljske objekte; nisi skupio ideje koje su dostojne bogova. Stoga bi bio paraliziran na tvom povratku u fizički svijet čula. Međutim, dušama koje su istinske antropozofske duše, rečeno je: Sada ćeš biti iskušán samo u vezi tvoje hrabrosti da priznaš privrženost glasu kojeg si zbog trenda i sklonosti tvoje duše i srca zasigurno čuo i razumio.

Na jučerašnji dan, prije godinu dana, gledali smo plamenove koji su uništavali stari Goetheanum, ali baš kao što tada nismo sebi dopustili da budemo spriječeni u nastavljanju našeg rada, tako se danas opravdano nadamo da kada fizički Goetheanum bude opet tamo, da će to biti samo simbol našeg duhovnog Goetheanuma kojeg ćemo nositi u nama kao ideju kada sada opet krenemo u svijet.

Nad ovdje položenim kamenom temeljcem biti će podignuta građevina u kojoj će svaki pojedini kamen biti djelo postignuto u svakoj od naših grupa iz cijelog svijeta. Sada ćemo naše misli okrenuti tom djelu i postati svjesni odgovornosti današnjih ljudi kada stoje pred Čuvarom praga koji im mora zabraniti ulaz u duhovni svijet.

Sasvim sigurno nikada nam neće doći da osjećamo bilo što osim, najdubljeg bola i tuge za ono što nam se dogodilo prije godinu dana. Ali u jedno možemo biti sigurni — sve na svijetu što je u nekoj mjeri postiglo veličinu rođeno je iz bola. Neka naša bol bude primijenjena na takav način da energično, svjetlošću ispunjeno antropozofsko društvo nastane kao rezultat našeg rada, moji dragi prijatelji.

U tu svrhu ćemo duboko uroniti u riječi s kojima sam započeo Božićno zasjedanje i s kojima ga želim završiti. Neka za nas postane blagdan posvećenja ne samo početka godine već početka prekretnice svjetova, kojoj ćemo se posvetiti u nesebičnom njegovanju duhovnog života:

Dušo čovjeka!
Ti živiš u udovima,
Što te svijetom prostora
Nose u ocean-biće duha:
Vježbaj *sjećanje na duh*,
U dubinama duše,
Gdje je u vladavini
Bića stvoritelja
Moje Ja
U Božjem Ja
Rođeno;
I ti ćeš istinski *živjeti*

U kozmičkom biću čovjeka.

Jer duh Oca sa visina vlada
U dubinama svijeta stvarajući:
Duhovi snage
Neka sa visina zazvuči
Što u dubinama odjek nalazi;
To zbori:
Od Božanstva dolazi čovječanstvo.
Duhovi to čuju na Istoku, Zapadu, Sjeveru, Jugu:
Ljudi to trebaju čuti.

Dušo čovjeka!
Ti živiš u otkucajima srca i pluća,
Koji te kroz ritam vremena vode
Do osjećanja vlastite duše:
Vježbaj *svjesnost duha*
U ravnoteži duše,
Gdje uzburkana
Djela volje svijeta
Vlastito Ja
Svjetskom Ja
Pridružuju;
I ti ćeš istinski *osjećati*
U aktivnosti duše čovjeka.

Jer volja Krista u okružju vlada
U ritmovima svijeta udjeljujući milost;
Duhovi svjetlosti
Neka se sa istoka rasplamsa
Što se na zapadu oblikuje;
To zbori:
U Kristu smrt postaje život.
Duhovi to čuju na Istoku, Zapadu, Sjeveru, Jugu:
Ljudi to trebaju čuti.

Dušo čovjeka!
Ti živiš u glavi koja počiva,
Koja ti iz vječnih temelja
Kozmičke misli otvara:
Vježbaj *promatranje duha*,
U tišini misli,
Gdje vječni ciljevi Boga
Svjetlost bića svjetova

Vlastitom egu
Na slobodnu volju
Daruju;
I ti ćeš istinski *misliti*
Na temeljima duha čovjeka.

Jer vladaju kozmičke misli duha
U biću svijeta svijetlost moleći.
Duhovi duše
Neka se iz dubina zahtijeva
Ono što se čuje u visinama;
To zbori:
U kozmičkim mislima duha duša se budi.
Duhovi to čuju na Istoku, Zapadu, Sjeveru, Jugu:
Ljudi to trebaju čuti.

Na prekretnici vremena
Ulazi kozmička svijetlost duha
U zemaljski tijek;
Noćna je tama
Završila svojom vladavinom;
Jasna je svijetlost dana
Zasjala u duši čovjeka;
Svijetlost,
Koja grije
Sirota srca pastira;
Svijetlost,
Koja prosvjetljava
Mudre glave kraljeva.

Božanska svijetlosti,
Sunce Krista,
Zagrij
Naša srca;
Prosvjetli
Naše glave;
Da dobro postane,
Ono što
Od srdaca dolazi,
Što od glava
Ostvariti se želi.

I tako, moji dragi prijatelji, nosite vani u svijet vaša topla srca u koja ste položili kamen temeljac za Antropozofsko društvo, nosite u svijet ta topla srca koja u svijetu promiču snažnu, aktivnost koja daje zdravlje. I pomoć će vam biti

udijeljena, prosvjetljujući vaše glave za ostvarenje onoga u što ste krenuli. Tome ćemo pristupiti sa svom mogućom snagom. I ako dokažemo da smo dostojni tog cilja vidjeti ćemo da će dobra zvijezda zasjati nad onim što se odavde hoće. Slijedite tu dobru zvijezdu, moji dragi prijatelji! Vidjeti ćemo kamo će nas bogovi odvesti svjetlošću te zvijezde.

Božanska svjetlosti,
Sunce Krista,
Zagrij
Naša srca;
Prosvijetli
Naše glave.